

Articulus tertius.

Utrum hæc sit forma huius sacramenti, ego te absoluo.

D TERTIVM Sic proceditur. Videtur, quod hæc non sit forma huius sacramenti, ego te absoluo. Forma enim sacramentorum ex institutione Christi, et ecclesie usu habentur. Sed Christus non legitur, hanc formam instituisse, neque etiam in comuni usu habetur: quoniam in quibusdam absolutionibus, quæ in ecclesia publice fiunt (sicut in prima et completorio et cæna Domini) absolvens non utitur oratione, indicatiua, ut dicat, ego vos absoluo: sed oratione deprecatiua, cum dicit, misereatur vestri omnipotens Deus, vel, absolutionem et remissionem tribuat vobis omnipotens Deus. Ergo hæc non est forma huius sacramenti, ego te absoluo.

P R A E T E R E A. Leo Papa dicit, quod indulgentia Dei, nisi supplicationibus sacerdotum, nequit obtineri. Loquitur autem de indulgentia Dei, quæ præstatur penitentibus. Ergo forma huius sacramenti debet esse per modum deprecationis.

P R A E T E R E A. Idem est absolvere à peccato, quod peccatum remittere. Sed solus Deus peccatum remittit: qui etiam solus interius à peccato mudat, ut Aug. dicit super Ioannem. Ergo videtur, quod solus Deus à peccato absoluat. Non ergo debet sacerdos dicere, ego te absoluo, sicut non dicit, ego tibi peccata remitto.

P R A E T E R E A. Sicut Dominus dedit potestatem discipulis absoluendi à peccatis: ita etiam dedit eis potestatem curandi infirmitates, et ut demonia eijcerent, et ut languores sanarent, ut habetur Matth. 10. Luce. 9. Sed sanando infirmos Apostoli non utebantur his verbis, ego te sano, sed sanete Dominus Iesus Christus: sicut Petrus di-

xit Paralitico, ut habetur Actuum. 9. Ergo videtur quod sacerdotes habentes potestatem Apostolis à Christo traditam non debent uti hac forma verborum, ego te absoluo, sed absolutionem tribuat tibi Christus.

P R A E T E R E A. Quidam hæc forma utentes, sic eam exponunt, ego te absoluo. i. absolutum ostendo. Sed nec hoc etiam sacerdos facere potest, nisi ei diuinitus reuelatur, unde, ut legitur Matth. 16. antequam Petro diceretur, quodcunque solueris super terram. etc. Dicitur est ei, Beatus es Symon bariona: quia caro et sanguis non reuelavit tibi, sed pater meus qui est in cælis. Ergo videtur quod sacerdos cui non est facta reuelatio, presumptuose dicat, ego te absoluo, etiam si exponatur. i. absolutum ostendo.

S E D C O N T R A est, quod sicut Dominus dixit discipulis Matth. ultimo. Ante docete omnes gentes baptizantes eos: ita dixit Petro. Matth. 16. Quodcunque solueris super terram. Sed sacerdos auctoritate Christi fretus dicit, ego te baptizo. Ergo eadem auctoritate dicere debet in hoc sacramento, ego te absoluo.

R E S P O N D E O dicendum, quod in quolibet re perfectio attribuitur formæ. Dicitur est autem supra, quod hoc sacramentum perficitur per ea quæ sunt ex parte sacerdotis. Unde oportet, quod ea quæ sunt ex parte penitentis, siue sint verba, siue facta, sint quedam materia huius sacramenti. Ea vero quæ sunt ex parte sacerdotis: se habeant per modum formæ. Cum autem sacramenta no. leg. efficiantur quod figurant (ut supra dictum est) oportet quod forma sacramenti significet id quod in sacramento agitur, proportionaliter materie sacramenti: unde forma baptismi est, ego te baptizo: et forma confirmationis est, consigno te signo Crucis, et confirmo te chrismate salutis: eo quod huiusmodi sacramenta perficiuntur in usu materie. In sacramento autem Eucharistie, quod consistit in ipsa consecratione materie, exprimitur veritas consecrati-

tionis, cum dicitur, Hoc est corpus meum. Hoc autem sacramentum, scilicet penitentia, non consistit in consecratione alicuius materiae, nec in usu alicuius materiae sanctificatae, sed magis in remotione cuiusdam materiae, scilicet peccati: prout peccata dicuntur esse materia penitentiae, ut ex supradictis patet. Talis autem remotio significatur, a sacerdote cum dicitur, ego te absoluo. Nam peccata sunt quaedam vincula: secundum illud Proverb. 5. Iniquitates suae capiunt ipsum, et funibus peccatorum suorum quisque constrigitur. Unde patet, quod haec est convenientissima forma huius sacramenti, ego te absoluo.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod ista forma assumitur ex ipsis verbis Christi, quibus Petro dixit, Quodcumque solueris super terram, etc. Et tali forma ecclesia utitur in sacramentali absolutione. Huiusmodi autem absolutiones in publico factae, non sunt sacramentales: sed sunt orationes quaedam ordinate in remissione venialium peccatorum. Unde in sacramentali absolutione non sufficeret dicere, misereatur tui omnipotens Deus, vel absolutionem et remissionem tribuat tibi Deus: quia per haec verba sacerdos absolutionem non significat fieri, sed petit ut fiat. Praemittitur tamen in sacramentali absolutione talis oratio, ne impediatur effectus sacramenti ex parte penitentis: cuius actus materialiter quadammodo se habent in hoc sacramento, non autem in baptismo, vel in confirmatione.

AD SECVNDVM dicendum, quod verbum Leonis est intelligendum quantum ad deprecationem, quae praemittitur absolutioni. Non autem remouet quin sacerdotes absoluant.

AD TERTIVM dicendum, quod solus Deus per auctoritatem et a peccato absoluit, et peccatum remittit. Sacerdotes tamen utrumque faciunt per ministerium, in quantum, scilicet: verba sacerdotis in hoc sacramento instrumentaliter operantur in virtute diuina: sicut etiam in alijs sacramentis. Nam virtus diuina est quae interius operatur in omnibus sacramentalibus signis: siue sint res, siue verba, sicut ex supradictis patet. Unde et Dominus expressit utrumque,

Nam Matth. 6. dixit Petro. Quodcumque solueris super terram, etc. Et Ioan. 20. dixit discipulis. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Ideo tamen sacerdos potius dicit. Ego te absoluo, quam ego tibi peccata remitto: quia hoc magis congruit verbis, quae Dominus dixit, virtute clauium ostendens, per quas sacerdotes absolunt. Quia tamen sacerdos sicut minister absoluit, conuenienter apponitur aliquid quod pertineat ad primam auctoritatem Dei, scilicet. ut dicatur, ego te absoluo, in no. p. et f. et sp. s. vel per virtutem passionis Christi, vel auctoritate Dei, sicut Dionys. exponit. 7. c. eccles. hier. Quia tamen hoc non est determinatum ex verbis Christi, sicut in baptismo, talis appositio relinquitur arbitrio sacerdotis.

AD 4. dicendum, quod Apostolis non est data potestas, ut ipsi sanarent infirmos, sed ut ad eorum orationem infirmi sanarentur. Est autem eis collata potestas operandi instrumentaliter siue ministerialiter in sacramentis. Et ideo magis possunt in formis sacramentalibus exprimere actum suum, quam in sanationibus infirmitatum. In quibus tamen non semper modo de precatione utebantur, sed quandoque modo indicatio et imperatio: sicut Actuum. 3. legitur quod Petrus dixit claudio, Quod habeo hoc tibi dico, in nomine Iesu Christi Nazareni surge et ambula.

AD QVINTVM dicendum, quod ista expositio, ego te absoluo, id est absolutum ostendo, quantum ad aliquid quidem vera est: non tamen est perfecta. Sacramenta enim non leguntur solum significare, sed etiam facere quod significant. Unde sicut sacerdos baptizando aliquem, ostendit hominem veteris ablutum per verba et facta, et non solum significatiue, sed et effectiue: ita etiam cum dicit, ego te absoluo, ostendit hominem absolutum, non solum significatiue, sed etiam effectiue. Nec solum loquitur quasi de re incerta: quia sicut alia sacramenta non leguntur habere de se certum effectum ex virtute passionis Christi (licet possit impediri ex parte recipientis) ita etiam et in hoc sacramento. Unde Aug. dicit in li. de adul. coni. Non est turpis nec difficilis post patratam

*erata & purgata aduſeria reconciliatio con-
iugij, ubi p̄ clauſes regni caeloru nō dubitatur
fieri remiſſio peccatorum. Vnde nec ſacerdos
indiget ſpeciali reuelatione ſibi facta, ſed ſuf-
ficiat generalis reuelatio fidei, per qua remit-
tuntur peccata. Vnde reuelatio fidei dicitur
Petro facta fuiſſe, eſſet autem perfectior expo-
ſitio, ego te abſoluo. i. ſacramentum abſolutio-
nis tibi impendo.*

IN HOC art. 3. eſt vnica conſuſio, qua ſic ha-
bet. Hæc forma, ego te abſoluo, eſt conuenien-
tiſſima huius ſacramenti poenitentiæ. Probat in
argumento incontra, ex illo Matth. 16. Quodcu-
que ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in coe-
lis. Ex quo loco colligitur prædicta forma: ſicut
ex illo Matth. vltimo. Euntes docete omnes gen-
tes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & Spi-
ritus ſancti, colligitur forma baptiſmi. Ergo. &c.
SECUNDO. Probat in ipſo ar. Quia illud eſt
forma alicuius ſacramenti, quod perficit ipſum ſa-
cramentum. Hoc autem eſt prædicta forma, qua
ſe tenet ex parte ſacerdotis.

TER TIO. Illud eſt conueniens forma ſacramē-
ti, quod ſignificat id, quod fit in ſacramento. Hoc
facit hæc forma, ego te abſoluo: quia in hoc ſacra-
mento abſoluitur poenitens à peccatis, quæ ſunt
velut vincula quædam. Ergo. &c. Hæc. S. Thom.
CIRCA hoc dubium, prius agemus cum hæreti-
cis negantes hanc formã, vt eſt Lutherus, & Vui-
cleffus, qui dicunt, quod ſacerdotes uſurpant ſibi
illam authoritatem, & quod deberent dicere, ab-
ſoluatur ſeruus Chriſti. &c.

ET Vualdenſis de ſacramētis. cap. 6. refert, Vui-
cleffum dicere, quod nos arguimus Chriſtum ali-
cuius negligentia vel ignorantia: quia ſi tam ne-
ceſſaria eſt poenitentia (vt nos aſſerimus) & quod
ſiat certis verbis, ſi Chriſtus non doceret quibus
verbis deberet fieri, eſt magna negligentia. Si au-
tem eſſet neceſſarium ad ſalutem vti illis verbis
in hoc ſacramento: Chriſtus docuiſſet: ſicut docu-
it formã baptiſmi, quia erat neceſſarius ad ſalutē.

CER TE, poteſt dici merito de Vuicleſſo alijsque
hæreticis, quod excauit eos malicia eorum. Di-
cunt hi quod Chriſtus docuit formam baptiſmi.
Quæro ego ab eis, ubi dicit Chriſtus, qđ baptize-
mus illa forma in nomine patris. &c. Dicunt, qđ
ex illo quod Dominus dicit, baptizantes eos. &c.
accepimus hanc formam, qua etiam Vuicleſſus
accepit in baptiſmo. Sed ita etiam Chriſtus dixit,
Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis Io-
an. 20. & quodcunque ſolueritis. &c. Quare ergo
ex illis verbis non licet ſumere hanc formam, ego
te abſoluo: vt facimus in baptiſmo.

SANCTVS Tho. hic ponit conſuſionem con-
tra hæreticos, quod illa eſt vera forma. Probat in
argumento incontra ex Scriptura ſacra (vt dixi-

mus) quia ſicut Dominus dixit, Baptizantes eos.
&c. Ita dicit Matth. 16. Quodcunque ſolueris. &c.
Sed ex illo Domini, baptizantes eos. &c. ſumitur
iſta forma, ego te baptizo. Ergo, et ex illo, Quod
cunque ſolueris, ſufficienter ſumitur forma abſo-
lutionis. Ergo forma poenitentia conſtat ex Scri-
ptura ſacra.

SECUNDO. Apoſtolus. 2. ad Corinth. 2. dicit.
Cui autem aliquid donasti, & ego. Nam & ego
quod donavi, ſi quid donavi, propter vos in perſo-
na Chriſti. Ex his habetur, quod forma hæc eſt
vera. ſ. quod ſacerdos abſoluit. Nã hæretici dicunt
quod ſolus Deus abſoluit, & nō ſacerdos. Quis eſt
(inquiunt) hic, qui peccata dimittit, niſi ſolus Deus?
Apoſtolus tamen contra hos dicit. Cui aliquid do-
nasti, & ego. Nam & ego quod donavi, ſi quid do-
nauit, propter vos, in perſona Chriſti, quod nō po-
teſt intellegi, niſi de dono ſpiritali, & de dono, qđ
ſpectat ad remiſſionem peccatorum. Si ergo Apo-
ſtolus dicit ſe donaſſe, ſue ſit donare culpam, ſue
poenam: iam donum illud intellegitur de dono, qđ
ſpectat ad remiſſionem peccati. In quo loco fun-
dant aliqui (& non male) poteſtatem indulgentia-
rum. Dicunt enim, quod illa donatio non videtur
ſpectare ad ſacramentum: quia Apoſtolus Pau-
lus erat abſens.

HIERONYMVS etiam in annotationibus di-
cit. Sicut vobiscum vindicauit, ita & dono vobis-
cū. Quod ego dono non in mea perſona, ſed Chri-
ſti, qui dixit, quodcunque ſolueritis ſuper terram.
&c. Ecce quomodo Hierony. ex illo loco probat,
quod homo poteſt donare peccata. Et certe nō eſt
magnum, ſi cōcedamus, quod homo remittit pec-
cata, cū hoc tribuamus ellemento (ſicut diximus,
quod baptiſma remittit peccata) quia non eſt ma-
ioris aeternitatis, quã homo. Quod autem baptiſ-
mus peccata remittat, eſt de fide i eccleſia. Quod
que Aug. aſſerit in expoſitione ſymboli. 3. cap. Om-
nia (inquit) prorfus delicta delet ſanctus baptiſ-
mus. Et idem Aug. lib. 2. de adulterinis coniugijs,
tractat quando vterque coniugū eſt adulter, quid
eſt agendum, dicitq; quod non debent reconcilia-
ri ante poenitentiam. Quando autem alter tantū
adulterauerit, eiiciatur, ſed non reconcilietur ante
poenitentiam, poſt poenitentiam autem, poſſunt
reconciliari: quia non eſt multum, quod poſt quã
eccleſia remittit peccata per clauſes regni caeloru,
quod vir remittat vxori adulterium. Vnde ex his
verbis habetur, quod per clauſes regni caeloru re-
mittuntur peccata. Et dicit, quod hoc nō eſt dubiū.

TEMPORE. S. Thom. fuit alius, qui non repu-
tatur hæreticus, ſed ignorans, qui ſcripſit quendã
lib. qui fuit miſſus ad ſanct. Thom. in quo aſſerebat
quod ſacerdos non debet vti illa forma, ſed hac,
miſereatur tui omnipotens. &c. At ſanct. Thom.
fecit opusculum, quod eſt. 22. in ordine opusculoru
contra illum lib. continens. 6. cap. Et probat mul-
tis rationibus, quod iſta ſit vera forma. Prima ra-
tio eſt illa, quam fecimus contra Vuicleſſum. Se-

cunda est ex illa auctoritate Pauli. 2. Corint. 2. quā iam adduximus. Tertio probat sanct. Thom. auctoritate ecclesiae: quia ecclesia cantat in festo cathedrae sanct. Petri. Iam bone pastor Petre clemēs accipe vota praecantum, & peccati vincula resoluere potestate tibi tradita, qua cunctis coelum claudis aperis. Vnde habetur, quod sacerdotibus est data potestas ligandi atque soluendi, quam exercent per absolutionem. Probat: quia ecclesia nō dicit, Christus remittit, sed Petrus remittit potestate sibi tradita.

ET ibi dicit sanct. Thom. quod non est parui momenti, postquam vniuersalis ecclesia hoc canit. Non dicit, quod est de fide: quia illud, nempe, ecclesiam canere, non sufficit ad hoc quod sit de fide. Quarto probat ex Dionysio. 13. cap. de angelica Hierarc. vbi Dionys. tractans de seraphim, qui dicuntur, purgare, adducit dubium, quia solus Deus purgat. Sed dicitur seraph, purgare: quia nomine Dei purgat, & quia nomine eius purgat, dicitur Deus purgare. Et adducit exemplum, cum pontifex illuminat per suos ministros, si autē pontifex illuminat per suos ministros, qui dicitur illuminare, multo magis sacerdotes dicuntur absolue re, licet in persona Christi. Ergo quia ecclesia ita habet in consuetudine, de qua non est dicendum, quod errat in hoc, & habet hanc formam, ego te absoluo. Ergo illa est vera forma. Ille autē homo adducit pro se post illam super summā re mundi. Sed nos dicimus, sicut dicit Aristot. in 1. topicorū. Stultum est de quolibet opinante sollicitum esse. Ideo si post illa hoc afferit, nō credimus ei hanc nō esse formam. S. Tho. respondet ad illam in opusculo citato.

ARGVIT. 2. ille auctoritate Magis. quia nūquā ponit illam formā. Ad hoc dicit sanct. Tho. quod Magis. non tractabat de forma, ideo nec illam, nec aliam posuit. Verum est, quod Magis. non videtur rectum sensisse de hoc. quia. d. 18. concedit, quod Christus dedit sacerdotibus potestatem, quia habetur in euangelio: sed potestas data est ad ostendendum homines esse absolutos. Et quod dedit potestatem remittendi peccata, glossat. i. ostendendi, quod sunt peccata remissa. Et inter modernos aliqui (vt Maior) dicunt hoc. Non tamen negat Magister, quod vtendum sit illis verbis, ego te absoluo. Immo si aliquam formam ponit, ponit istā, cum glosset illam sic. Ego te absoluo. i. ostendo te absolutum.

AD Magis. autem dico, quod illa ostensio fit per haec verba, ego te absoluo, vbi significatur, quod ostendendo absolutum, absoluit.

ALLEGABAT ille author illius. lib. pro se, etiā Hugonem, Alexandrum, Guilelmum. Ad quod respondet sanct. Thom. quod non est credendum ei, cum nō citet locum vbi dicant, immo expresse dicunt oppositum.

PRAETEREA. Arguit hoc modo. In extrema vnctione sacerdos non dicit, per hanc sacram vn-

ctionē deleo tibi. &c. Sed indulgeat tibi Dominus. AD hoc sanct. Thom. in opusculo. 2. cap. 1. respondet, quod forma sacramentorū sumuntur ex Scriptura facta. Vbi de poenitentia dicitur, Quorum remiseritis peccata remittuntur eis. Et ex illo dicimus nos, quod sacerdos debet remittere peccata & significare quod remittit peccata: sicut dicimus de baptismo. Et de extrema vnctione nō habetur hoc, sed Iacobi. 5. dicitur. Infirmatur quis in vobis, inducat praebiterum ecclesiae: & si in peccatis est remittentur ei. Et nō dicit Scriptura dimitteis eis. Ideo sumpsimus illam formam in sacramento poenitentiae, ego te absoluo, & in extrema vnctione nō dicimus indulgeo: sed tantum indulgeat tibi Dominus. Sed etiam sacerdos ibi facit: sed loquitur sacerdos in sacramentis conformiter ad Scripturam.

PRAETEREA. Arguit dicens. Nonne satis est sacerdotibus, vti verbis sicut Christus vsus est Matth. 9. Dixit enim paralitico. Dimitte tibi peccata tua.

AD HOC dico, quod Christus habebat potestatem excellentiae. Et sicut dixit illud, poterat dicere, dimitte tibi. &c. Et idem est dicere: quia in illo sensu intellexerunt Iudaei, qui dixerunt. Quis est hic qui peccata dimittit?

PRAETEREA. Dicit quod hoc est nouum. Dico, quod non probat hanc nouitatem. Et multi ante illum dixerunt hoc quod nos dicimus. Et quid quid sit sanct. Tho. respondet Urbane, quantumcumque sit nouum. Hoc scio antiquissimum, Quodcumque solueris super terram.

PRAETEREA. Arguit ille. Sacerdos non absoluit, sed solus Deus. Hoc negamus. Immo homo ministerialiter absoluit. Hoc contra haereticos, & contra illum bonum hominem.

PRAETEREA. Dubitatur circa istam formā quia sanct. Tho. dicit, quod forma est, ego te absoluo. Et est determinata in concilio Florentino sub Eugenio. 4. in instructione Armenorum. An illa sit forma necessaria, quod non liceat variare, Vel an liceat dicere, misereatur tui p. absolutione DICIT Caiet. hic, quod nō est dubium nisi quod si dicatur aliud verbum, factū teneret, si est aequalēs. Forte peccaret: quia mutat formā communem ecclesiae, tamen erit sacramentum, esto dicat, remitto tibi. &c. Et bene probat Caiet. Vide ibi.

SED an liceat mutare totam formam, & addere nouā formam? Scotus in. 4. d. 14. q. 4. dicit, quod p. quacunque verba significetur sententia sacerdotis, est verum Sacramentū, & absoluit, siue dicat, misereatur tui, siue dicat, ego te absoluo. &c. Forte quod hoc est verum, sed non est satis tutum. Nā, s. Tho. dicit, quod non solum est conueniens quod illa sit forma, sed forte quod est necessariū, quia per hoc quod dico, misereatur tui. &c. nō absoluo, sed oro.

SCOTVS autem arguit. Quia quomocunque Papa absoluat, immo episcopus, licet habeat formam determinatam, quibuscumque autem verbis absoluat

absoluat ab excommunicatione, sufficit. Immo, si nihil dicat, & det Eucharistiam, absoluit ab excommunicatione, si habet potestatem. Ideo non est timendum excommunicationis quando absoluitur, quomodocumque dicatur. Ergo simili modo erit de confessione peccatorum.

AD hoc dico, quod non est simile de formis sacramentorum: quia illæ sunt determinatæ à Christo. Et dato quod sacerdos diceret, habens intentionem consecrandi, nobis fiat corpus & sanguis Christi, non consecraret: quia mutat formam, & non virtus forma, quæ erat determinata à Christo.

SED, S. Tho. non dicit, quod est necessaria prædicta forma. Sufficit enim quæcumque alia, idem significans. Sicut ergo Græcis permittimus uti alia forma in baptismo. s. baptizetur, &c. ita etiam in poenitentia sufficit dicere, misereatur tui, &c. cum tamen talis forma proferatur cum intentione absoluendi: quia si dicit, misereatur tui, solum orando, certe non absoluit.

SED dubium est, an si addatur aliquid huic formæ, varietur, vel sufficiat.

AD HOC Palud. dicit, quod solum ista est forma, ego te absoluo a peccatis tuis, & Gabriel ponit hanc, ego absoluo te ab omnibus peccatis tuis. Probat: quia in Euangelio dicitur, quæcumque solueris, &c. Ergo oportet, quod illud vniuersale, significetur in forma. s. quod remittuntur omnia peccata. Ego autem dico, quod quæcumque oratio, quæ est eadem in sententia cum illa, ego absoluo te, &c. est vera forma, licet non omnia sint de essentia formæ: sicut diximus supra, quod per hæc formam, hic est calix sanguinis mei, consecratur calix, licet possit etiam consecrari per ista verba, hic est calix, &c. vsque ad illud, in remissionem peccatorum: quia omnia verba sunt de forma, licet non omnia sint de essentia. Ita ergo dicendum est in proposito, quod hæc verba, ego te absoluo a peccatis tuis, sufficiunt, & si quæ alia addantur, etiam pertinent ad formam.

SED, an sit necessarium addere, in nomine patris & filij & Spiritus sancti.

AD HOC Durand. d. 22. q. 2. dicit probabiliter, quod oportet addere aliquid ubi significetur auctoritas diuina: sicut in baptismo. Hoc dicit quod videtur sibi necessarium probabiliter: quia hoc fit in omni sacramento, ubi fit mentio de ministro. Sed hoc est contra sanct. Tho. & contra communem opinionem: quia omnia illa sunt de congruitate, sicut etiam Crux est de congruitate, ut dicitur de cons. d. 5. cap. Nunquid, quod omnia sacramenta signaculo Crucis perficiuntur: Sed illud est ex quadam congruitate & decencia, non ex necessitate.

Articul. quartus.

Utrum impositio manuum sacerdotis requiratur ad hoc sacramentum.

QUARTUM sic proceditur. Videtur, quod impositio manuum sacerdotis requiratur ad sacramentum. Dicitur enim Marci ultimo. Super egros manus imponent, & bene habebunt. A Egri autem spiritualiter sunt peccatores, qui recipiunt bonam habitudinem per hoc sacramentum. Ergo in hoc sacramento est manus impositio facienda.

PRÆTEREA. In sacramento poenitentiae recuperat homo Spiritum sanctum amissum. Unde ex persona poenitentis dicitur in psalmo. Redde mihi letitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me. Sed Spiritus sanctus datur per impositionem manuum. Legitur enim Actorum 8. quod Apostoli imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum, & Matth. 19. dicitur, quod oblatis sunt Domino paruuli, ut eis manus imponeret. Ergo in hoc sacramento est facienda manus impositio.

PRÆTEREA. Verba sacerdotis in hoc sacramento non sunt maioris efficacie quam in alijs sacramentis. Sed in alijs sacramentis non sufficiunt verba ministri, nisi aliquem actum exerceat, sicut in baptismo simul cum hoc quod sacerdos dicit, ego te baptizo, requiritur corporalis ablutio. Ergo etiam simul cum hoc, quod sacerdos dicit, ego te absoluo, oportet, quod aliquem actum exerceat circa poenitentem, imponendo ei manus.

SED CONTRA est, quod cum Dominus dixit Petro, Quodcumque solueris super terram, &c. nullam mentionem de manus impositione fecit: nec etiam cum omnibus Apostolis simul dixit, Quorum remiseritis peccata remittuntur eis. Non ergo ad hoc sacramentum requiritur impositio manuum.

RESPONDEO dicendum, quod impositio manuum in sacramento ecclesie, fit ad designandum aliquem copiosum gratie effectum: quo illi quibus manus imponuntur, quodammodo per quadam similitudinem conti-

nuantur ministris, in quibus copia gratiae esse debet. Et ideo manus impositio fit in sacramento confirmationis, in quo confertur plenitudo Spiritus sancti, & in sacramento ordinis, in quo confertur quaedam excellentia potestatis in diuinis mysterijs. Vnde & 2. ad Timot. 1. dicitur. Resuscites gratiam Dei, quae est in te, per impositionem manuum mearum. Sacramentum autem poenitentiae non ordinatur ad consequendam aliquam excellentiam gratiae, sed ad remotionem peccatorum. Et ideo ad hoc sacramentum non requiritur manuum impositio, sicut etiam nec ad baptismum: in quo tamen fit plenior remissio peccatorum.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod illa manus impositio non est sacramentalis, sed ordinatur ad miracula perficienda, ut scilicet per contactum manus hominis sanctificati etiam corporalis infirmitas tollatur: sicut etiam legitur de Domino Marci. 6. quod infirmos manibus impositis curauit: et Matth. 8. legitur, quod leprosum mundauit per contactum.

AD SECVNDVM dicendum, quod non qualibet acceptio Spiritus sancti requirit manus impositionem: quia etiam in baptismo accipit homo Spiritum sanctum, nec tamen fit ibi manus impositio. Sed acceptio Spiritus sancti cum plenitudine, requirit manus impositionem, quod pertinet ad confirmationem.

AD TERTIVM dicendum, quod in sacramentis quae perficiuntur in usu materiae, minister habet aliquem actum corporalem exercere, circa eum qui suscipit sacramentum: sicut in baptismo, & confirmatione, & extrema unctione. Sed hoc sacramentum non consistit in usu alicuius materiae exterioris appositae: sed loco materiae se habent ea, quae sunt ex parte poenitentis. Vnde sicut in Eucharistia sacerdos sola prolatione verborum super materiam perficit sacramentum: ita etiam sola verba sacerdotis absoluunt, super poenitentem perficiunt absolutionis sacramen-

tum. Et si aliquis actus corporalis esset ex parte sacerdotis necessarius, non minus competere et Crucis signatio, quae adhibetur in Eucharistia, quam manus impositio, in signum quod per sanguinem Crucis Christi remittuntur peccata. Et tamen non est de necessitate huius sacramenti, sicut nec de necessitate Eucharistiae.

CIRCA hoc dubium huius. ar. est notandum quosdam dicere, quod impositio manuum sacerdotis est de congruitate in hoc sacramento poenitentiae: sed oportet, quod non imponatur manus mulieribus propter periculum & honestatem. Sed S. Tho. hic dicit, quod non requiritur manus impositio, nec etiam de congruitate: quia impositio manuum in sacramentis ecclesiae fit ad designandum aliquem copiosum gratiae effectum, quo illi quibus manus imponuntur, quodammodo, i. per quandam similitudinem continuatur ministris ecclesiae, in quibus debet esse copia gratiae. Et ideo in confirmatione fit manus impositio: quia in illo sacramento confertur plenitudo Spiritus sancti. Sacramentum autem poenitentiae non ordinatur, ad consequendam aliquam excellentiam gratiae: sed ad remotionem peccatorum. Et ideo ad hoc sacramentum non requiritur manus impositio: sicut nec ad baptismum, in quo tamen fit plenior remissio peccatorum. Vnde colligitur, male facere multos sacerdotes maxime rurales imponentes manus poenitentibus: qui significant illic dari magna abundantia gratiae. Quod in illo sacramento non fit.

Articul, quintus

Vtrum hoc sacramentum sit de necessitate salutis.

AD QVINTVM sic proceditur. Videtur quod hoc sacramentum non sit de necessitate salutis. Quia super illud Psal. Qui seminant in lachrymis, &c. dicit glosa. Noli esse tristis, si assit tibi bona voluntas, unde metitur pax. Sed tristitia est de ratione poenitentiae: secundum illud. 2. Corint. 7. Quae secundum Deum est tristitia, poenitentiam in salutem stabilem operatur. Ergo bona voluntas sine poenitentia sufficit ad salutem.

PR AETER EA. Prouerbiiorum. 10. dicitur

citur

citur. Vniuersa delicta operit charitas, & in
fra. 15. Per misericordiam & fidem purgatur pec-
cata. Sed hoc sacramentum non est, nisi ad pur-
gandum peccata. Ergo habendo charitatem,
& fidem, & misericordiam, potest quisque
salutem consequi, etiam sine penitentiae sa-
cramento.

PRAETEREA. Sacramenta eccle-
siae initium habent ab institutione Christi. Sed
(sicut legitur Ioannis. 8.) Christus mulie-
rem adulteram absoluit absque penitentia.
Ergo videtur, quod penitentia non sit de ne-
cessitate salutis.

SED CONTRA est, quod Dominus
dicit Luca. 13. Si penitentiam non habueritis
omnes simul peribitis.

RESPONDEO dicendum, quod ali-
quid est necessarium ad salutem dupliciter.
Vno modo absolute, alio modo ex suppositi-
one. Absolute quidem necessarium est ad sa-
lutem, illud sine quo nullus salutem consequi
potest: sicut gratia Christi & sacramentum
baptismi, per quod aliquis in Christo renasci-
tur. Ex suppositione autem est necessarium
sacramentum penitentiae. Quod quidem est
necessarium non omnibus, sed peccato subia-
centibus. Dicitur enim. 2. Paralipo. Ultimo.
Et tu Deus iustorum non posuisti penitenti-
am iustis, Abraham, Isaac, & Iacob, his qui
tibi non peccauerunt. Peccatum autem cum
consummatum fuerit, generat mortem, ut
dicitur Iacobi. 1. Et ideo necessarium est ad sa-
lutem peccatoris, quod peccatum remoueatur
ab eo. Quod quidem non potest fieri sine peni-
tentiae sacramento, in quo operatur virtus
passionis Christi per absolutionem sacerdotis
simul cum opere penitentis, qui cooperatur gra-
tiae ad destructionem peccati. Sicut enim dicit
Aug. super Iohan. Qui creauit te sine te, non
iustificabit te sine te. Vnde patet, quod sacra-
mentum penitentiae est necessarium ad salu-
tem post peccatum: sicut medicatio corporalis
postquam homo in morbum periculosum in-
ciderit.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod
glosa illa videtur esse intelligenda de eo, cui
est bona voluntas sine interpollatione, quae
fit per peccatum: talis enim non habet tristi-
tia causam. Sed ex quo bona voluntas tolli-
tur per peccatum, non potest restitui sine tri-
stia, quae quis dolet de peccato praterito, quod
pertinet ad penitentiam.

AD SECVNDVM dicendum, quod
ex quo aliquis peccatum incurrit, charitas,
fides, & misericordia, non liberant hominem
a peccato sine penitentia. Requirit enim cha-
ritas, quod homo doleat de offensa in amicum
commissa, & quod amico homo studeat satisfacere.
Requirit etiam ipsa fides, ut per vir-
tutem passionis Christi (quae in sacramentis
ecclesiae operatur) querat iustificari a pecca-
tis. Requirit etiam ipsa misericordia or-
dinata, ut homo subueniat penitendo suae
miseriae, quam per peccatum incurrit: secundum il-
lud Prouerborum. 14. Miseros facit populos
peccatum. Vnde Ecclesias. 30. dicitur. Mife-
rere animae tuae placens Deo.

AD TERTIVM dicendum, quod
ad potestatem excellentiae quam solus Chri-
stus habuit (ut supra dictum est) pertinuit
quod Christus effectum sacramenti peniten-
tiae, qui est remissio peccatorum, contulit mu-
lieri adulterae sine exterioris penitentiae sa-
cramento: licet non sine interiori penitentia,
quam ipse in ea per gratiam est operatus.

HAEC quaestio quam etiam tractauit sanctus
Tho. in. 4. d. 17. q. 2. artic. 5. est clara & in
qua non sunt controuersiae Doctorum Catholico-
rum, licet sint controuersiae haereticorum. Distin-
guendum igitur est, quando perimus, an poeniten-
tia sit necessaria, vel loquimur de poenitentia ut
est virtus, vel ut est sacramentum, quia in quantum
sacramentum, nichil aliud addit supra poeniten-
tiam secundum quod virtus, nisi confessionem
peccatorum, quae includit absolutionem sacerdo-
tis. Et quia postea erit specialis quaestio de confes-
sione: ideo pro nunc relinquemus illam quaestio-
nem de poenitentia secundum quod est sacramentum,
& erit quaestio de poenitentia quatenus virtus.

EST igitur aduertendum, quod poenitere, potest
i iij capi

capi dupliciter. Vno modo pro quodam actu in generali: alio modo in particulari. Si capiamus poenitere pro quodam actu in generali. s. placare nobis Deum: ita non habet locum quaestio: quia necessarium est, vt peccatores propicient sibi Deū & placent illum: vt consequantur salutem & satisfaciant illi. Vnde poenitere accipiendum est in sua significatione, nempe, pro hoc quod est dolere de praeiis & cauere in futurum: & poenā tenere propter deam. Hoc ergo modo capiendo poenitentiam proponitur quaestio, an poenitentia sit necessaria. Et cum manifestum sit quod in innocentibus non habet locum hac quaestio: vt in littera sancti Thomae dicit, est sensus quaestionis, an peccatori post peccatum mortale sit necessaria poenitentia. i. dolor de peccatis propter Deum.

ET huius quaestionis duplex potest esse sensus, alter simpliciter, hoc est, an sit aliquod praecipuum de poenitentia: quia necessarium est ad salutem seruare omnia praecipua, iuxta illud Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Ergo necessarium est ad salutem seruare mandata. Et Matth. 5. Qui autem fregerit vnum de mandatis istis minimis: minimus vocabitur in regno caelorum. i. non erit in regno caelorum: quia omnes qui sunt in regno caelorum sunt magni. Et hoc modo poenitentia sumpta in ordine ad sacramentum confessionis, ad quod requiritur dolor, est necessaria peccatoribus ad salutem: quia est praecipuum de poenitentia. i. de confessione in cap. omnis vtriusque sexus. extra de poenitentijs & remissionibus. Et etiam est iuris diuini, (vt infra disputabimus) in secunda. 4. quaest. 3. articulo. 1. vbi quaeretur, an confessio sit necessaria ad salutem.

ALTE R sensus est, an peccatori post peccatum mortale sit aliud remedium praeter poenitentiam dolorem. s. ad placandum Deum. Tractabimus igitur quaestionem in hoc sensu in quo tractant etiam Theologi.

ET ad hoc respondeo aliquibus propositionibus quae sunt de fide. Prima est. Poenitentia est remedium sufficiens ad consequendam veniam. Hac probatur auctoritatibus supra allatis in 1. articulo huius quaestionis. Et sunt innumera testimonia in veteri, & nouo instrumento, vbi nil aliud a nobis requirit Deus, nisi vt post lapsum poeniteamus de peccato.

PR AETER E A. Iohannes Chrysostomus. de reparatione lapsorum dicit. Talis est (mihi crede) erga homines pietas Dei, quod nunquam spernit poenitentiam, si ei sincere & simpliciter offeratur: etiam si ad summum perueniat malorum, & inde velit reuerti ad vias salutis, recipit & libenter amplectitur.

PR AETER E A. Ex Scriptura sacra possent adduci testimonia, ad probandum, quod est remedium contra commissum peccatum, & non reperitur aliud quam poenitentia. Ergo, &c.

V N D E quando Simon magus voluit actuū s. emere Spiritum sanctum, dixit ei Petrus. Poenitentiam age ab hac nequitia tua, si forte Dominus remittat tibi. &c. Et in illa propositione omnes conueniunt, quod poenitentia sufficit ad salutem, & potest consequi quilibet gratiam post peccatum mortale per poenitentiam, dolorem. s. de peccatis propter Deum.

S E D contra hanc determinationem est illud ad Hebraeos. 6. Impossibile est enim eos, qui semel illuminati sunt. &c. iterum renouari ad poenitentiam. Vnde videtur, quod saltem post primam poenitentiam de prioribus peccatis, non sufficit poenitentia pro futuris alijs peccatis, ad consecutionem gratiae. Ex illo loco haeretici Nouationi tollebant poenitentiam post baptismum: atque ex illo, Qui me confessus fuerit. &c. Matth. 10. Marc. 8. Lucae. 12. Dicit enim Paulus. Impossibile est, eos renouari ad poenitentiam. Ergo poenitentia non semper est sufficiens. Ex alio loco volebāt dicere, quod illi, qui negarunt Christum vel prolapsi sunt in haeresim, non possunt consequi veniam. Hac autem haeresis fuit damnata ab ecclesia semper: vt constat. Cyprianus etiam multa scripsit contra Nouationos in sermone. s. de lapsis, & ante Nouatum fuerat Montanus in Africa, qui idem assererat. Et dicitur Tertulianus venisse in illum errorem, & in lib. suo de poenitentia non bene sensit, immo plus concedit, quam alij. Concedit enim primam poenitentiam: negat tamen secundam. Sed postea reseliuit ab illa haeresi. Hieronymus in libello contra Eluidium, qui non recte sentiebat de integritate Virginis intactae, & citabat pro se quaedam testimonia Tertuliani, de Tertuliano sic dicit. Nihil plus dico, nisi eum hominem ecclesiae non fuisse.

H I S omnibus omissis, respondeo ad illud, quod ex Paul. ad Hebraeos. 6. adduximus, quod intelligitur de baptismo. Et sic sancti semper intellexerunt. Et in illo capit. Prius loquutus fuit Paulus de baptismo. Ergo ita secundo cum repetit illa verba per poenitentiam, baptismum intelligit. Et clarum est, quod sumus Crucifixi cum Christo per baptismum, Quando autem Paulus dicit rursus crucifigentes in eodem capitulo idem est, ac si dicatur. Non speret aliquis, quod postquam peccauit post baptismum: iterum valeat crucifigi cum Christo. i. iterum baptizari. Negat enim Paulus iterationem baptismatis, sed non negat poenitentiam. Manifestum enim est, quod Iohannes loquitur ad Christianos in 1. canonica sua capitulo. 5. vbi dicit, Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat: & dabitur ei vita, affirmat: post baptismum remanere ad huc locum ad vitam consequendam per poenitentiam. Paulus etiam. 1. ad Corinthios. capitulo. 5. dicit de quodam, qui erat baptizatus, quod excommunicauit eum: vt in die iudicij eius spiritus saluus inueniretur. Ergo post peccatum est locus poenitentiae.

SECVN

SECUNDO arguitur. Poenitentia non sufficit contra peccatum in Spiritum sanctum: quia Matth. 12. dicitur, Qui autem peccauerit in Spiritum sanctum, non remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro: sed erit reus aeterni iudicii. Ergo. &c.

AD HOC sanct. Thom. dicit, quod tripliciter potest esse peccatum in Spiritum sanctum. Vno modo contra diuinitatem Christi. i. contra opera Dei, vertendo. s. opera Dei in malam partem: sicut videre bonum, & cogitare malum, ut dicebat pharisaei. Hic homo in principe daemoniorum eiecit daemonia. Alio modo capitur peccatum in Spiritum sanctum quod est ex certa malicia. Paulus enim consequutus fuit misericordiam, quia ignorans fecit. Et Dominus. Pater ignosce illis (inquit) quia nesciunt, quid faciunt. Itaque illi qui peccant ex certa malicia, sine passione & sine ignorantia: sed ex electione mali, non est dignus misericordia: & tale peccatum vocatur in Spiritum sanctum. Alio modo dicitur peccatum in Spiritum sanctum finalis in poenitentia: ita quod illud peccatum de quo quis formaliter non poenitet dicitur in Spiritum sanctum: quia remissio peccatorum tribuitur Spiritui sancto. Ideo dicitur peccare in Spiritum sanctum, qui non vult poenitere.

CAPIENDO hoc tertio modo, sensus est quod illi, qui non egerit poenitentiam non remittetur peccatum. Nec de hoc est dubium, quod nec in hoc saeculo nec in futuro remittetur ei. Sumendo primo & secundo modo peccatum in Spiritum sanctum est irremissibile. i. non facile remittetur ei. Dominus enim permittit manere in peccato, & est magnum periculum: quia cum peccator non possit poenitere suis viribus & facultate, Deus forte non dabit facultatem postquam ex certa malicia peccat. Quia licet Deus benedictus nunquam neget peccatoribus aliquibus, interim quod sunt in via auxilium sufficiens. Negat tamen aliquibus auxilium efficax, quod forte daret illis, nisi peccaret ex certa malicia. Nemo enim (inquit Dominus Ioan. 6.) potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. Sed si agerent illi peccatores poenitentiam remitterentur illis peccata, & ideo est magnum periculum, quia nemo potest conuerti nisi auxilio speciali Dei. Vnde & si concederemus (quod tamen non damus) illa peccata simpliciter esse irremissibilia, non est contra nos, nec contra dignitatem poenitentiae. Si enim poenituerit peccatores, remittentur eis illa peccata, quod nos asserimus poenitentiam esse medium sufficiens, si peccator illo utatur.

TER TIO arguitur in hunc modum. Ioannis in. 1. canon. cap. 5. dicit. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico, ut roget quis. Et quod plus est,

in eodem loco prius dicit, haec est fiducia, quam habemus apud Deum: quia quodcumque petierimus secundum voluntatem eius audit nos & scimus, quod audit nos. &c. Sic igitur conficio argumentum. Est frater, qui non habet peccatum ad mortem orat pro eo quis, & consequetur veniam vel dabitur ei vita. Est frater, qui habet peccatum ad mortem non dico, quod pro illo roget quis. Ergo est aliquod peccatum, ad quod non sufficit poenitentia. Nam si sufficeret, cum esset in statu poenitentiae, liceret orare pro illo. Et si hoc concedimus, quod peccatum ad mortem est omnino irremissibile. Et omne peccatum mortale est ad mortem. Ergo nullum mortale remittetur per poenitentiam. Minor probatur ex Iacobo. capit. 2. Peccatum cum consummatum fuerit, generat mortem. Ergo nullum peccatum potest remitti per poenitentiam.

AD HOC aliqui concedunt, quod est aliquod peccatum tam graue, ut de lege sit a Deo statutum quod non remittet illud. Sed esto ita esset (quod ego non credo pressius infra tractaturus) non est contra conclusionem: quia semper verum est, quod si poeniteat remittetur ei peccatum. Sed hi dicunt, quod non potest iam poenitere de lege. Ideo non est contra conclusionem.

SECUNDO & melius dico cum sanct. Tho. in quaestionibus de malo. q. 3. articulo. 15. ad. 3. & in alijs locis. s. in. 2. sententiarum & in quaestionibus de veritate, & 22. q. 33. articulo. 7. ad. 3. quod ille locus Ioannis potest intelligi de finali in poenitentia, & pro tali peccato non est orandum, nec licet orare pro illo, quia talis post hanc vitam est damnatus. Vnde August. dicit, quod si sciret patrem suum esse in inferno: non oraret pro illo, immo non licet: quia Deus fecit legem, quod maneat ibi in aeternum. Et ita concordantur verba Ioannis & Christi. quia nec in hoc seculo, nec in futuro remittetur ei, postquam non egerit poenitentiam.

ALIO modo exponit sanct. Thom. Iacobum, quod intelligatur ad illum solum: sicut diximus de peccato in Spiritum sanctum. s. quod difficile remittetur, & est bona expositio & literalis. Et diuus Ioannes admonet, ne perdamus fiduciam, quam habemus apud Deum. s. quod non petamus omnia quae Deus potest facere: quia si quis oraret pro maximo peccato, & non exaudiretur, perderet fiduciam. Vnde oportet quod petamus solum ea, de quibus habemus fiduciam, quod exaudiemur. Vnde non debent Christiani anxie orare pro Turca de quo nulla est spes, quod conuertetur, & si liceat orare pro illo, etiam licet non anxie orare pro illo de quo non est spes, quod conuertetur. Nec debes orare, quod Deus suscitet tibi patrem tuum sine quacunque necessitate.

DIVVS Bernar. cap. ultimo de gradibus humilitatis dicit, quod exterius non est orandum pro illo, qui

sæpe ex consuetudine peccat, sed interius ita. Et quod hoc volebat Ioan. probat: quia Paul. 1. Corinth. 13. luget illos, quos sciebat mortuos fore sine poenitentia.

Q V A R T O arguitur: quia Dominus aliquando indurat aliquos, & pro hoc statu induravit Dominus cor Pharaonis Exod. 14. Ergo illis nihil iam prodest poenitentia. Et De Esau dicitur ad Hebræ. 12. Non inuenit locum poenitentiae, etiam si cum lachrymis quaesierit illam. Ergo poenitentia non est sufficiens ad remissionem peccatorum.

A D H O C dicitur, sicut ad præcedentia. De Pharaone non est dubium, nisi quod illius cor induravit, non tamen simpliciter, sed ne dimitteret populum. Et postea non dicitur, quod non sit relictus ei locus poenitentiae. Unde, non est dubium, nisi quod Dominus multis negat poenitentiam: Quapropter timendum est nimis ne incidamus in manus Dei viventis. i. negat auxilium efficax, sed non negat auxilium sufficiens, ut postea disputabimus. Itaque in hac vita nusquam homo est in tali statu, quod non possit consequi veniam, & poenitere. Nec Deus fecit legem contrariam, sed semper dat sufficiens auxilium, sed aliquando negat auxilium efficax, licet non neget auxilium sufficiens. Si enim Angelis negavit, quid mirum, si neget aliquibus pessimis hominibus? Angelis quidem pro vno peccato statim poenitentiam negavit, sed fecerat legem quæ non daret eis locum poenitentiae, secus de hominibus. Esau autem non plorabat propter Deum, ideoque non fuit veniam consequutus, quia non egit poenitentiam.

P R A E T E R E A. Ad idem arguitur ex illo Actuum. 8. Vbi dixit Petrus Simoni mago Poenitentiam age ab hac nequitia tua, si forte Dominus remittat tibi, &c. Unde videtur, quod non est certum quod poenitentia sit sufficiens ad remissionem peccatorum.

A D H O C dico, quod illa dictio, forte, nõ semper dicit dubium, sed in omni contingenti solet Scriptura ponere huiusmodi dictiones. Et tota illa oratio, age poenitentiam, &c. est vnũ cõtingens. **S E C V N D O** dico, quod illa dictio, forte, nõ cadit super hoc, remittat tibi, sed super totum: ita ut sit sensus. Si forte tu egeris poenitentiam, certum est, quod remittet tibi Dñs nequitiam tuam.

P R A E T E R E A. Arguitur ratioe. Bene sequitur. Petrus est præscitus. Ergo non possunt ei remitti omnia peccata. Quia si possunt omnia peccata remitti ei, iam non erit præscitus. Et posito in esse, quod omnia remittantur ei, Deus decipietur, qui iam sciuit illum esse condemnandum.

A D H O C dico, quod præscitus potest esse prædestinatus, & potest esse non præscitus: quia est in potestate hominis, esse non præscitus vel esse præscitus. Unde ista duo non stant. Est reprobus, & omnia peccata remittuntur ei. Sed hæc duo simul iũt

vera. Petrus est reprobus, & omnia peccata possunt ei remitti: licet de facto non remittentur omnia, quia ipse non poenitebit de omnibus. De Iuda verum erat dicere, quod omnia peccata poterat ei remitti.

S E C V N D O arguitur sic. Habitus vitiosi inferunt difficultatem in voluntate, & cum voluntas sit finitæ actiuitatis possunt tantum augeri habitus mali, ut tollant à voluntate facultatem dolendi de peccatis. Verbi gratia, sit aliquis, cuius actiuitas voluntatis sit, ut. 4. in huiusmodi tantum possunt crescere habitus mali, quod extendant eius actiuitatem. Tunc ille non poterit poenitere, eo quia non potest dolere. Ergo poenitentia non est sufficiens remedium, ad remissionem peccatorum.

A D H O C, aliqui totum concedunt, sed si ipse (inquiunt) faciat quod in se est, & absteineat à peccatis, Deus concurret specialiter cum eo, & adiuvabit eum: quia Fidelis Deus, qui non patietur vos tetari (inquit Apostolus. 1. ad Cor. 10.) ultra id, quod potestis. Ita quod non stat de lege quin Deus concurret si peccator faciat, quod in se est. Nam licet homo non possit poenitere tamen Deus specialissime concurret cum illo ad poenitendum: ita quod de lege non stat contrarium, & cum illo concursu poterit poenitere.

S E C V N D O dico, & melius, quod nego maiorem: quia licet habitus mali inferant magnam difficultatem, nunquam tamen est tanta, quod tollatur libertas voluntatis. Semper enim potest dolere, licet male: sicut quoad manet potetia visiva esto visus remittatur, semper poterit videre licet cum difficultate: maxime quia illa difficultas nõ fit per subractionem. Si enim quilibet habitus auferret aliquid libertatis, posset intantum auferri, ut totaliter auferretur: sed fit per appositionem malorum habituum, qui resistunt voluntati. Unde voluntas tantum potest agere cum difficultate, sicut sine illa: licet non tam facile. Verum est, quod potest perdi vsus rationis: sed tunc non currit argumentum: quia non potest poenitere, & nos non dicimus, nisi quod si poenitet remittentur ei peccata.

P R A E T E R E A. Arguitur de continuatione actus, tenendo cum communi opinione, quod actus postquam eliciuntur, necessario continuantur per aliquod tempus. Ponamus quod aliquis habet odium proximi, ille actus necessario erit per aliquod tempus. Sit igitur per quartam horam, & moriatur peccator in fine horæ. Huic non patet via salutis: quia non potest poenitere in quarta hora. Ergo, &c.

A D H O C Gregor. de arimino, & alij dicunt, quod potest venire in illa. 4. hora ad poenitentiam. Et si contra arguis: quia sunt actus contrarij odium Petri & poenitentia de illo odio: dicit quod non sunt: quia vnus est liber, & alter naturalis. Iam enim tunc poenitentia libera est, & odium naturale. Sed contra. Contrarietas non est: quia naturalis

naturalis aut liber sit actus: sed ex parte ipsorum actuum, qui habent obiecta contraria. Sicut enim non potest esse assensus & dissensus eiusdem in intellectu, etiam si alter sit liber: quia hoc nihil facit: ita & hic. Tantum enim contrariantur actus voluntatis, sicut intellectus.

ET ideo ad argumentum dico, quod multi errant in hoc, quod putant, quod actus debent continuari per aliquod tempus determinatum. Ideo dico quod quocumque tempore dato, voluntas in minori tempore potest reiecare actum: sicut est in motu locali, qui necessario continuatur per aliquod tempus postquam incoepit esse, non tamen per aliquod tempus determinatum.

ALII dicunt, quod non potest remouere actum illum, etiam si sit propinquus morti: sed potest dicere, ego doleo, quia habeo talem actum, vel potest conari ad non habendum, quod sufficit ad consequendam remissionem peccatorum.

SED contra istum, 3. modum est: quia ille qui est in illo actu potest aliquid de conatu subtrahere ad non habendum illum actum. Ergo totum. Si enim voluntas ageret contra resistantiam, esset bene assertum hoc dictum. 3. At voluntas non agit hoc modo, nisi subtrahendo conatum suum, vel actiuitatem suam. Si ergo potest subtrahere partem: poterit & totum.

SED quomodo probabimus illam continuationem actus? Dico quod probatur experientia: quia omnes experiuntur, quod non diligunt deum solum per instans postquam incoeperunt diligere, & ita est de alijs actibus, nec possunt sic habere actum per instans solum, imo si quis vellet tollere actum experientia constat, quod remoratur per aliquod tempus. Manet ergo nostra conclusio certa, quod poenitentia semper est in manu nostra: quia Deus nunquam negat sufficiens auxilium: licet aliquando cum difficultate. Et semper est sufficiens ad consecutionem veniam, capiendo poenitentiam pro dolore de peccatis propter Deum.

SECUNDA conclusio est. Post peccatum mortale, viatori adeo est poenitentia medium necessarium, quod nullum aliud remedium est ad consequendam remissionem illius peccati commissi post baptismum. Hec probatur ex Scriptura. Quia ubicunque Dominus promittit veniam peccatorum exhortatur ad poenitentiam: vt sapientia. 11. Dissimulans peccata hominum propter poenitentiam: Et Luca. 13. Nisi poenitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Et Matth. 3. Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum coelorum. Vnde, de fide est, quod ille qui moritur in peccato mortali sine poenitentia est damnatus, & non est orandum pro illo, si constat quod non poenituit. Nec de hoc est contentio aliqua cum catholicis, sed cum haereticis. Lutherus enim non negat Scripturam, sed dicit, quod ad consecutionem gratiae & veniam non requiritur dolor de peccatis praeteritis, sed satis est quod mutet vitam, & nec oportet cogitare

de peccatis. Est. 7. art. damnatus aduersus Lutherum a Leone decimo. Vbi Lutherus dicit, quod optima poenitentia est noua vita, & quod hoc est melius consilium quam omne aliud consilium, vel praecipuum, datum de contritione siue poenitentia. Nos autem dicimus contra Lutherum quod dicere quod non requiritur dolor de peccatis, est manifesta haeresis. Et probatur ex testimonijs iam adductis. SECUNDO. Augustinus. lib. de poenitentia, & habetur de conf. d. 4. cap. Omnis qui vbi dicitur: Omnis qui iam suae voluntatis arbiter constitutus est, cum accedit ad sacramentum fidelium, nisi cum veteris vitae poeniteat: non potest nouam incipere.

TER TIO. Idem Augustinus de vera & falsa poenitentia, cap. 19. ille (inquit) poenitentiam tenet, qui poenit illud quod comisit. Et sunt ad hoc innumera alia testimonia sanctorum.

QUARTO. Augustinus adducit illud ecclesi. 21. Fili peccasti non adicias iterum: sed de pristinis deprecare, vt tibi dimittantur. Ergo requiritur dolor de praeteritis.

QUINTO. S. Tho. 1. Secund. q. 113. ar. 5. quaerit, an in iustificacione peccatorum requiratur motus liberi arbitrij in peccatum: & determinat, quod ita, quia requiritur motus liberi arbitrij in peccatum quo deteteretur ipsum: sicut requiritur, quod sit motus liberi arbitrij in iustitiam, quo per desiderium in ipsam tendat. Et probat ex illo psal. 31. Dixi confitebor aduersum me in iustitiam meam, & tu remisisti impietatem peccati mei.

LUTHERVS autem dicit ad illa loca, Poenitentiam agite, Nisi poenitentiam egeritis. &c. quod non debet esse ita. Sed vbi in traductione vulgata dicitur poenitentiam agite, &c. debet esse resipiscencia, Et vbi est agite poenitentiam, id est, resipiscite. Resipiscere autem est in futurum, id est, mutare vitam. Vnde probat, quod verbum graecum habetur Metaneo, & non poeniteo sed resipisco, & Methania est noua vita non poenitentia.

AD HOC quicquid sit de illo: Si euangelistae non scripserunt latine, doctores tamen sancti in ecclesia loquuntur & scripserunt latine. Concilia etiam in latina lingua sunt scripta, vt uturque hoc verbo poeniteo. Et poenitere nullus vnquam dixit quod sit de futuris, sed de praeteritis. Ergo. &c.

SECUNDO. 70. interpretes vtuntur illo verbo Metaneo actuum. 3. vbi non potest dicere Lutherus quod loquitur Scriptura de aliquo futuro, sed de praeterito. Vbi enim Petrus ait poenitentiam agite ipsi septuaginta interpretes illud dicunt per hoc verbum Metaneo. Itaque in multis locis Scripturae sacrae patet, quod poenitere, & poenitentia, non possunt sumi pro resipiscencia, & tamen Petrus loca citato loquebatur de peccato Simonis magi, qui voluerat emere donum dandi Spiritum sanctum, & erat iam praeteritum.

CONTRA Lutherum sunt infinita testimonia sacrae Scripturae vbi constat, quod poenitere, id est, quod

quod dolere, & sic dicit ordinē ad präteritum, vt Genes. 6. Poenitet me fecisse hominē, & Ecclesi. 32. Post factum non poenitebit, & ibidē. 33. Ne deris alienis possessiones tuas, ne forte poeniteat te. Et. ad Corint. 7. Si cōtristauī vos in Epistola, non me poenitet. Illud etiā quod adduximus ex Actibus cap. 8. Poenitentiā age. &c. Ex quibus omnibus patet quod poenitere, est de präterito dolere, & esto qđ in græco in illis locis habeatur Metanco, accipitur in ordine ad präteritū, & nō in futurū, vt dicit Lutharus, & nō pro noua vita, sed pro poenitentiā de präteritis. Et constat ex vsu latinorum, poenitentiam dicere de testationē & dolore de präteritis. Vnde de fide est, quod poenitentia iuxta pro dolore peccatorum, est necessaria ad salutem.

SED, an requiratur iste dolor de peccatis cōmissis ante baptismū. Videtur, quod non: quia sola fides cum baptismō sufficiebat ad illa peccata commissa ante baptismū remittenda, iuxta illud Marci ultimo. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. &c.

ET confirmatur. Quia Apostoli nihil aliud præmittēbant ante baptismum.

TER TIO. Dominus dixit, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Vbi nihil aliud præmittit, nisi fidem.

Q VARTO. Baptismus est quædā poenitentiā. Ergo non est opus alia.

Q VINTO. Probat ex Ambrosio, super illud ad Roma. 11. Sine poenitentiā sunt dona Dei, & habetur de conse. d. 4. cap. Sine poenitentia. Gratia Dei in baptismō non requiritur gemitum, vel planctū, nec aliquod opus: sed omnia gratis condonat.

HOC non obstante Magister in. 4. d. 4. & S. Th. supra. q. 9. art. 6. tenent, quod requiritur poenitentiā de peccatis actualibus ante baptismū cōmissis, & nos ibi libauimus. Et ita cum eis nos ponimus conclusionem, quod requiritur poenitentia de peccatis commissis ante baptismū: sicut etiā requiritur ante absolutionē peccatorū, quæ etiā remittit peccata. Et similis poenitentiā requiritur sicut ante absolutionē: ita quod si ante absolutionem sufficit attritio, etiā sufficit ante baptismū. Probat. Quia qđ aliquis de vtroq; doleat. s. de peccato cōmisso ante baptismū, & de peccato cōmisso post baptismū, est de iure naturali. Et secūdo probatur. Quia Actuū. 2. Petrus dicit. Poenitentiam agite: & baptizetur vnusquisque vestrum, in remissionem peccatorum. Vbi Petrus præmittit poenitentiam ante baptismū. Et Augustinus de conse. d. 4. cap. Omnis qui arbiter suæ voluntatis constitutus est, cū accedit ad sacramētum fidelium (quod est baptismus) non potest nouam vitā incohare, nisi eum poeniteat vitæ präteritæ. A qua poenitentia soli paruuli immunes sunt. Requiritur ergo in adultis poenitentia de peccatis commissis ante baptismū. Et ad argumenta in oppositum, respondetur negādo quod sufficiat sola fides: quia non tollitur id quod

est de iure naturali, propterea quod Deus exigit fidem ad baptismum.

SED, an necessario requiratur contritio etiā de venialibus? Dico quod non. Satis est dilectio dei: & per quencunque bonum motum dilectionis possunt deleri venialia. Et de hoc postea dicemus.

DVBITATVR, an cum martyrio exigatur poenitentia. Dubium primum.

AD HOC doctores respondent distinguendo. Vel martyr occupatur, ita quod non habet tēpus discutiendi peccata: sed statim opprimitur à tyrāno, & est maximus peccator. Et de huiusmodi ponitur conclusio, quod non requiritur poenitentia pro peccatis: sed sufficit martyrium.

SED contra. Quia dicitur, Nisi poenitentiā egeritis, Luca. 11. simul oēs peribitis. Secūdo. Poenitentia est necessaria ad salutē, etiam de iure naturali, quomodo igitur ille saluatur sine poenitentia?

AD HOC aliqui dicunt, quod martyriū est poenitentia virtualis: quia si occurrerēt ei peccata, est signū qđ doleret de illis, postquā ponit vitā p̄ Christo: ideo dicitur virtualis cōtritio. Ego tamē cōuenio i cōclusionē, quod solū martyriū sufficit ad salutē sine poenitentiā, de se. Et hoc dicit. S. Th. infra q. 28. ar. 1. ad. 2. & in. 4. d. 16. q. 2. ar. 2. q. 2. ad. 3. Et hoc dicit Maior in. 4. d. 14. q. 1. Sed non placet mihi illa ratio. s. qđ hoc sit propter illā conditionē, si se offerrent peccata, doleret. Et dico, quod martyriū est poenitentia virtualis: sed nō propter illā rationē: quia stat, quod aliquis sit vitiosus, & quando offertur ei martyriū, si se offerant peccata, nō dolebit de illis: sed nec tūc se offerūt nec cogitat de illis. Et non est sufficiens signū illud, quod dicūt isti nēpe, quod si peccata se offerret illi, doleret de eis, sed est signum aliquod.

ET quod sit verū, qđ solum martyriū sufficit sine poenitentia, probatur. Si martyriū nō sufficit ad salutē, sed exigitur aliqua poenitentia: ecclesia nō posset aliquē canonizare, ideo solū quia martyr: quia nō constaret de poenitentia, cū tamen ecclesia quando cōstat de martyrio canonizat, quantumcūq; antea sit auarus, vel intemperatus, si recipit martyrium, canonizatur.

SEC V NDO probatur. Ioā. 15. Maiorem charitatē nemo habet, quā vt animā suam ponat quis pro amicis suis. At ille ponit animā. Ergo habet charitatem.

TER TIO dicitur. Siquis diligit me, pater meus diliget eum. Sed oīs martyr diligit Deū: quia maiore charitatē nemo habet, quā vt animā suā ponat quis pro amicis suis. Ergo oīs martyr diligitur à Deo. Ergo est i gratia eius. Ergo saluatur. ET confirmatur. Quia Marci. 8. & Luca. 12. & Matth. 10. dicit Dñs, quod fauebit martyri coram patre, & confitebitur: quia ipsum cōfessus est martyr corā hominibus. Et ibi ad literā loquitur de cōfessione quæ fit, aut fieri debet corā tyrannis. Ego martyrium est sufficiens ad salutē. Tantū enim valet, sicut poenitentiā, quia Christus propter illā cōfes-

confessione & non propter poenitentiam promittit quod ipse se confitebitur martyrem in coelo coram patre suo. PRO quo notandum est, quia (ut supra diximus) licet poenitentia sit de iure naturali, id est, laudabile est & conveniens de iure naturali, quod aliquis doleat de peccatis: sed tamen Deus gratis remittit peccata. Non alligatur Deus per contritionem ad remittendum peccata: quia posset Deus dicere, ego non sum contentus de tuo dolore: sed volo quod ieiunes, salva sua misericordia & iustitia. Sicut homo non remittit peccata alteri, quia dolet de illis: nisi faciat aliam recompensationem. Sicut homo potest non remittere iniuriam alteri, quantumcumque doleat: & potest remittere illi sine dolore. Quare ergo Deus non poterit idem facere? Et cum hoc sit verum, quod Deus gratis remittit peccata, certe poterit remittere quocumque modo voluerit: licet communiter remittat per contritionem, illud est medium magis congruum ad remittendum peccata, secundum humanam conditionem.

DICO enim in laudem martyris, quod Deus voluit cuicumque pro se patienti, remittere peccatum propter martyrium: itaque martyrium de se est remissivum peccatorum. i. ex privilegio particulari habet remittere peccata. Et de hoc diximus multa in secunda. 2. in materia de martyrio: quia est maxima dilectio Dei, & qui diligit Deum, diligitur ab ipso, ut ipse promissit.

SED contra. Sequitur quod si aliquis complaceret de peccatis cum martyrio, quod illi remitteretur peccata: quia per te sufficit martyrium absolute absque quocumque alio. Ergo. &c.

AD HOC dico prius, quod argumentum probat martyrium non esse signum sufficiens ad probandum quod iste doluerit de peccatis. Secundo, nego consequentiam. Esset enim ille martyr diaboli: quia martyrium est remedium contra peccata præterita, non contra præsentia. Non enim facit, quod complacentia peccati sit bona: cum ex iure naturali sit malum complacere in peccatis. ET hætenus loquuti sumus de eo qui non habet tempus examinandi peccata sua: de quo dicimus, quod per martyrium remittuntur ei peccata. Sed si habeat tempus conscientiam examinandi, quid erit? Ad hoc dicunt aliqui, quod si tunc talis non dolet, iam peccat, & martyrium non potest liberare eum à peccatis, & iam non erit vere martyr, & frater Melchior canus in relectione de poenitentia dicit, quod nunquam per martyrium remittuntur peccata, sine contritione, quod nos infra. q. 28. art. 2. videbimus.

EGO autem dico, quod esto ita sit, quod iste ante martyrium dolendi de peccatis habuerit tempus, & esto tunc peccaret, quia non dolet (quod non admitto pro nunc) sed si quando actualiter patitur martyrium non cogitat an peccaverit, nec an habeat aliquod peccatum actuale, sed solum cogitat de defensione fidei, & quod bonum est

pati pro Christo: martyrium sufficit illi ad salutem. Maxime, quod cum patitur non habet tempus examinandi conscientiam, licet antea habuerit, & licet antea peccasset, non videtur quare martyrium non remittat omnia peccata, postquam tunc solum cogitat de defendenda fide. Dico igitur ob hoc, quod si quando patitur cogitat solum de fide defendenda, & non complacet in aliquo peccato, quidquid antea fecerit ille, per martyrium saluatur. ET probatur. Quia contritio saluaret illum. Ergo & martyrium, cum eodem modo se habeat sicut contritio, & tantum valeat.

SED contra, quia poenitentia est necessaria ad salutem, & quilibet tenetur ad poenitentiam. Ergo martyrium non sufficit. Ad hoc nego minorem: quia non tenetur ad poenitentiam, si patitur martyrium: & illud quod quilibet peccator tenetur ad poenitentiam verum est, nisi a Tyrano martirio coronetur.

SED contra, quia nos diximus, quod poenitentia est necessaria ad salutem. Dico, quod est verum intelligendo regulariter. Secundo, & melius, dico, quod intelligimus, quod est necessaria poenitentia. i. non est aliud remedium quo poenitens voluntarie, & sine peccato suo vel alterius possit uti, & sibi applicare. Martyrio enim non potest uti voluntarie, & illud sibi applicare.

ALII Doctores imaginantur, quod dolor de peccatis est ira de iure naturali, quod Deus non potest remittere peccata sine dolore. Sed hoc est falsum: quia si homo potest remittere iniuriam sibi factam sine dolore. Ergo multo magis Deus de potentia absoluta.

DUBITATUR an dormiens in peccato mortali, si occidatur pro Christo, sic vere martyr. Aliquando vidi defendere quod est vere martyr, licet cum magna difficultate. Est tamen apparentia in illa opinione: quia ecclesia canonizaret, si ingruerent sarraceni in hanc civitatem, & occiderentur homines, illos occisos pro Christo siue dormientes, siue vigilantes. Et si dicas, ille non doluit de peccatis: dico, quod nihil refert: quia plus debet Deus illi, qui patitur pro illo mortem: quam illi, qui dolet de peccatis.

SED communis opinio est in contrarium, quod ille non est martyr, imo damnaretur. Et in secunda. 2. in materia de martyrio ostendi, non esse de mente sancti Thomæ. Ideo nollem tenere illam opinionem.

ET arguitur sic. Quia hæretici morientes pro Christo, etiam dormientes non sunt martyres: & ita dicit Ciprianus de Donatistis, qui occisi sunt. Ergo similis ratio est de alijs.

DICES forte, quod non est simile: quia hæresis est gravissimum peccatorum. Dico quod nil refert. Si martyrium de se habet remittere peccata, non potest excipi hæresis.

SECUNDO. Odium Dei est gravius peccatum & remittetur per martyrium: ut patet de illo, qui

habet

habet odium Dei, & occiditur à pagano antequam discutiat conscientiam.

TER TIO. Per contritionem remittitur haeresis. Ergo per martyrium, cum tantum valeat.

Q. VI igitur vellet tenere primam opinionem, diceret ad illud de haeretico, quod ille non moritur pro Christo: quia non patitur pro fide Christiana, cum non retineat fidem Christi. Sicut si inter Christianos pagani occiderent alios paganos, etiam pro Christo, pagani illi non essent martyres: quia non habent fidem Christi, & licet tyrannus occidat pro Christo, illi non moriuntur pro Christo. Illi autem qui habent Deum odio, possunt retinere fidem Christi. Sufficit ergo martyrium sine poenitentia, nec formali, nec virtuali, de quo inferius plura dicam in materia de contritione. q. 35. art. 1. & 2. vbi solvam argumenta oppositae sententiae. Vide ibi.

Dubium
tertium.

DUBITATUR, an possit dici sine periculo in fide, timendum esse de illis qui augmentant peccata, & raro aut nunquam agunt poenitentiam perfectam, quod peruenient ad aliquem statum, in quo iam Deus non adiuuabit eos etiam sufficienter, ut poeniteant, & quod est aliquod peccatum ita graue, quod iam de lege non remittetur, sed absolute sit irremissibile. Et videtur quod sine periculo id possit affirmari. Probatum prius Matth. 12. de peccato in Spiritum sanctum, quod non remitteretur in hoc saeculo, nec in futuro.

SECVNDO. Ioan. 1. cano. cap. 5. de peccato ad mortem, pro quo non est orandum. &c.

TER TIO. Probatum ex illo Exod. 14. quia Deus indurauit cor Pharaonis propter demerita sua. Ergo iam Pharaon venit ad aliquem statum, in quo Deus non dabit etiam nec sufficientem auxiliū.

Q. VARTO. Probatum idem ex illo Ad Heb. 12. Non inuenit locum poenitentiae, etiam si cum lachrymis quaesierit illam, loquens de Esau.

Q. VINTO. Probatum ex illo 2. Mach. 9. vbi dicitur de Antiocho. Orabat autem hic scelestus Dominum, a quo non esset misericordiam consequuturus. Ergo iam Deus non erat daturus auxiliū etiam sufficientem.

SEXTO. Probatum idem ex illo Genes. 15. quod Deus dixit ad Abrahamū cū ei promissit se datum terram Amorrhoeorū & semini suo, quasi respondens tacitae obiectioni, quia poterat Abraham dicere Deo, Et quare Domine nō das statim. Dixit ad illum. Necdum enim completae sunt iniquitates Amorrhoeorum vsque ad praesens tēpus. Ergo per hoc significabat, quod aliquando erunt completae, & tunc non erit amplius etiam in hac vita tempus poenitentiae.

SEPTIMO. Confirmatur idem ex illo Iosue. 11. vbi sic habetur. Domini enim sententia fuerat, ut indurarentur corda eorum (nēpe Eueorum, quia de Eueis loquebatur) & pugnarent contra Israel, & caderent, & non mererentur ullam clementiam, ac perirent, sicut praeeperat Dñs Moysi. Nec va-

let si dicas quod negabat solum efficacem auxiliū, non autem sufficientem: quia sic non induraret. Tūc namq; omnes praedicti auxiliū habebāt, quo possent bene agere, & in Deum conuerti. Et confirmatur hoc, quia aliās sequeretur, quod Deus indurat omnes peccatores, quando manent in mortali, quia illis non dat efficacem auxiliū, quando sunt in peccato. Si enim dedisset efficacem auxiliū, non mansissent in peccato: licet det sufficientem auxiliū. **EX HIS** omnibus videtur, quod aliquando Dominus aliquibus negat sufficientem auxiliū, & qđ homines aliqui in tantum multiplicare possunt peccata, quod venient ad statum, in quo iam, etiam de lege non dabit Deus sufficientem auxiliū, quo possint conuerti. Ergo timendum est cuiusque peccatori, maxime illi, qui diu est in peccatis, ne neget ei etiam sufficientem auxiliū.

HIS non obstantibus dico, quod est de fide, quod Deus nunquam in via, quantumcunque multiplicentur peccata, negat alicui auxiliū sufficientem, ut possit poenitere de peccatis si voluerit. Haec conclusio est sancti Thomae in prima. 4. q. 27. art. 1. vbi expresse dicit, quod in hac vita nullum est peccatum, de quo homo poenitere non possit. Et addit, quod oppositum est erroneum. Idem dicit expresse super Ioan. capit. 6. exponens illa verba, Nemo potest venire ad me nisi pater meus traxerit eum. Idē dicit Antoninus, prima parte, titulo. 4. cap. 2. §. 6. Idem Augusti. & habetur in glosa super illud Roma. 2. Secundum duritiam tuam, & impoenitens cor tuum. &c. Idem dicit Leo Papa de poenit. & remiss. d. 7. capit. Nemo, vbi sic ait, nemo est desperandus, dum in hoc corpore constitutus est, quia nonnunquam quod diffidentia aetatis differtur, consilio maturiori perficitur. Et confirmatur rursus ex illo Ezechielis. 18. & 33. In quacunque hora impius conuersus fuerit ab impietate sua, amplius non recordabor, & alia ibidē dicuntur ad hoc propositum.

PRAETEREA. Pro hoc sunt illae exhortationes euangelij Matth. 3. Luca. 3. Poenitentiam agite, appropinquabit. &c. Quibus verbis significatur, quod in hac vita nunquam est instans, in quo habens usum rationis non possit conuerti ad Deum. Ergo Deus nunquam negat auxiliū sufficientem. Et ad testimonia adducta, iam supra diximus, & nunc dico, quod loquantur de auxilio efficaci non autem de sufficienti. Ita quod quando dicitur, Deum aliquem indurare, est dicere, Deum illi negare auxiliū efficacem, cum scientia, quod cum solo sufficienti auxilio non conuertetur ille peccator. Et talem dicimus induratum, nō autem illum peccatorem de quo scit Dominus, quod conuertetur cum auxilio sufficienti, & si ei neget auxiliū efficacem.

SĒD dubitatur, an sufficiat dilectio Dei sine poenitentia ad salutem. Videtur quod ita, quia Ioan. 14. dicit Dominus. Siquis diligit me, pater meus diliget eum, & ad eum veniemus. &c. Ergo qui

Dubium
quartum.

Dubium
quintum.

qui diligit Deum diligitur à Deo, & Deus est in illo. Sufficit igitur ad remissionem peccatorum dilectio Dei.

SECUNDO. Luca. 7. de Magdalena dixit Dominus Simoni. Dimittuntur ei peccata multa: quia dilexit multum, & non dixit, quia doluit multum.

AD HOC dico, quod regulariter & de lege posita, nō remittuntur peccata sine dolore. Non enim sufficit quicumque alius actus. Nec dilectio Dei: sicut vele placere in omnibus Deo, & in nullo displicere, ut si quis velit pati pro Christo. Hæc est sancti Tho. hic ad. 2. & 3. probatur: quia ubique in Scriptura admonetur peccatores, ut conuertantur atque consequantur remissionem peccatorum, admonentur ad poenitentiam, & ad dolorem peccatorum: ut iam probauimus, & non ita ad dilectionem.

ET ad argumenta in contrarium aliqui dicunt, quod duplex est dilectio. scilicet absoluta, quæ stat cum peccato mortali, & altera est dilectio Dei super omnia, quæ semper est cū gratia. Et de hac loquitur Christus in Euangelio, & hæc non potest haberi sine dolore peccatorum: quia ut ibidem dicitur, Siquis diligit me, sermones meos seruabit. Et Ioan. canonica. 1. cap. 2. Qui dixerit, quia diligo Deum, & sermones eius non seruat, mendax est. Sic dicunt isti, & videtur bene dictum. Solum igitur ille diligitur à Deo, qui ita diligit, quod adimplet mandata Dei, & remedia necessaria ad exeundum à peccato mortali apponit, quorum vnum est poenitentia.

SECUNDO dico, quod nullus est actus, qui sit dilectio quicumque sit in voluntate, qui non possit esse cum peccato mortali ignorato. Quia dilectio Dei super omnia nō potest esse cum mortali peccato scito, potest tamen esse cum ignorato, & potest esse sine remissione peccatorum: quare nullatals dilectio sufficit. Aliàs adduximus Pauli testimonium ad Roma. 10. Testimonium quidem illis perhibeo: quia zelum Dei habent, sed non secundum scientiã. Nullus ergo actus interior, qui non sit formaliter dolor peccatorum, sufficit ad remissionem illorum.

TER TIO. Nullus actus qui est cū peccato mortali est dilectio Dei, loquendo sicut loquitur Euāgelium. Patet. Siquis diligit me, sermones meos seruabit, &c. Hoc modo videtur Scriptura regulariter loqui. Ergo non sufficit dilectio.

AD illud vero de Magdalena dico, prius, quod Christus potuit remittere peccata, quomodo, cunque velet: quia habuit potestatem excellentiã. Secundo dico (& melius) non esse vero simile, quod nō doluerit. Quia de re infra dicemus multa in hac prima quarti in materia de contritione. Sed inrerim nota, quod hæc est sententia. S. Tho. quod sine poenitentia nunquam erit in peccatore dilectio Dei super omnia, ad modum Euangelij.

DUBITATVR. An saluabitur sine poenitentia ille peccator, qui prauentus periculo non

Dubium quintum.

habet poenitentiam, cum non habeat tempus poenitendi de omnibus peccatis: quia vera poenitentia oportet, quod sit particulariter de omnibus peccatis. Verbi gratia. Est homo peccator in mari & non potest discutere conscientiam: quia est in magno periculo. Illi est aliquod remedium ad salutem, et non poenitentia: quia non potest dolere de peccatis in particulari. Ergo non solum poenitentia est medium ad consequendam salutem. **AD HOC** dico, quod illud, quod homo potest facere in quocumque tempore intentione & animo placandi Deum, & re compensationem faciendi pro peccatis suis, sufficit ad salutem. Ut si dicat. Domine miserere mei, & non habet amplius tempus, illud sufficit. In ultimo enim flatu potest dicere, parce mihi domine, & si hoc dicit intentione placandi Deum, sufficit. Et hoc debent admonere confessores, ut illo sine doleant, quatenus scilicet placent Deum, quem sibi habebant iratum. Finis enim poenitentia iste est.

DUBITATVR, quomodo remittuntur peccata oblita. Ad hoc dico quod dupliciter possunt peccata tradi obliuioni. Vno modo cū quis vult confiteri, & facit examinationem, & recordatur duorum peccatorum. scilicet homicidij & furti: & non recordatur aliorum peccatorum: sed ipse bene cogitat, & putat quod fecit alia peccata, non tamen recordatur illorum. Dolet de illis duobus peccatis particulariter, & de alijs in generali. De hoc non est dubium nisi quod sufficit ille dolor: ut reponatur in gratia.

Dubium sextum.

SED ponamus hominem innocētissimum, qui se mel incidit in peccatum, & oblitus est: ita quod nullo modo recordatur, & putat quod non peccauit, & facit examinationem, & non dolet de illo, quia non recordatur. Et si dicas quod illud est ex negligentia, faciamus, quod mere naturaliter sit oblitus, ut potest contingere. Et si dicas, satis est, quod dolet de venialibus, volo quod non doleat, immo quod complaceat in illis, accedit ad Eucharistiam sine poenitentia, & habet gratiam, & nec in particulari nec in generali dolet: quia ego non possum dolere de illo quod nō feci, aut non recordor me fecisse. Ergo de lege aliquis est in gratia sine poenitentia.

AD HOC dico, quod ille consequitur remissionem peccatorum, & sine dolore peccatorum. Per quid ergo remittitur? Dico, quod per hoc quod voluit examinare conscientiam suam, illa enim volitio examinandi conscientiam ad dimittendum peccatum, & agendum poenitentiam, est poenitentia, & non est dolor: sed ille vult se reconciliare Deo, & si se offerrent peccata, doleret, licet vere non doleat, non est dubitandum de illo quin consequatur gratiam. Quia alias postquam aliquis oblitus est alicuius peccati mere naturaliter: non pateret ei via salutis. Hæc de secundo sensu questionis, ut exposuimus in titulo eiusdem questionis.

NVNC

NUNC autem disputabimus in primo sensu, an sit aliquod praeceptum de poenitentia, accipiendo poenitentiam pro vindicta & dolore peccatorum? Et si dicas clarum est, postquam determinatum est, quod est necessarium ad salutem dolere de peccatis, quod est praeceptum de poenitentia, dico quod consequentia nihil valet: quia baptismus est pueri necessarius ad salutem, non tamen habet praeceptum puer. Ideo tractabimus quaestionem in hoc sensu, an si aliquis non poenitet, de nouo peccet mortaliter, eo quia non poenitet. Quia quicumque transgreditur praeceptum peccat de nouo: ut si quis committat homicidium, & moritur sine poenitentia, an damnabitur propter illud unum peccatum homicidij, vel propter duo peccata. scilicet pro homicidio & pro illo alio, quia non poenituit.

DE hoc sunt duae opiniones. Prior est communis quae dicit, quod damnatur propter duo illa peccata, quia peccauit de nouo eo quod non doluit de homicidio. Et probatur ex omnibus testimonijs iam adductis. scilicet ex illo, Poenitentiam agite. &c. & Nisi poenitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Et omnia illa quae adduximus, ad probandum, quod sit necessaria ad salutem, videntur probare, quod sit praeceptum, & non consilium, dolere de peccatis. Quia (inquit) Nisi poenitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Nullas enim perit propter consilij transgressionem.

RATIONE sic probatur. Quilibet tenetur esse in gratia Dei. Et non potest esse in gratia post peccatum, nisi per poenitentiam. Ergo quilibet tenetur ad poenitentiam.

TER TIO. Quando aliquis peruenit ad usum rationis, tenetur se conuertere ad Deum: quia tenetur esse in gratia Dei: siue cum primo venerit ad usum rationis, siue post illud primum instans usus rationis. Et aliqui qui de hoc latius loquuntur dant inducias bellicas saltem, post illas tenetur se conuertere in Deum. Et non potest nisi per poenitentiam. Ergo. &c.

Q VARTO. Quicumque est in extrema necessitate temporali, & potest, tenetur sibi subuenire, sub poena noui peccati. Ergo etiam si est in necessitate spirituali, nempe quia moritur & est in mortali peccato, tenebitur, sibi subuenire. Et non potest, nisi per poenitentiam interiorem. Ergo tenebitur poenitere sub poena noui peccati lethalis.

SED in oppositum arguo hoc modo. Et prius ostendo, quod hoc sit contra doctorem sanctum, qui in secunda. 2. q. 14. art. 2. loquens de peccato in spiritum sanctum, dicit ex sententia Augustini, quod impoenitentia est peccatum in spiritum sanctum. Vnde impoenitentia finalis dupliciter sumitur. Vno modo pro proposito non poenitendi, & sic est speciale peccatum. Alio modo pro permanentia in peccato: quia non dolet de peccato, & haec est circumstantia peccati cuiuscumque: sed non speciale peccatum. Haec. S. Tho. Si enim esset speciale peccatum omissio & negligentia poenitentiae, si De-

us daret praeceptum, transgressio illius esset speciale peccatum. Patet: quia esset transgressio noui praecepti. Et idem dicit. S. Tho. in. 2. sententiarum. d. 43. q. vnica. ar. 3. ad. 3. Ideo credo, quod. S. Tho. non fuerit illius opinionis.

DICO igitur, quod quauis praedicta opinio sit probabilis, & securior, probabile tamen est, quod non est praeceptum de poenitentia, ad hunc sensum, quod si non doleat de peccato, peccet de nouo. Dico si non doleat: quia secus est de confessione vel ratione confessionis, de qua infra dicemus. Probat hoc, quia alias, nullus posset damnari pro vno peccato tantum. Patet. Pono quod solum commisit homicidium, & moritur. Ille damnatur pro homicidio, & pro impoenitentia, quod est mirabile.

Ergo. &c. Certe si non essemus in actuali disputatione, & quaereret quis a Theologo, an quis posset pro vno peccato tantum esse in inferno, diceret quod ita. Secus si esset praeventus: quia tunc si argueres. Ergo non est praeceptum, negaret consequentiam. SECVNDO sequeretur, quod peccata semper duplicarentur. v.g. est aliquis qui habet. 10. peccata, & non dolet de illis, peccat adhuc decies. Patet: quia sunt decem omissiones: quia tenetur dolere de. 1. & de. 2. & si omittat dolere peccat duobus peccatis. Est apparentia. Et etiam si doleat de. 9. peccatis & non de vno, sola vna illa omissio est peccatum. Ergo. &c. Posset negari consequentia: sed tamen in argumento est apparentia.

TER TIO arguitur. Da mihi quando tenetur dolere de peccatis? Ad hoc aliqui dicunt, quod statim. Probat: quia tenetur statim satisfacere pro iniuria. Alij dicunt, quod tenetur, quando occurrit memoriae saltem practicae. i. quando cogitat de peccato, & quod offendit Deum, & cogitat de peccato quomodo fuit commissum, aut committendum, aut quomodo est remittendum.

HANC opinionem ponit Petrus Paludanus in 4. d. 17. q. 1. art. 3. tanquam probabilem.

SED ego dico prius, quod de hoc videbimus infra, in materia de contritione.

SECVNDO dico, quod hoc non potest teneri. Non enim tenetur dolere peccator, quotiescumque occurrit peccatum practice, & si teneatur quod est praeceptum, de poenitentia [interiori] habenda. Probat: quia non plus obligat praeceptum de poenitentia, quam de dilectione Dei. Sed non quando occurrit Deus practice, puta, quod est summum bonum, tenetur homo diligere. Ergo nec poenitere. SECVNDO sufficiens excluditur ista opinio, per hoc quod non probatur. Nam vnde habetur illud praeceptum? Certe nusquam reperitur, nec aliquis vnquam de hoc confitetur. scilicet quod decies vel vndecies occurrerunt peccata memoriae, de quibus non poenituit. Imo non posset sufficienter sic confiteri. Ideo non est hoc tolerabile.

VERVM est tamen, quod licet haec opinio vera non sit, & licet voluntas sit libera & possit suspendere actum suum: tamen oblato obiecto multum mouetur,

mouetur. & difficile est illi quæ non doleat aut con-
placeat: quia quando laborat quis, ut non habeat
actum voluntatis, habebit mille.

PRAETEREA. Probatur per illud capitu-
l. Quod quidam. extra, de poenitentijs & remissio-
nibus, ut dicitur, quod est recipienda confessio
in contriti. Ergo Papa non consuleret illud: si pecca-
ret tunc cum peccata se offerat memoriae practice
non dolet, secundum predictam opinionem. Non
est ergo vera.

QUANDO ergo tenetur dolere? Dicunt ali-
qui moderni, quod semel in vita. Ego autem con-
tra omnes dixi, quod nunquam tenetur dolere sub
poena noui peccati, & probabam: quia nusquam
tale inuenitur preceptum. Sicut sufficienter pro-
batur, quod non est preceptum comedendi pisces
in diebus dominicis: quia nusquam reperitur ta-
le preceptum. Quod si dicas illud preceptum ha-
beri in illis locis: unde sumpsimus testimonia,
quæ citauimus, dico, quod illa loca explicant se.
Quando dicitur. Nisi poenitentiam egeritis, omnes
simul peribitis, non dicitur, peccabitis nouum pec-
catum: sed nisi adhibeatis remedium, peribitis pro
commissis peccatis. Et illud, poenitentiam agite, intel-
ligitur: ut dimittat Deus tibi, & non ut non pecces.

PRAETEREA. Dammati non peccant de
nouo, quia non conteruntur de peccato. Nullus
enim unquam hoc dixit. Si dicas, quod non pos-
sunt, hoc est verum de lege, sed ego nescio ex par-
te voluntatis quare non possunt conteri. Si dicas
quod est impossibile. Ergo non obligantur ad il-
lud. Quia Hierony. dicit, qui dixerit Deum obli-
gare quempiam ad impossibile, Anathema sit.

PRAETEREA. Videtur quod Deus non im-
pediret eos implere precepta: quia Deus non im-
pedit impletionem preceptorum. Si autem impedi-
ret eos a contritione, impediret eos ab obseruan-
tia precepti. Hoc autem iniquum est tribuere Deo.
Ergo, &c.

SED contra. Quilibet tenetur procurare neces-
saria ad salutem, sed poenitentia est necessaria ad
salutem. Ergo quilibet tenetur ad poenitentiam.

AD HOC dico distinguendo maiorem, quod
sit aliquod preceptum ad procurandam salutem
generale, ego nego. Quilibet enim tenetur, procu-
rare necessaria ad salutem per media particula-
ria. Non enim transgreditur duo precepta, qui
occidit. scilicet preceptum homicidij, & quia non pro-
curauit necessaria ad salutem: sed solum est unum
preceptum.

SECUNDO arguitur. Quilibet tenetur ha-
bere gratiam. Ergo. Ad hoc nego antecedens: quia
precepta dantur de actibus virtutum, non de hoc
quod est habere gratiam.

TERTIO. Quando quis accipit sacramentum
Eucharistiae, tenetur ad poenitentiam. Patet ex
Paulo. Probet autem seipsum homo. Ergo saltem
in aliquo casu tenetur ad poenitentiam. Et cum
quilibet teneatur ad Eucharistiam. Ergo quilibet

tenetur ad poenitentiam.

AD HOC nego maiorem. Sed probas, quod si
non poeniteat, peccat mortaliter. Ergo tenetur ad
poenitentiam, nego consequentiam: quia non pec-
cat contra preceptum de poenitentia: sed com-
mittit sacrilegium: cum faciat irreuerentiam no-
tabilem Deo, contra illud Pauli. Probet autem se-
ipsum homo, & ideo facit contra religionem.

PRAETEREA. In articulo mortis tenetur
quilibet ad consequendam gratiam. Ergo. Ad hoc
prius nego antecedens.

SECUNDO dico, quod verum est teneri ad
gratiam: sed non aliquo precepto distincto ab
alijs. Nam alias sequeretur, quod qui accedit ad
sacramentum peccaret duo peccata, si accedit in
mortali. scilicet sacrilegium, & in poenitentiam.

IDEO propter has apparentes rationes pro hac
sententia, quod non tenetur quis dolere de pec-
catis speciali precepto: nisi sit ratione confessio-
nis, & quia apparenter soluuntur rationes in op-
positum: dico predictam opinionem esse probabi-
lem. Sed tamen secunda opposita est probabi-
lior, & securior, & communis. De quo latius di-
cemus rursus infra, in materia de contritione.

Articulus sextus.

Vtrum poenitentia sit secunda tabu-
la post naufragium.

AD SEXTVM sic procedi-
tur. Videtur quod poenitentia non
sit secunda tabula post naufra-
gium. Quia super illud Esaiæ.
3. Peccatum suum quasi Sodoma predicauerunt,
dicit glosa. Secunda tabula post naufragium
est peccata abscondere. Poenitentia autem non
abscondit peccata, sed magis ea reuelat. Ergo
poenitentia non est secunda tabula.

PRAETEREA. Fundamentum in
edificio, non tenet secundum sed primum lo-
cum. Poenitentia autem in spiritali edificio
est fundamentum: secundum illud Hebr. 6.
Non rursus iacentes fundamenta poeniten-
tia ab operibus mortuis. Unde & procedit
ipsum baptismum, secundum illud Actuum.
2. Poenitentiam agite, & baptizetur unus-
quisque vestrum. Ergo poenitentia non debet
dici secunda tabula.

PRAETEREA. Omnia sacramen-
ta sunt

ea sunt quaedam tabula, id est, remedia contra peccatum. Sed poenitentia non tenet secundum locum inter sacramenta, sed magis quartum: ut ex supra dictis patet. Ergo poenitentia non debet dici secunda tabula post naufragium.

SED CONTRA est, quod Hieron. dicit, quod secunda tabula post naufragium est poenitentia.

RESPONDEO dicendum, quod id quod est per se, naturaliter prius est eo quod est per accidens: sicut & substantia prior est accidente. Sacramenta autem quaedam per se ordinantur ad salutem hominis: sicut baptismus, qui est spiritalis generatio, & confirmatio, quae est spirituale augmentum, & Eucharistia quae est spirituale nutrimentum. Poenitentia autem ordinatur ad salutem hominis per accidens, supposito quodam, scilicet ex suppositione peccati. Nisi enim homo peccaret actualiter, poenitentia non indigeret: indigeret tamen baptismum, & confirmationem, & Eucharistiam. Sicut & in vita corporali non indigeret homo medicatione, nisi infirmaretur: indigeret autem homo per se ad vitam generatione, augmento & nutrimento. Et ideo poenitentia tenet secundum locum respectu status integritatis, qui confertur & conservatur per sacramenta praedicta. Unde & metaphoricè dicitur secunda tabula post naufragium. Nam primum remedium mare transeuntibus est, ut conserventur in navi integra. Secundum autem remedium est post navem fractam, ut quis tabulae adherat. Ita etiam primum remedium in mari huius vitae est, quod homo integritatem servet: secundum autem remedium est, si per peccatum integritatem perdidit, quod per poenitentiam redeat.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod abscondere peccata contingit dupliciter. Uno modo dum ipsa peccata sunt. Est autem peius peccare publice, quam occulte: tum quia peccator publicus videtur ex maiori contemptu peccare: tum etiam quia peccat cum scan-

dalo aliorum. Et ideo quoddam remedium est in peccatis, quod aliquis in occulto peccet. Et secundum hoc dicit Glosa, quod secunda tabula post naufragium est peccata abscondere. Non quod per hoc tollatur peccatum, sicut per poenitentiam, sed quia per hoc peccatum fit minus.

ALIO modo aliquis abscondit peccatum prius factum per negligentiam confessionis, & hoc contrariatur poenitentiae. Et sic abscondere peccatum, non est secunda tabula: sed magis contrarium tabulae. Dicitur enim Prover. 28. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur.

AD SECVNDVM dicendum, quod poenitentia non potest dici fundamentum spiritalis aedificij simpliciter, id est, in prima aedificatione, sed est fundamentum, in secunda reaedificatione, quae fit per destructionem peccati. Nam primo redeuntibus ad Deum occurrit poenitentia. Apostolus tamen ibi loquitur de fundamento spiritalis doctrinae. Poenitentia autem, quae baptismum praecedit, non est poenitentiae sacramentum.

AD TERTIVM dicendum, quod tria praecedentia sacramenta pertinent ad navem integram, id est, ad statum integritatis, respectu cuius poenitentia dicitur secunda tabula.

HIC articulus fuit motus propter diuini Hieronymi, qui sic loquitur. Et non est alia difficultas post ea, quae diximus in 5. articulo. Immo sequitur dictum Hieronymi, ex his quae ibi diximus. Quae omnia confirmat articulus hic. Et sententia Hieronymi est pro nobis, nempe, quod poenitentia est necessaria ad salutem de peccatis, scilicet commissis post baptismum. Itaque sacramenta illa quae sunt instituta ad perficiendum hominem in vita spiritali simpliciter, vocantur prima tabula vel navis integra, per metaphoram ad navem corporalem, quae instituta est ad salvandum & conservandum homines per se, antequam contingat aliquis defectus. Et quia poenitentia non fuit instituta, ad perficiendum hominem secundum se: sed ad liberandum illum a malo, quo fracta fuit navis spiritalis, nempe, perfectio & innocentia: ideo dicitur secunda tabula post naufragium.

Articu. septimus.

Vtrum hoc sacramentū fuerit conuenienter in noua lege institutum.

D SEPTIMAM sic proceditur. Videtur quod hoc sacramentum non fuerit conuenienter institutum in noua lege. Ea enim quae sunt de iure naturali, institutione non indigent. Sed poenitere de malis, quae quis gessit, est de iure naturali. Non enim potest aliquis bonum diligere, quin de contrario doleat. Ergo poenitentia non fuit conuenienter instituta in noua lege.

PR AET E R E A. Illud quod fuit in vet. leg. instituendum non fuit in noua. Sed etiam in vet. leg. fuit poenitentia. Vnde et Dominus conqueritur Hier. s. dicens, Nullus est, qui agat poenitentiam super peccato suo, dicens, Quid feci? Ergo poenitentia non debuit institui in noua lege.

PR AET E R E A. Poenitentia consequenter se habet ad baptismum: cum sit secunda tabula, ut supra dictum est. Sed poenitentia videtur à Domino instituta ante baptismum. Nam in principio praedicationis suae dixisse Dominus legitur Matth. 4. Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum. Ergo hoc sacramentum non fuit conuenienter institutum in noua lege.

PR AET E R E A. Sacramenta nouae legis institutionem habent à Christo, ex cuius virtute operantur: ut supra dictum est. Sed Christus non videtur instituisse hoc sacramentum, cum ipse non fuerit usus eo, sicut alijs sacramentis quae ipse instituit. Ergo sacramentum hoc non fuit conuenienter institutum in noua lege.

S E D C O N T R A est, quod dicit Dominus Luca ultimo. Oportebat Christum pati, et resurgere à mortuis die tertia, et praedicari in nomine eius poenitentiam, et remissionem peccatorum in omnes gentes.

R E S P O N D E O dicendum, quod (sicut supra dictum est) in hoc sacramento actus poenitentis, se habet sicut materia: id autem quod est ex parte sacerdotis, qui operatur ut minister Christi, se habet ut formale et completium sacramenti. Materia vero etiam in alijs sacramentis praexistit à natura, ut aqua: vel ab arte, ut panis: sed quod talis materia ad sacramentum assumatur, institutione indiget, hoc determinante. Sed forma sacramenti et virtus ipsius totaliter est, ex institutione Christi, ex cuius passione procedit virtus sacramentorum.

S I C ergo huius sacramenti materia praexistit à natura (ex naturali enim ratione homo mouetur ad poenitentiam de malis, quae fecit) sed quod hoc vel illo modo homo poenitentiam agat, est ex institutione diuina. Vnde et Dominus in principio praedicationis suae dixit hominibus, ut non solum poeniterent, sed etiam poenitentiam agerent, significans determinatos modos actuum qui requiruntur ad hoc sacramentum.

S E D id quod pertinet ad officium ministrorum determinauit Matth. 16. ubi dixit Petro. Tibi dabo clauis regni caelorum, etc.

E F F I C A C I A M autem huius sacramenti et originem virtutis eius, manifestauit post resurrectionem Luca ultimo, ubi dixit, quod oportet praedicari in nomine eius poenitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes praemisso de passione et resurrectione. Ex virtute enim nominis Iesu Christi patientis et resurgentis, hoc sacramentum efficaciam habet ad remissionem peccatorum. Et sic patet conuenienter hoc sacramentum in noua lege institutum fuisse.

A D P R I M V M ergo dicendum, quod de iure naturali est, quod aliquis poeniteat de malis, quae fecit, quantum ad hoc quod doleat, se fecisse et remedium doloris quaerat per aliquem modum, et quod etiam aliqua signa doloris ostendat: sicut et Nimuita fecerunt, ut Iona. 3. legitur. In quibus tamen aliquid fuit

k ij adiunctum

adiunctum fidei, quam conceperant ex predicatione Iohannis: ut scilicet hoc agerent sub spe venie consequenda à Deo: secundum illud, quod ibi legitur, *Quis scit si convertatur, & ignoscat Deus, & reuertatur à furore irae suae, & non peribimus?* Sed sicut alia, quae sunt de iure naturali, determinationem acceperunt ex institutione legis divinae (ut in secunda parte dictum est) ita etiam & poenitentia.

AD SECUNDUM dicendum, quod ea quae sunt iuris naturalis diuersimode determinationem accipiunt in vet. & in noua lege: secundum quod conuenit imperfectioni vet. leg. & perfectioni nouae. Unde & poenitentia in vet. leg. aliquam determinationem habuit, quantum quidem ad dolorem, ut esset magis in corde, quam in exterioribus signis: secundum illud Iob. 2. *Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra.* Quantum autem ad remedium doloris querendum, ut aliquo modo ministris Dei peccata sua confiteretur, ad minus in generali. Unde Dominus Leui. 15. dicit. *Anima quae peccauerit per ignorantiam, offeret arietem immaculatum de gregibus sacerdoti, iuxta mensuram estimationemque peccati: qui orabit pro eo, quia nesciens fecerit, & dimittetur ei.* In hoc enim ipso, quod oblationem faciebat aliquis pro peccato suo, quodammodo suum peccatum sacerdoti confitebatur: & secundum hoc dicitur Proverbiorum 28. *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur: qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur.*

NONDUM autem erat instituta potestas clauium, quae à passione Christi derivatur, & per consequens nondum erat institutum, quod aliquis doleret de peccato, cum proposito subiiciendi se per confessionem & satisfactionem, clauibus ecclesiae, sub spe consequenda venie, virtute passionis Christi.

AD TERTIVM dicendum, quod si quis recte consideret ea, quae Dominus dixit de necessitate baptismi Ioan. 3. tempore praecesserunt ea, quae dixit Matth. 4. de necessitate

poenitentiae. Nam id quod dixit Nicodemus de baptismo fuit ante incarcerationem Iohannis, de quo postea subditur, quod baptizabat. Illud vero quod de poenitentia dixit Matth. 4. fuit post incarcerationem Iohannis.

SITAMEN prius ad poenitentiam induxisset, quam ad baptismum, hoc ideo esset, quia etiam ante baptismum requiritur quaedam poenitentia: sicut & Petrus dicit Actor. 2. *Poenitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum.*

AD QVARTVM dicendum, quod Christus non est usus baptismo, quem ipse instituit: sed baptizatus baptismo Iohannis: ut supra dictum est. Sed nec etiam actiue usus est suo ministerio: quia ipse non baptizabat communiter, sed discipuli eius, ut dicitur Ioan. 4. *Quamuis credendum sit, quod discipulos suos baptizauerit: ut Aug. dicit ad Celeuciam.* **VSVS** autem huius sacramenti ab eo instituti, nullo modo sibi competebar. Nec quantum ad hoc quod ipse poeniteret, in quo peccatum non fuit: nec quantum ad hoc, quod hoc sacramentum alijs praeberet: quia ad ostendam misericordiam & virtutem suam, effectum huius sacramenti sine sacramento praebebat: ut supra dictum est. Sacramentum autem Eucharistiae, & ipse sumpsit, & alijs dedit: tum ad commendandam excellentiam huius sacramenti: tum quia hoc sacramentum est memoriale suae passionis, in quantum Christus est sacerdos & hostia.

HIC poterat tractari, an confessio esset de iure diuino: sed de hoc comodius agemus in secunda quartae. q. 1. Ideo illud vsque differamus.

Articul. octauus.

Vtrum poenitentia debeat durare vsque ad finem vitae.

DOCTAVVM sic proceditur. Videtur quod poenitentia non debeat durare vsque ad finem vitae. Poenitentia enim ordinatur

dinatur ad deletionem peccati. Sed pœnitens statim consequitur remissionem peccatorum: secundum illud Ezechiel. 18. Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, vita viuet, & non morietur. Ergo non oportet ulterius pœnitentiam protēdi.

PRÆTEREA. Pœnitentiam agere, pertinet ad statum incipiētium. Sed homo de hoc statu debet procedere, ad statum proficientium, & ulterius ad statum perfectōrum. Ergo nō debet homo pœnitentiam agere usq; ad finem vitæ.

PRÆTEREA. Sicut in alijs sacramentis homo debet seruare statuta ecclesie, ita & in hoc sacramento. Sed secundum canones determinata sunt tempora pœnitendi: ut. s. ille qui hoc, vel illud peccatū commiserit, tot annis pœniteat. Ergo videtur, quod nō sit pœnitentia extendenda usque ad finem vitæ.

SED CONTRA est, quod Aug. dicit in libro de pœnitentia. Quid restat nobis, nisi dolere in vita? Vbi enim dolor finitur, deficit pœnitentia. Si veropœnitētia finitur, quid derelinquitur de venia?

RESPONDEO dicendum, quod duplex est pœnitentia. s. interior & exterior. Interior quidem pœnitentia est, qua quis dolet de peccato commisso. Et talis pœnitentia debet durare usque ad finem vitæ. Semper enim debet homini displicere, quod peccauit. Si enim ei placeret peccasse, iam ex hoc ipso peccatum incurreret, & fructū veniæ perderet. Displicentia autem dolorē causat, in eo qui est susceptiuus doloris, qualis est homo in hac vita. Post hanc vitā autem sancti non sunt susceptiuus doloris. Vnde displicebūt eis peccata præterita, sine omni tristitia: secundū illud Esai. 65. Oblivioni tradite sunt angustie priores.

POENITENTIA vero exterior est, qua quis exteriora signa doloris ostendit, & verbo tenus peccata sua confitetur sacerdoti absolūti, & iuxta eius arbitrium satisfacit. Et talis pœnitentia nō oportet, quod duret usque ad finem vitæ: sed usque ad determina-

tum tempus, secundū mensuram peccati.

AD PRIMVM ergo dicendū, quod vera pœnitentia non solum remouet peccata præterita, sed etiā præseruat hominem à peccatis futuris. Quamuis igitur homo in primo instanti vera pœnitentiæ remissionem consequatur præteritorum peccatorum: oportet tamen in homine perseverare pœnitentiam, ne iterum incidat in peccatum.

AD SECVNDVM dicendū, quod agere pœnitentiam interiorem simul & exteriorem, pertinet ad statum incipientium: qui s. de nouo redeunt à peccato. Sed pœnitentia interior habet locum etiam in proficientibus & perfectis: secundum illud psal. Ascensiones in corde suo disposuit in valle lachrymarū. Unde & ipse Pau. dicebat. 1. Corinth. 15. Nō sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiam Dei.

AD TERTIVM dicendum, quod illa tempora præfigurantur pœnitentibus, quantum ad actionem exterioris pœnitentiæ.

DE HAC materia videbimus infra. q. 35. & ita etiam differantur sequentes articuli, nē pe. 9. & 10. usque ad questionem. 35. & usque ad questionem primam in secunda quarta, vbi commodius hæc tractabuntur.

Articulus nonus.

Vtrum pœnitentia possit esse continua.

AD NONVM sic proceditur. Videtur, quod pœnitentia non possit esse continua. Dicitur enim Hier. 31. Quiescat vox tua à ploratu, & oculi tui à lachrymis. Sed hoc esse non posset, si pœnitentia cōtinuaretur, quæ consistit in ploratu & lachrymis. Ergo pœnitentia non potest continuari.

PRÆTEREA. De quolibet bono opere debet homo gaudere: secundum illud psal. Seruite Domino in letitia. Sed agere pœ-

nitentiam est bonum opus. Ergo de hoc ipso debet homo gaudere. Sed non potest homo simul gaudere & tritari: ut patet per philosophum in. 9. Ethico. Ergo non potest esse quod penitens continue tristetur de peccatis praeteritis, quod pertinet ad rationem penitentiae. Ergo penitentia non potest esse continua.

PRÆTEREA. 2. ad Corinth. 2.

Apostolus dicit. Consolamini. s. penitentem, ne forte abundantiori tristitia absorbeat, qui huiusmodi est. Sed consolatio depellit tristitiam, quæ pertinet ad rationem penitentiae.

Ergo penitentia non debet esse continua.

SED CONTRA est, quod August. dicit in lib. de penitentia. Dolor in penitentia continue custodiatur.

RESPONDEO dicendum, quod penitere dicitur dupliciter. s. secundum actum, & secundum habitum. Actus quidem impossibile est quod homo continue peniteat: quia necesse est quod actus penitentis siue interior siue exterior interpollatur, ad minus sono, & alijs quæ ad necessitatē corporis pertinet. Alio modo dicitur penitere secundum habitum. Et sic oportet quod homo continue peniteat: & quantum ad hoc quod homo nunquam aliquid contrarium penitentiae faciat, per quod habitualis dispositio penitentis tollatur, & quantum ad hoc quod debet homo in proposito gerere: quod semper sibi praeterita peccata displiceant.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod ploratus & lachrymæ ad actus exterioris penitentiae pertinent: qui non solum non debet esse continuus, sed nec oportet quod duret usque ad finem vite, ut dictum est. Unde & signanter ibi subditur. Quia est merces operi tuo. Est autem merces operis penitentis, plena remissio peccati, & quantum ad culpam & quantum ad poenam: post cuius consecutionem non est necesse quod homo ulterius exteriorē penitentiam agat. Per hoc tamen non excluditur continuas penitentiae, qualis dicta est.

AD SECVNDVM dicendum, quod de dolore & gaudio dupliciter loqui possumus.

Vno modo, secundum quod sunt passiones appetitus sensitivi. Et sic nullo modo possunt esse simul: eo quod sunt omnino contrariae. Vel ex parte obiecti (puta cum sunt de eodem) vel saltem ex parte motus cordis: nam gaudium est cum dilatatione cordis, tristitia vero cum constrictione, & hoc modo loquitur Philosophus. 9. Ethico.

ALIO MODO possumus loqui de gaudio & tristitia secundum quod consistunt in simplici actu voluntatis, cum aliquid placet, vel displicet. Et secundum hoc non possunt habere contrarietatem nisi ex parte obiecti: puta cum sunt de eodem & secundum idem. Et sic non possunt simul esse gaudium & tristitia: quia non potest simul idem secundum idem placere & displicere. Si vero gaudium & tristitia sic accepta non sint de eodem secundum idem, sed vel de diuersis, vel de eodem secundum diuersa, sic non est contrarietas gaudij & tristitia. Vnde nihil prohibet hominem simul gaudere & tritari: puta si videamus iustum affligi, simul placet nobis eius iustitia, & displicet eius afflictio. Et hoc modo simul potest alicui displicere, quod peccauit, & placere quod hoc ei displicet cum spe veniæ: ita quod ipsa tristitia sit materia gaudij. Vnde & Aug. dicit in lib. de penitentia. Semper doleat penitens, & de dolore gaudeat. Si tamen tristitia nullo modo compateretur sibi gaudium, per hoc non tolleretur habitualis continuas penitentiae, sed actualis.

AD TERTIVM dicendum, quod secundum philosophum. 2. Ethic. ad virtutem pertinet tenere medium in passionibus. Tristitia autem quæ in appetitu sensitivo penitentis consequitur ex displicentia voluntatis, passio quadam est. Vnde moderanda est secundum virtutem, & eius superfluitas est vitiosa: quia inducit in desperationem. Quod significat Apostolus ibidem dicens, Ne maiori tristitia absorbeat, qui huiusmodi est. Et sic consolatio, de qua ibi Apostolus loquitur, est moderata tristitia: non autem totaliter ablativa.

Articulus

Articu. decimus.

Vtrum sacramentum poenitentiae
debeat iterari.

AD DECIMUM. Sic proceditur. Videtur quod sacramentum poenitentiae non debeat iterari. Dicit enim Apostolus Hebr. 6. Impossibile est eos qui semel sunt illuminati, & gustauerunt caeleste donum, & participes sunt facti Spiritus sancti, & prolapsi sunt, renouari rursus ad poenitentiam. Sed quicumque poenituerunt sunt illuminati, & acceperunt donum Spiritus sancti. Ergo quicumque peccat post poenitentiam, non potest iterato poenitere. **PR AETEREA.** Ambrosius dicit in lib. de poenitentia. Reperiuntur qui saepius agendam poenitentiam putant, qui luxuriantur in Christo. Nam si veram poenitentiam agerent, iteranda postea non putarent: quia sicut unum est baptisma, ita una est poenitentia. Sed baptismus non iteratur. Ergo nec poenitentia. **PR AETEREA.** Miracula quibus Dominus infirmitates corporales sanauit, significant sanationes infirmitatum spiritualium, quibus. s. homines liberantur a peccatis. Sed non legitur, quod Dominus aliquem caecum bis illuminauerit, vel quod aliquem leprosum bis mundauerit, aut aliquem mortuum bis suscitauerit. Ergo videtur, quod nec alicui peccatoribus per poenitentiam venia largiatur. **PR AETEREA.** Gregorius dicit in homelia quadragesima. Poenitentia est, ante acta peccata deslere, & stenda iterum non committere. Et Isidorus dicit in libro de summo bono. Irrisor est & non poenitens, qui adhuc agit quod poenitet. Si ergo aliquis vere poeniteat, non iterum peccabit. Ergo non potest esse, quod poenitentia iteretur.

PR AETEREA. Sicut baptismus habet efficaciam ex passione Christi, ita & poenitentia. Sed baptismus non iteratur propter unitatem passionis & mortis Christi. Er-

go pariratione nec poenitentia iteratur.

PR AETEREA. Grego. dicit, quod facilitas veniae, incentiuum praebet delinquendi. Si ergo Deus veniam frequenter praebet per poenitentiam, videtur, quod ipse hominibus praebet incentiuum delinquendi. Et sic videretur delectari in peccatis. Quod eius bonitati non congruit. Non ergo potest poenitentia iterari. **SED CONTRA** est, quod homo inducitur ad misericordiam, exemplo misericordiae diuinae: secundum illud Luce. 6. Estote misericordes, sicut & pater vester misericors est. Sed Dominus hanc misericordiam discipulis suis imponit, ut saepius remittant fratribus contra se peccatibus. Vnde (sicut dicitur Matt. 18) Petro querenti, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei, usque septies? respondit Iesus. Non dico tibi usque septies: sed usque septuagies septies. Ergo etiam Deus saepius per poenitentiam veniam peccantibus praebet: praesertim cum doceat nos petere, dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

RESPONDEO dicendum, quod circa poenitentiam, quidam errauerunt, dicentes non posse hominem per poenitentiam secundo consequi veniam peccatorum. Quorum quidam. s. nouatiani hoc intantum extenderunt: ut dicerent post primam poenitentiam quae agitur in baptismo, peccantem non posse per poenitentiam iterato restitui. Alij vero fuerunt haeretici (ut Augu. dicit in lib. de poenitentia) qui post baptismum dicebant quidem utile esse poenitentiam, non tamen pluries, sed semel tantum.

VIDENTUR autem huiusmodi errores, ex duobus processisse. Primo quidem ex eo quod errabant circa rationem vere poenitentiae. Cum enim ad veram poenitentiam charitas requiratur (sine qua non delentur peccata) credebant, quod charitas semel habitata non possit amitti, & per consequens poenitentia si sit vera, nunquam per peccatum tollatur, ut sic sit necesse eam iterari. Sed hoc improbatum est in secunda parte: ubi ostensum est,

k iij quod

quod charitas semel habita, propter libertatem arbitrij potest amitti, & per consequens post veram penitentiam potest aliquis peccare mortaliter.

SECUNDO. Ex eo quod errabant circa estimationem gravitatis peccati: putabāt enim a deo grave esse peccatum, quod aliquis committit post veniam impetratā, quod nō sit possibile ipsum remitti. In quo quidem errabant, & ex parte peccati (quod etiam post remissionem consequutam, potest esse & gravius & leuius, quam fuerit primum peccatū remissum) & multo magis contra infinitatē diuinae misericordiae, quae superat omnem numerum, & magnitudinem peccatorum: secundum illud psal. Misere mei Deus, secundū magnā misericordiam tuam, & secundum multitudinem miserationum tuarū dele iniquitatem meam. Vnde reprobatum verbum Cain dicentis Genes. 4. Maior est iniquitas mea, quā ut veniam merear. Et ideo misericordia Dei, peccātibus per penitentiam remissionem praebeat, absque ullo termino. Vnde dicitur. 2. Paralip. ultimo. Immensa & inuestigabilis misericordia promissionis tuae super maliciam hominum. Vnde manifestum est, quod penitentia pluries est iterabilis.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod quia apud Iudeos erant secundū legem quaedam lauacra instituta, in quibus pluries se ab immundicijs purgabant, credebant aliqui Iudeorum, quod etiā per lauacrū baptismi, aliquis pluries purificari posset. Ad quod excludendū, Apostolus scribit Hebraeis, quod impossibile est, eos qui semel illuminati sunt, s. per baptismum, rursus renouari ad penitentiā s. per baptismum, qui est lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti: ut dicitur ad Tit. 3. Et rationem assignat ex hoc, quod per baptismum homo Christo commoritur. Vnde subdit rursus crucifigentes sibi metipsis filium Dei.

AD SECUNDUM dicendū, quod Ambrosius loquitur de penitentia solēni, quae

in ecclesia non iteratur: ut infra dicitur.

AD TERTIUM dicendum, quod (sicut Augustinus dicit in lib. de penitentia) Multos cecos, & in diuerso tempore Dominus illuminauit, & multos debiles confortauit, ostendens in diuersis illis, eidem saepe peccata dimitti: ut quē prius sanauit leprosum, alio tempore illuminet cacum. Ideo enim tot sanauit cecos, claudos, & aridos, ne desperet de se peccator. Ideo non scribitur aliquem nisi semel sanasse: ut quilibet timeat iungi peccato. Medicum se vocat, & non sanis sed male habentibus oportunitum. Sed qualis hic medicus, qui malum iteratum nesciret curare? Medicorum est centies infirmum, centies curare: qui ceteris minor esset, si alijs possibilis ignoraret.

AD QVARTUM dicendū, quod penitere est ante acta peccata desistere, & fletum non committere, si licet simul dum flet, vel actus vel proposito. Ille enim est irrisor & non penitēs, qui simul dum penitet agit quod penitet, vel proponit se facturum quod gessit, vel etiam actualiter peccat eodem vel alio genere peccati. Quod autem aliquis postea peccat, vel actus vel proposito, non excludit quin prima penitentia vera fuerit, nunquā enim veritas prioris actus excluditur per actum contrarium subsequētem. Sicut enim vere cucurrit qui postea sedet: ita vere penituit qui postea peccat.

AD QVINTUM dicendum, quod baptismus habet virtutem ex passione Christi sicut quaedā spiritualis generatio, cum spirituali morte precedentis vitae. Statum est autē hominibus semel mori, & semel nasci. Et ideo semel tantum debet homo baptizari. Sed penitētia habet virtutē ex passione Christi, sicut spiritualis medicatio, quae frequēter iterari potest.

AD SEXTUM dicendū, quod secundū Aug. in lib. de penitētia, constat Deo multū dispicere peccata: qui semper praesto est ea destruere, ne soluatur quod creauit, nec corrūpatur quod amauit. s. per desperationem.

Quaest

Quaest. vigesima

sexta. De sacramento poenitentiae secundum quod est virtus.

DEINDE considerandum est de poenitentia secundum quod est virtus. Et circa hoc quaeruntur sex.

PRIMO. Vtrum poenitentia sit virtus.

SECUNDO. Vtrum sit virtus specialis.

TERTIO. Sub qua specie virtutis contineatur.

QUARTO. De subiecto eius.

QUINTO. De causa ipsius.

SEXTO. De ordine eius ad alias virtutes.

Articul. primus.

Vtrum poenitentia sit virtus.

DPRIMUM sic proceditur. Videtur quod poenitentia non sit virtus. Poenitentia enim est quoddam sacramentum alij sacramentis connumeratum, ut ex supra dictis patet. Sed nullum aliud sacramentorum est virtus. Ergo nec poenitentia est virtus.

PRÆTEREA. Secundum philosophum. 4. Ethic. verecundia non est virtus: tum quia est passio habens corporalem immutationem, tum etiam, quia non est dispositio perfecti, cum sit de turpi actu, quod non habet locum in homine virtuoso. Sed similiter poenitentia est quaedam passio habens corporalem immutationem, scilicet ploratum (sicut Gregorius dicit, quod poenitere est peccata prae terita plangere) est etiam de turpibus factis, scilicet de peccatis, quae non habent locum in homine virtuoso. Ergo poenitentia non est virtus.

PRÆTEREA. Secundum philosophum. 4. Ethic. nullus est stultus, eorum quae sunt secundum virtutem. Sed stultum videtur dolere de commisso prae terito, quod non potest non esse, quod tamen pertinet ad poenitentiam. Ergo poenitentia non est virtus. **SED CONTRA** est, quod praecepta legis dantur de actibus virtutum: quia legislator intendit ciues facere virtuosos, ut dicitur. 2. Ethic. Sed praeceptum diuinæ legis est de poenitentia, secundum illud Matth. 4. Poenitentiam agite, &c. Ergo poenitentia est virtus. **RESPONDEO** dicendum, quod sicut ex dictis patet, poenitere, est de aliquo prius a se facto dolere. Dicitur est autem supra quod dolor vel tristitia dupliciter dicitur. Vno modo secundum quod est passio quaedam appetitus sensitivi. Et quantum ad hoc, poenitentia non est virtus, sed passio. Alio modo secundum quod consistit in voluntate, & hoc modo est cum quadam electione. Quae quidem, si sit recta, necesse est, quod sit actus virtutis. Dicitur enim. 2. Ethic. quod virtus est habitus electiuus secundum rationem rectam. Pertinet autem ad rationem rectam, ut aliquis doleat de quo dolendum est, & eo modo, & sine quo dolendum est. Quod quidem obseruatur in poenitentia, de qua nunc loquimur. Nam poenitens assumit moderatum dolorem de peccatis prae teritis cum intentione remouendi ea. Vnde manifestum est, quod poenitentia de qua nunc loquimur, vel est virtus vel actus virtutis.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod (sicut dictum est) in sacramento poenitentiae materialiter se habent actus humani, quod non contingit in baptismo vel confirmatione. Et ideo cum virtus sit principium alicuius actus, potius poenitentia est virtus vel cum virtute, quam baptismus seu confirmatio.

AD SECUNDUM dicendum, quod poenitentia secundum quod est passio, non est virtus, ut dictum est. Sic autem habet corporalem transmutationem adiunctam. Est ta

men virtus secundum quod habet ex parte voluntatis electionem rectam. Quod tamen magis potest dici de poenitentia quā de verecundia. Nam verecundia respicit turpe factum ut praesens, pro quo timet confundi: poenitentia vero ut praeteritum. Est autem contra perfectionem virtutis, quod aliquis in praesenti habeat turpe factum, de quo oporteat eū verecundari. Non est autem contra perfectionem virtutis, quod aliquis comiserit prius turpia facta, de quibus oporteat eum poenitere: cum ex vitioso fiat aliquis virtuosus.

AD TERTIVM dicendum, quod dolere de eo quod prius factum est, cum intentione conandi ad hoc quod factū non fuerit, esset stultum. Hoc autem nō intendit poenitens, sed dolor eius est displicentia seu reprobatio facti praeteriti, cum intentione remouēdi sequellam ipsius. s. offensam Dei, & reatum poenae. Et hoc non est stultum.

IN HOC arti. i. sunt duae conclusiones, iuxta duo membra vnius distinctionis. Est igitur distinctio haec, ut supra in quaestione praecedenti saepe dictū fuit. Poenitere est dolere de aliquo prius a se facto. Et dolor capitur dupliciter. Vno modo secundum quod est passio quaedam appetitus sensitiui. Et tunc est prima conclusio. Si poenitentia sumatur pro illo dolore, qui est passio, poenitentia non est virtus. Probat: quia passio non est virtus. Secundo modo accipitur dolor prout est in voluntate. Et tunc est secunda conclusio. Poenitentia sumpta pro dolore, qui est in voluntate, vel est virtus, vel actus virtutis. Probat: Ille dolor est cum recta electione. Ergo est virtus vel actus virtutis. Consecutio bona est. Probo antecedens: quia pertinet ad rectam rationem, ut quis doleat, de quo dolendum est. At omnia haec inveniuntur & obseruantur, in poenitentia, de qua nunc loquimur: quia poenitens assumit moderatum dolorem de peccatis praeteritis, cum intentione remouēdi ea. Ergo est virtus vel actus virtutis ipsa poenitentia. Secundo probatur in argumento in contra. Praecepta legis dantur de actibus virtutum: quia legislator intendit facere ciues studiosos, ut dicitur in 2. Ethicorum. Sed est praecipuum legis diuinæ de poenitentia, ut constat ex illo Matth. 4. Poenitentiam agite, &c. Ergo poenitentia est virtus. Haec. S. Thomas.

HIC prius est notandum, quod in hac quaestione tractat doctor de poenitentia, ut est virtus, postquam in q. praecedenti tractauit de poenitentia,

secundum quod est sacramentum. Et haec quaestio proponitur, ut intelligatur, non ut dubitetur, vel non ideo quia dubitatur poenitentiam esse virtutem. Nam certū est, poenitentiam virtutem esse: quia laudabile est dolere de erratis & corrigere vitam. SECVNDO est notandum, quod haec materia est theologica: ideo theologice procedendum est. Itaque prius absoluemus quaestiones ex Scriptura sacra si possibile sit, sin autem occurremus ad ecclesiam, quae primam auctoritatem habet post Scripturam sacram. Et si adhuc nobis hoc defecerit, ibimus ad doctores sanctos, qui in ecclesia summae sunt auctoritatis, & deinde ad aliquas rationes naturales. Nam omnia sunt à Deo: cum signatū sit super nos lumē vultus eius, teste Psal. RESPONDET VR igitur ad quaestionem, quod poenitentia est virtus. Haec conclusio à Christianis semper fuit indubitata & certa. Probat ex sacra Scriptura. Nā in vtroque testamento semper laudatur poenitentia. Sed non laudantur, nisi honesta & studiosa. Ergo, &c. Antecedens patet. Nam in vet. test. Ezech. 18. dicit Dominus. Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, vita viuet, & non morietur.

SECVNDO. Ezech. etiam capit. 33. dicitur. Si autē dixerō impio morte morieris & egerit poenitentiam à peccato suo, feceritque iudicium & iustitiam, & pignus restituerit ille impius, rapinamque reddiderit, in mandatis vitae ambulauerit, nec fecerit quicquam iniustum: vita viuet & non morietur. Quod maius praconium poenitentiae? Et quae maior laus, quā quod poenitentia det vitam? TERTIO. Sapientia. 11. Dissimulans peccata hominum propter poenitentiam. Et ad hoc spectant, omnia quae habentur de conuersione peccatorum: qui vbiunquam admonentur peccatores ad conuersionem, admonentur ad poenitentiam. Baruc. 2. Anima quae tristis est super magnitudine mali, & incidit curua, & infirma, & oculi deficientes, & anima esuriens dat tibi gloriam, & iustitiam Domino. PRAETEREA. Psalm. 6. Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum, & lachrymis meis stratum meum rigabo. Vnde Augustinus. Ecce propheta sanctus laborat, lachrymatur, gemit. Vbi? In lecto. Quantum? Rigat. Quandiu? Per singulas noctes. Ob vnam noctem in iniquitate contractam, vitae totius laborem, lachrymasque, & gemitum designat.

ET in nouo testamento nihil frequentius. Matth. 3. & 4. Marci. 6. Luca. 5. Non veni vocare iustos: sed peccatores ad poenitentiam. Et Luca. 17. Si frater tuus peccauerit in te, increpa illum. Et si poenitentiam egerit, dimitte illi. Et si septies in die peccauerit in te, & septies in die conuersus fuerit ad te dicens, poenitet me: dimitte illi. Et Luca. 15. Gaudium erit in caelo, super vno peccatore poenitentiam agente. Et 2. ad Corinth. 7. Et 2. ad Timoth. 4. Gaudeo, quia contristati estis ad poenitentiam. Hieremiae etiam. 18. Si poenitentiam egerit

egerit gens ista, agam & ego poenitentiam de malo, quod cogitavi, ut facere illi. Ex quibus omnibus constat, quod actus poenitentiae sit actus virtutis. EST tamen notandum, quod Scriptura raro loquitur de habitibus, aut nunquam: sed de actibus virtutum. Et in Scriptura sacra habetur, quod poenitentia sit actus virtutis. Ergo. Et conficiatur sic ratio. Consilia, & exhortationes, & praecepta dantur de actibus virtutum: quia hoc intendit legislator, inducere. scilicet homines ad actus virtutum. Sed poenitentia laudatur in Scriptura, & praecipitur poenitere. Ergo est actus virtutis. Minor probatur testimonijs adductis.

SECVNDO probatur ex definitione virtutis, quam ponit Arist. 2. Ethi. Virtus est habitus electivus, in mediocritate consistens, pro ut sapiens determinaverit. Sed poenitentia est huiusmodi. Ergo, &c. Probatur minor: quia peccator potest incidere in duo extrema. Vnum est desperatio: ut de Cayn, Maior est iniquitas mea, quam ut veniam merear. Alterum est praesumptio. Sed haec sunt duo extrema vitiosa. Ergo oportet quod inter illa sit aliquod medium. Et non potest esse nisi poenitentia. Ergo, &c.

PRAETEREA. Probatur ex alia definitione Arist. Virtus est, quae bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit. Sed poenitentia est huiusmodi. Ergo, &c.

PRAETEREA. Si cuius rei prosequutio turpis est, fuga bona erit suapte natura. Poenitentia ergo cum fuga peccati sit, honestissima est.

PRAETEREA. Aliorum punire peccata, iu renaturae studiosum est. Quemque igitur sua vindicare facinora, aequum & iustum est.

PRAETEREA. Hominem in quem iniuste peccaris placare virtus est. Deo ergo, quem offenderis, satisfacere, virtus est. Unde sequitur quod haereticum est dehortari homines, & reuocare a dolore peccatorum suorum, & reprehendere poenitentiam. Probatur. Quia in Scriptura laudatur. Ergo dehortari homines ab hoc, haereticum est. Non sine causa ego intuli hoc corollarium: quia haeritici nunc dehortantur a dolore peccatorum, ut patet de illuminatis, qui vocantur vulgo, dexados, & irrident dolentes de peccatis suis. Et etiam Lutherus dicebat, quod non requiritur poenitentia, sed satis est cessare a peccatis, & incipere bene agere. Et Christiani deberent esse contenti cum hac probatione: quia frustra adhibentur alia. Et hoc dicit Tertulianus in lib. de poenitentia, quod frustra laboramus quaerendo alias probationes post testimonia Scripturae sacrae. Quid opus est, disputare an poenitentia sit bona vel mala, si Dominus nos admonet ad poenitentiam, & laudat poenitentiam, & praecipit eam? Rectores qui docent oratoriam, vnum vitium dicunt esse, uti in re non dubia multis rationibus. Et ita nos incidere in illud vitium, adducendo multas rationes, nisi essent haeritici.

DE laudibus poenitentiae vide Augustinum, qui sanctissime & doctissime loquitur de poenitentia in lib. de bono poenitentiae, vbi sic inquit. Nos vero pro nostris angustijs vnum inculcamus, bonum ac optimum esse, quod Deus praecipit. Audaciam existimo, de bono diuini praeccepti disputare. Nec enim quia bonum est, ideo auscultare debemus: sed quia Deus praecipit, ad exhibitionem obsequij properemus. Prior est maiestas diuinae potestatis. Prior est authoritas imperantis, quam utilitas seruiantis. Bonum est poenitere. At ille non praecipit tantum: sed hortatur, & inuitat praemio. Iurans etiam, viuo: cupiens credi sibi, quorum causa Deus iurat: O miserimos si nec iurati Deo credimus. Et dicit Augustinus Dominum iurasse, propter illud Ezechie. 33. Viuo ego dicit Dominus, nolo mortem impij: sed ut conuertatur impius a via sua, & viuat.

PRAETEREA. Tertulianus in laudem poenitentiae multa dicit in libro de poenitentia. Et Cyprianus martyr in lib. de lapsis, multa etiam dicit in laudem ipsius poenitentiae. Pro hoc sunt concilia multa: ut Florentinum, & Tridentinum. Ecclesia etiam cantat. Deus qui culpa offenderis & poenitentia placaris. Ergo conclusio est certa de fide.

SED contra conclusionem hanc arguo hoc modo. Philosophi qui multa de virtutibus cognouerunt, non meminerunt de poenitentia. Et authoritas philosophorum est magna in hoc: quia Paulus dicit Romanorum. 1. quod sunt inexcusabiles: quia cognouerunt ea, quae erant necessaria ad salutem, & non coluerunt Deum, sicut cognouerunt. SECVNDO. Arist. Cicero, Macrobius, egerunt accurate de virtutibus moralibus. Sed nil egerunt de poenitentia. Ergo poenitentia non est virtus. AD HOC dico, quod licet philosophi de poenitentia non fecerint magnam mentionem: meminerunt tamen poenitentiae. Nam Seneca traegodia octaua, actu. 3. sic ait. Nam fera nunquam est ad bonos mores via. Quem poenitet peccasse, poenae est innocens.

SECVNDO. Arist. 7. Ethicorum distinguens inter incontinentem, & intemperantem dicit, quod intemperans est, qui non luctatur cum passionibus: sed est vitiosus a proposito, & facile succumbit passionibus. De quibus dicitur Prouerborum. 2. Latantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Incontingens autem est, qui luctatur cum passionibus & tamen vincitur a passione, & postea poenitet, & dolet. Et dicit rursus, quod intemperans est incurabilis, quia non poenitet: incontinentens autem est facile curabilis, quia poenitet.

TER TIO. Arist. in. 3. Ethic. loquens de voluntario & inuoluntario dicit, quod ignorans agit quodammodo inuoluntarium. Et probat a signo: quia poenitet post factum. Unde constat, quod philosophi meminerunt poenitentiae, & de ea aliquid (& si parum) dixerunt. Periander etiam Corinthius

thius aiebat. Cū peccaueris, subeat te poenitentia.
S E D est pro hoc argumento exacte explicādo
 aduertendum, quod poenitentia dicitur. 3. Primum
 dicit dolorem de erratis præteritis. Secundo di-
 cit respicientiam, id est, nouam vitam, seu propo-
 situm mutandi vitam præteritam, & incipiendi
 nouā. Tertio dicit, quod ille dolor de præteritis,
 & illud propositū mutandi vitam, sit propter Deū,
 id est, ad hunc finem, vt places tibi Deum, & red-
 das illum tibi propitium, & redeas in suam gra-
 tiam. Tum dico, quod philosophi habuerunt no-
 titiam de primo, hoc est, de dolore peccatorum,
 sed non in tanto prætio, vt habendus est do-
 lor peccatorum. Vnde parè de illo loquuti sunt.
 Et secundum hoc non posuerunt aliquam specia-
 lem virtutem poenitentiam: quia (vt dicemus in
 articulo sequenti) ad dolendum solum de pecca-
 tis præteritis, sufficiebat virtus opposita: vt ad do-
 lendum de iniustitia, sufficit iustitia, & ad solum
 dolendum de intemperantia, sufficit tēperantia.
S E C V N D O dico, quod philosophi pauca
 sunt de dolore peccatorum loquuti: quia non in-
 tellexerunt meritum & valorem illius doloris,
 seu fructum. Propter hæc ergo non annueraue-
 runt poenitentiam inter virtutes.
D E secundo, (hoc est, de proposito mutandi vi-
 tam) philosophi magnam notitiam habuerunt.
 Sed propter illum actum nō opus erat ponere no-
 uam virtutē: sed sufficiebant virtutes aliæ. Quia
 si vita præterita erat intemperata, sufficiebat tē-
 perantia ad illud propositum: & si fuerat iniusta,
 sufficiebat iustitia, & ita de alijs.
D E tertio autem, (id est, quod dolor de peccatis
 debet esse ad placandum Deum, vt redeas in gra-
 tiam suam) nullam, aut paruam notitiam habue-
 runt. Bene cognouerunt, quod Deus irasceretur,
 & quod erat aliquo modo placabilis per sacrificia,
 non tamen ad illum finem, sed vt auerteret
 poenas temporales. Et cum finis poenitentia sit
 repropitiatio Dei, philosophi non intellexerunt
 illum finem. Intellexerunt enim, quod placabatur
 Deus: sed duntaxat ad illum finem, vt mala eua-
 derent, ne Deus iratus illa inferret. Vnde Ouid.
 in lib. de Ponto sic aiebat. Sape leuant poenas, ere-
 tæq; lumina reddunt, Cum bene peccati poeni-
 tuisse videt. Nimirū si Christiani, qui cognoscunt
 illum finem, ponant specialem virtutem poenitē-
 tiam. Vnde constat ad argumentum, quod philo-
 sophi fecerunt mentionem de poenitentia: paruā
 tamen propter causas dictas.

Dubium
vnicum.

D V B I T A T V R (quia actus boni sunt in
 duplici differentia, sicut & mali: quidam
 enim sunt boni natura sua: vt dare eleemosynā:
 alij sunt boni, nō natura sua, sed iure positio, si-
 cut baptizare nō est bonum de iure naturali, sed
 est bonū, quia præceptū est) an dolere de peccatis
 sit bonū ex natura sua. Videtur quod nō: quia phi-
 losophi cognouerunt ius naturale, & quod est bo-
 nū iure naturali, est bonū natura sua. Philosophi

autē non cognouerunt poenitentiam, vt est virtus
 specialis in quantum est distincta ab alijs, secun-
 dum quod nos de illa loquimur. Ergo, &c.

A D H O C dico, quod poenitentia est bona iu-
 re naturali, & non solum quia præcepta est. Pro-
 batur. Quia (vt. S. Tho. ait, prima secundæ. q. 19.
 ar. 1. & 2.) bonitas & malitia actuum humanorū
 moralium sumitur ex obiecto. Necessarium est
 enim, vt malus actus habeat malum obiectum,
 & bonus bonum.

S E C V N D O. Est notādum illud, quod Arist.
 dicit, quod id quod in intellectu est negatio, & af-
 firmatio: in voluntate est prosecutio & fuga. Et
 ideo si prosecutio est bona, fuga erit mala. Tum
 sic, conficio argumētationem. Poenitentia est fuga
 quædam, cum sit dolor & de malo obiecto, quia de
 peccato. Et illa fuga est de malo. Ergo poenitentia
 est virtus, natura sua. Consequentia patet: quia si
 fuga est de malo. Ergo necessario est bona. Proba-
 tur: quia prosecutio illius est mala. Ergo, &c.

S E C V N D O. Arguitur sic. Punire peccatum,
 est bonum iure naturali. Hoc patet autoritate
 philosophorum. Cicero. 3. Rethorices & 2. de in-
 uentione, ponit vindicationem partem iustitiæ.
 Ergo etiā bonū erit punire peccata propria. Hoc
 autē spectat ad poenitentiam. Ergo poenitentia est
 virtus. Hoc ipsi non intellexerunt: quia putabāt,
 iustitiā vindicatiuā, sub qua continetur, poeniten-
 tia, non se extendere, ad puniendum peccata pro-
 pria, sed solum aliena.

T E R T I O. Arguitur hoc modo. Placare offen-
 sum hominem, est bonum de iure naturali. Ergo
 à fortiori placare Deum. Ergo poenitentia est de
 iure naturali primo.

S E D circa hoc est aduertendum vnum, quod
 tractauimus, cū de virtutibus moralibus tracta-
 remus in 3. sententiarum. Diximus enim, quod
 dato ita sit, vt aliqui actus, qui prius erāt indiffe-
 rentes, & iure positio fiunt boni vel mali, non
 propterea sunt nouæ virtutes, nec noua vitia: sed
 constituunt actus in specie virtutis, natura sua bo-
 næ. Vt lex quæ iubet sacrificare, constituit sacrifi-
 ciū in esse religionis, & audire Missam, & celebra-
 re festa, & abstinere à carnibus, in specie tēperan-
 tiæ. Ex quo sequitur, quod licet sint aliqui actus bo-
 ni ex natura sua, alij autē iure positio: omnis ta-
 mē virtus est bona sua natura. Actus enim boni
 iure positio ad eandem virtutē spectant, ad quā
 actus natura sua boni: sicut actus qui nūc propter
 aliquam circumstantiam, non spectat ad tempe-
 rantiam (s. bibere vinum febricitantē) remota il-
 la circumstantia, quæ impediēbat, erit actus tēpe-
 rantia. Ita etiā actus qui nunc non est tēperantia,
 facta lege, est virtutis tēperantiæ. Non tamen sic
 est de habitibus, in quibus illa distinctio non ha-
 bet locū: nō enim sunt aliqui habitus boni natura
 & alij iure positio boni, sicut diximus de actibus.
N O T A verba. S. Thom. in fine art. vbi dicit,
 quod poenitens assumit moderatum dolorem de
 peccatis,

peccatis praeteritis cum intentione remouendi ea, pro illa quaestione, qua solet tractari, an ad veram poenitentiam sufficiat dolere de peccato, vel an requiratur propositum cauendi in futurum. Et iam S. Tho. dicit, quod requiritur intentio remouendi ea. Idem est ad 3.

NOTA secundo, quod dicit S. Tho. ad 1. quod materiale in poenitentia est actus humanus. scilicet confessio peccatorum cum dolore & detestatione ipsorum. Vbi nota, quod supra in 1. ar. quaestionis praecedentis tractauimus. scilicet pro quo accipiebatur poenitentia, an pro sola absolutione, & diximus, quod non nisi pro aggregato ex partibus, &c. Hoc hic S. Tho. cum dicit, quod est poenitentia cum virtute. Secundo diximus, quod vel accipiebatur pro materia, sicut alia artificia: ideo dicit S. Tho. quod est virtus,

Artic. secundus.

Vtrum poenitentia sit specialis virtus.

D SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod poenitentia non sit specialis virtus. Eiusdem enim rationis videtur esse gaudere de bonis prius actus, & dolere de malis perpetratis. Sed gaudium de bono prius facto, non est specialis virtus, sed est quidam affectus laudabilis ex charitate proueniens, ut patet per Aug. 14. de ciui. Dei, unde & Apostolus. 1. ad Cor. 13. dicit, quod charitas non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Ergo pari ratione nec poenitentia, quae est dolor de peccatis praeteritis, est specialis virtus, sed est quidam affectus ex charitate proueniens.

PRÆTEREA. Qualibet virtus specialis habet materiam specialem: quia habitus distinguuntur per actus, & actus per obiecta. Sed poenitentia non habet materiam specialem: sunt enim eius materia peccata praeterita circa quancunq; materiam. Ergo poenitentia non est specialis virtus.

PRÆTEREA. Nihil expellitur nisi a suo contrario. Sed poenitentia expellit omnia peccata. Ergo contrariatur omnibus peccatis. Non ergo est specialis virtus.

SED CONTRA est, quod de ea da-

tur speciale legis preceptum, ut supra habitum est **RESPONDEO** dicendum, quod (sicut in secunda parte habitum est) species habituum distinguuntur secundum species actuum. Et ideo ubi occurrit specialis actus laudabilis, ibi necesse est ponere speciale habitum virtutis. Manifestum est autem quod in poenitentia specialis ratio actus laudabilis. scilicet operari ad destructionem peccati praeteriti in quantum est Dei offensa: quod non pertinet ad rationem alterius virtutis. Unde necesse est ponere, quod poenitentia est specialis virtus.

AD primum ergo dicendum, quod a charitate derivatur aliquis actus dupliciter. Vno modo sicut ab ea elicitus. Et talis actus virtuosus non requirit aliam virtutem praeter charitatem: sicut diligere bonum, gaudere de eo, & tristari de opposito. Alio modo aliquis actus a charitate procedit, quasi a charitate imperatus. Et sic quia ipsa imperat omnibus virtutibus (ut pote ordinans eas ad finem suum) actus a charitate procedens potest etiam ad aliam specialem virtutem pertinere. Si ergo in actu poenitentis consideretur sola displicentia peccati praeteriti, hoc immediate ad charitatem pertinet: sicut & gaudere de bonis praeteritis. Sed intentio operandi ad deletionem peccati praeteriti requirit speciale virtutem sub charitate. **AD** secundum dicendum, quod poenitentia habet quidem realiter generaliam materiam, in quantum respicit omnia peccata: sed tamen sub ratione speciali, in quantum sunt emendabilia per actum hominis cooperantis Deo ad suam iustificationem. **AD** tertium dicendum, quod qualibet virtus specialis formaliter expellit habitum vitij oppositi: sicut albedo expellit nigredinem ab eodem subiecto. Sed poenitentia expellit omne peccatum effectiue: in quantum operatur ad destructionem peccati, prout est remissibile ex diuina gratia homine cooperante. Unde non sequitur quod sit virtus generalis.

IN HOC 2. articulo est vna conclusio, quae sic habet. Poenitentia est specialis virtus. Probat. De poenitentia datur in euangelio speciale preceptum. Ergo est specialis virtus. Probat. consequen-

consequentia: quia praecepta solū dantur de actibus virtutum.

SECUNDO. Vbiunque est aliquis specialis actus laudabilis: ibi est ponendus specialis habitus virtutis. At in poenitentia inuenitur specialis ratio actus laudabilis, nempe, operari ad destructionem peccati praeteriti, inquantū est Dei offensa, quod ad nullā aliā virtutem pertinet. Ergo poenitentia est specialis virtus. Hæc. S. Tho. **NOTA** prius, quod de hoc fuerunt opiniones: vt refert. S. Tho. in. 4. d. 14. ar. 1. q. 3. & Bonauentura eadem. d. q. 2. Vbi dicunt, quod quidā ex antiquis tenuerunt, poenitentiam esse virtutem generalem, idest, non esse distinctam ab alijs virtutibus: sed incidit cum omnibus virtutibus quia temperantia aliquando est poenitentia, & sic de alijs virtutibus: ita quod nunquam est poenitentia, quin sit aliqua aliarum virtutum. Quemadmodum disputant doctores de iustitia legali (quam vocat Arist. iustitiā legitimam) an sit virtus distincta ab alijs. S. Tho. & aliqui alij dicunt quod ita: alij autem dicunt quod non, sed quod aliquando incidit cum omnibus alijs virtutibus. Et ita dicunt de poenitentia. Et si hoc est verum merito philosophi nō meminerunt poenitentia: quia incidit cum alijs virtutibus.

ET probant hanc opinionem: quia principalis actus poenitentia, est dolor de peccatis, cum proposito non peccandi. Sed hoc sufficienter fit per alias virtutes: quia si quis contra temperantiam peccat, eadem virtus inclinat illum ad dolendū. Iste enim actus, doleo quia inebriatus sum, est actus temperantia. Eadem enim virtus temperantia inclinat hominem ad temperate viuendum & ad dolorem intemperantia. Et ita dicendum est de alijs virtutibus: quia cum aliquis incidit in aliquod vitium: eadē virtus opposita inclinat eum ad dolendum de illo vitio tali virtuti opposito. Hanc opinionem videtur sequi doctor subtilis in. 4. d. 14. q. 1. & 2. vbi ponit quatuor actus poenitentia. Quorum alter est vele punire peccatum: quia cum quis sentit se peccatōre, vult punire seipsum, inquantum minister Dei: quia est dignus vt Deus puniat illum, volo ego facere iuxta illud Pauli. Si nosmetipsos iudicauerimus nō vtique iudicauerimur. 1. ad Corin. 11. Et hunc actū dicit pertinere ad iustitiam vindictiuam, quā philosophi vocant vindicationem, per quam puniuntur peccata: vt ait Cice. & Andronicus: quia spectat ad eandem virtutem per quam iudex punit hominem. Sicut enim in prætorē & in magistratu punire peccatum spectat ad iustitiam vindictiuam, sic etiam punire peccata propria.

SECUNDO actus poenitentia (inquit) est nole peccasse, vel dolere de peccatis: & ita disputamus de poenitentia. Et dicit Scotus, quod non spectat ad aliquam virtutem specialem: sed est virtus generalis. Aliquando enim est temperantia, aliquando iustitia. Secundum quod dolet de

vitio opposito temperantia, erit temperantia: & secundum quod dolet de vitio opposito iustitia, erit iustitia.

TERTIVS actus est vele acceptare poenitentiam & subire poenam. Et dicit, quod nec hac ratione oportet ponere poenitentiam virtutem specialem: quia si volo acceptare amore Dei, pertinet ad charitatem, si spe vitæ æternæ, pertinet ad spem, & ita de alijs virtutibus.

QUARTVS actus est patienter ferre punishmentem, & iste actus manifeste spectat ad virtutem patientia: vnde non oportet ponere illā virtutem specialem. Et quantum ad secundum actum præcipuū, dicit quod non est specialis virtus. Idē dicit Maior in. 4. d. 14. q. 2. dubio. 1. ita quod quantum ad dolorem coincidit cum opinione quam reprobatur. S. Thom. & Bonauentura. Et Ioannes Metinensis in codice de poenitentia. q. 1. dicit quod prædicta sententia est probabilis.

CONTRA hanc opinionem ponitur conclusio. Poenitentia non est virtus generalis, idest, nō coincidit cum alijs virtutibus. Et pro declaratione huius quaestionis, oportet prius constituere, quis est actus poenitentia: quia habitus per actus cognoscitur, & cognito actu poenitentia cognoscimus habitum. Et licet non haberemus aliquid in Scriptura sacra, possemus naturaliter attingere: quia inuisibilia Dei, per ea quæ facta sunt cognoscuntur. Et actus poenitentia in generali, nihil aliud est, quam emendare nos à peccatis contra Deum commissis, vel est reconciliare nobis Deum, vt sit nobis propitius. Vnde omnes conueniunt, quod cōuersio ad Deum spectat ad poenitentiam peccatorum.

SECUNDO. Est notandum, quod ad poenitentiam requiritur, quod fiant omnia necessaria ad reconciliandū nobis Deum. Quid autem requiratur, ad reconciliandū nobis Deum, possumus conijcere ex naturalibus. Illud enim quod requiritur ad placandum hominem, requiritur ad placandum Deum: quia non est Deus peioris conditionis. Et ad placandum hominem, prius requiritur, quod peccator cōfiteatur peccasse & male fecisse. Secūdo. Quod doleat de illo peccato eo quod fuerit contra illum commissum. Et probatur. Quia si peccator dicat illi cōtra quem peccauit, doleo quia feci contra iustitiam: non autem quia laesi te, aut quia tibi feci iniuriam, non esset recōciliatio. Ergo requiritur, vt peccator doleat, eo quia offendit alterum, vt recōcilietur illi. Tertio. Requiritur, quod satisfaciat ille peccator aliqua poena. Probatur hoc: quia leges ita dicunt. Quando aliquis percussit alium: iubet iudex, vt det illi pecuniam, aut aliud bonum temporale. Quarto. Requiritur propositum non faciēdi amplius. Hæc ergo requiruntur de lege naturali, licet non haberemus alias leges, ad reconciliandū nobis hominem offensum, cui iniuriā fecimus. **EODEM** modo, hæc quatuor requiruntur ad placandum

placādam nobis Deum quem offendimus. Prius requiritur, quod cognoscant peccatores peccata sua. Secundo quod doleant de peccatis, eo quia cōtra Deum sunt commissa, vel quia sunt offensae Dei, & ad placandum, vel reconciliandum sibi Deum. Tertio. Requiritur, quod satisfaciant ipsi peccatores aliqua poena. Quarto, quod habeant propositum non faciendi amplius.

HOC supposito, probō conclusionem nostram, quae est. S. Tho. hic, & arguitur contra oppositam. Prius. **Habit** non se extendit ultra suum obiectum: ut philosophia ultra ens mobile. Potentia non se extendit ultra suum obiectum: ut potentia visiva non se extendit ultra colorē. Sed Deus est obiectum requisitum ad actum poenitentiae, & ille non potest esse obiectum temperantiae, & aliarum virtutum: quia fortitudo non se extendit ultra pericula mortis, & hoc non sufficit ad poenitentiam: sed oportet aliud addere. Ergo non coincidit cum alijs.

SECUNDO. Arguitur hoc modo: (& est argumentum Vasolis. Aliquod vitium est, quod cōtrariatur poenitentiae, quod non cōtrariatur cui-cunque alteri virtuti. Ergo poenitentia non coincidit cum omnibus alijs. Antecedēs probatur. Ex his actibus, nolo poenitere propter Deum, generabitur aliquis habitus. Et ille non cōtrariatur temperantiae, nec iustitiae: sed est in poenitentia, est quaedam obstinatio positiva, quod non vult poenitere. Ille igitur habitus, cui virtuti opponeretur? Non iustitiae, nec temperantiae: quia nulli earum cōtrariatur. Si dicas quod est vnum vitium generale, quod nulli virtuti cōtrariatur, omnibus esset mirabile, & merito.

ET confirmatur. De illo peccato. s. nolo poenitere, per quam virtutem dolebit? Non per temperantiam, nec per fidem, nec per aliam virtutem nisi per poenitentiam. Ergo poenitentia est specialis virtus, & non generalis.

TER TIO. Non oportet, quod dolor de peccatis semper habeat pro materia, materiam alicuius virtutis particularis, vel aliquod particulare: sed sufficit ad contritionē dolere de omnibus peccatis, & proponere cōfiteri peccata distincte, esto sint peccata diuersarum specierum. Ergo poenitentia non coincidit cum omnibus alijs virtutibus. Antecedēs probatur: quia hic actus, doleo de omnibus peccatis meis, in generali, cum proposito cōfitendi distincte omnia peccata, est actus poenitentiae. Et non habet materiam alicuius virtutis particularis. Ergo.

Q V A R T O. Si quem haeresis suae poeniteat, ut compensetur offensa Deo facta, actus virtutis est. Sed non est actus fidei: quia fides est in intellectu, & non inclinatur ad dolendum: quia dolor est actus appetitus. Nec est actus alicuius alterius virtutis. Ergo est poenitentiae, quae est specialis virtus. Ideo relinquo illam opinionem, tanquam minus probabile: nec est opinio communis.

CONCLUSIO igitur. S. Tho. hic, quod poenitentia est virtus specialis, est vera. Et idem dicit in. 4. d. 14. quae. 1. artic. 1. quae. 5. & dist. 15. quae. 4. artic. 7. q. 1. ad. 2. Idem dicit diuus Bonavent. in 4. d. 14. q. 2. Idem Durand. in. 4. d. 14. quae. 2. Idem Marsilius. q. 10. in. 4. Idem Almain in. 4. d. 14. q. 2. probatur argumentis factis contra alios.

AD argumentum pro alia opinione. s. quia ad dolendum de peccatis sufficiunt aliae virtutes, dico quod sufficiunt ad dolendum simpliciter: sed non ad dolendum de peccatis, secundum quod sunt offensae Dei, id est, hoc fine, ut recompensentur offensae in Deum commissae: & reconcilietur Deus offensus peccatori offendentem.

S E D dubitatur, si poenitentia est virtus specialis, an incidat in virtutem aliquam particularem earum, quas philosophi posuerunt, vel an ita sit specialis, quod est vna specie distincta, ab omnibus alijs, quas philosophi posuere, nempe, a temperantia, iustitia, & alijs.

Dubium vnicum.

AD HOC Durand. in. 4. d. 14. q. 2. dicit, quod poenitentia non distinguitur ab omnibus virtutibus, quas posuerunt philosophi, sed est eadem cum iustitia. Probat: quia per eandem virtutem reddimus vnicuique debitum, & illi satisfacimus pro illata iniuria. Sed per iustitiam vnicuique reddimus debita, siue debitum sit ratione beneficii accepti, siue ratione iniuriae. Ergo per illam satisfacimus.

SECUNDO. Quia iniuriam factam ad ius, aequalitatemque reducere, est actus iustitiae. Sed hoc fit per poenitentiam. Ergo poenitentia est iustitia.

TER TIO. Vindicatio est species iustitiae. Ergo & poenitentia. Antecedens concedit. S. Tho. hic. ar. 3. ad. 4. Eandem opinionem tenet Marsi. in 4. q. 10. & Almain. d. 14. q. 2.

E G O vero contra hanc opinionem pono istam conclusionem. Poenitentia non est iustitia particularis. Haec est. S. Thom. hic. Probatur prius. Inter Deum & homines non est iustum simpliciter, sed secundum quid: ut. S. Thom. dicit. artic. 3. sequenti, ex Aristo. 8. Ethic. Ergo cum poenitentia sit virtus inter Deum & hominem, non reddit iustum, nisi secundum quid. Non igitur est virtus iustitiae, quae reddit aequale.

SECUNDO. In poenitentia includitur ipse Deus, in obiecto. s. eiuudem poenitentiae, in obiecto autem iustitiae non includitur Deus. Ergo poenitentia non est iustitia: quia habet distincta obiecta. Antecedēs patet: quia obiectum est solum reddere debitum alteri, id est, reddere vnicuique quod suum est, in quo non includitur ipse Deus. Ergo poenitentia non est iustitia.

TER TIO (ut diximus in priori argumento) iustitia dicit duo, primum est reddere debitum: secundum est reddere aequale. At Deo nec possumus reddere aequale, nec satisfacere: quia illud quod fit in poenitentia non est proprie satisfactio, sed ex

sed ex misericordia Dei acceptatur, quia (vt diximus) non est vera iustitia inter homines & Deum. Si enim possemus de iustitia, satisfacere proprie Deo, possemus habere primam gratiam ex nobis, de condigno: quia apud homines potest quis tantum facere, quod alius offensus teneatur redire in gratiam eius, & acceptare satisfactionem. Dijs enim & parentibus non possumus redere aequale. Solus nanque Christus, potuit, quia Deus. Si autem Deus non fuisset, plane non posset, etiam cum tota illa gratia infinita, quam habebat. Ideo relinquamus sententiam Durand.

Q V A R T O. Religio reddit debitum Deo. Et tamen non est iustitia, sed virtus ab illa distincta. Ergo non quaecunque virtus reddit Deo debitum & iustitiam.

P O N I T Duran. unam aliam conclusionem negativam. scilicet. Poenitentia non est virtus principalis aliqua distincta ab omnibus alijs, quas posuerunt philosophi. Probatur. Quia nulla virtus principalis praesupponit vitium, ante suam operationem. Nam sic non posset aliquis perfecte esse studiosus, nisi prius esset peccator, quod videtur absurdum. Et idem dicit Marsilius in. 4. q. 10.

E G O autem cum S. Tho. hic pono conclusionem. Poenitentia est una virtus distincta specie ab omnibus alijs, quas posuerunt philosophi. Probatur ratione. S. Tho. prius. Habitus distinguuntur per actus, sicut actus per obiecta. In actu autem poenitentiae includitur ipse Deus, qui est obiectum eius, & non obiectum temperantiae, nec iustitiae. Ergo poenitentia est distincta ab omnibus alijs.

S E C V N D O. Poenitentia habet actum, qui non spectat ad aliquam aliam virtutem, ex his quas posuerunt philosophi. Ergo est distincta. Probatur antecedens, de hoc actu, qui est reconciliatio Dei & de isto. scilicet. recompensatio peccati, vel destructio peccati, eo vel quatenus est offensa Dei.

E T ad argumentum Dur. respondet Petrus Pauli. in. 4. d. 14. q. 2. negando antecedens. scilicet. quod nulla virtus praesupponit vitium: quia illud non dicit Arist. nec alius philosophus.

E T ad confirmationem negatur, quod non possit aliquis esse perfecte bonus, nisi prius fuerit vitiosus: quia non oportet, quod quis habeat omnes virtutes, ad hoc quod sit perfecte studiosus. Immo (ceteris paribus) carere virtute poenitentiae, melius est, quam habere. Sicut melior est pauper sine magnificentia, quam dives cum illa. Sicut etiam Christus non habuit fidem, nec spem, nec poenitentiam, sed aliquid melius. scilicet. visionem beatificam.

Quamvis Caiet. dicat quod convincit intellectum eius.

P R A E T E R E A. Quod virtus nulla sit, quae supponat peccatum praefuisse in eodem subiecto ad suum actum, non est conditio requisita ad virtutem necessario: quia Aristotele nunquam posuit illam: sed dicit, quod virtus est circa bonum difficile, & quod prompte & delectabiliter operetur,

propter bonum finem. **P R A E T E R E A.** Sunt ad hoc exempla de arte medica, quae praesupponit morbum in subiecto circa quod debet habere operationem: tamen non propterea laudabilis non est. Iustitia etiam vindicativa non habet opus: nisi sint malefactores, tamen non propterea eius laus deperditur atque honestas.

S E D arguitur hoc modo pro Duran. quia si poenitentia est virtus specialis, & ad suum actum requiritur, quod praefuerit peccatum. Ergo quanto aliquis plus peccaret, & poeniteret, esset melior, ratione poenitentiae augmentatae. Vt si sint duo quorum alter semel peccavit, & fecit poenitentiam, postea autem semper bene operatur. Alter vero multoties peccat, multotiesque poenitet, sequeretur, quod secundus est melior.

A D H O C aliqui dicunt, quod vera poenitentia est infusa. Acquisita autem vera poenitentia non est, & non possumus dolere sine auxilio diuino. Et secundum hoc, nego consequentiam: quia licet ille, qui saepe peccat, & saepe poenitet, habeat cum peccato habitum acquisitum: non tamen habet habitum infusum, qui requiritur ad veram poenitentiam. Et quando est sine peccato, esto habeat habitum infusum, non tamen intensiorem, quia habitus infusus non intenditur per actus nostros, nisi solum meritorie, &c.

S E D ego simpliciter etiam tenendo, quod habitus acquisitus est vera poenitentia, nego consequentiam: quia licet ille, qui saepe peccat & saepe poenitet, habeat intensiorem poenitentiam virtutem, alius qui raro peccat, habeat alias multas virtutes intensiores, quas non habet iste, maiorem. scilicet. fidem, spem, &c. Solu sequitur, quod in isto augetur aliqua virtus, quae non augetur in alio.

S E D C O N T R A. Si poenitentia est virtus distincta ab omnibus alijs. Ergo diminutus fuit S. Tho. qui cum in secunda. 2. tractaret de omnibus speciebus virtutum, & de virtutibus adiunctis, nunquam posuit poenitentiam. Ergo poenitentia non est distincta virtus, quia alias poneret illam: aut fuit diminutus in secunda. 2. Maxime cum hic ar. 3. sequenti & in. 4. dicat, quod poenitentia est virtus contenta sub iustitia, vel quod est pars iustitiae. Diminutus igitur fuit in Secunda. 2.

A D H O C dico, quod S. Tho. forsan in secunda. 2. hanc non posuit virtutem: quia hoc nomen poenitentia forte non significat in Scriptura & apud Latinos habitum sed actum. Sicut comedere dicit actum temperantiae & non habitum.

E T probatur: quia in Scriptura, ubi dicitur poenitentiam agite, non accipitur pro habitu, sed pro actu, & ita in alijs locis.

P R A E T E R E A. In praecedenti articulo. 1. quaerit S. Tho. an poenitentia sit virtus, & respondet, quod est virtus, vel actus virtutis. Ergo poenitentia proprie significat actum. Forte quod propterea S. Thom. non egit in secunda. 2. de poenitentia:

quia

quia illic agebat de habitibus studiosis, & poenitentia videtur, quod dicat solum actum.

SECUNDO dico, quod esto poenitentia habitū dicat, non egit. S. Tho. in secunda. 2. quia egit de iustitia vindicatiua, sub qua continetur poenitentia, reseruauitq; eā, ad agendum de illa in particulari pro isto loco. Ideo satis fuit ponere in secunda 2. genus sub alternū, & hic specie specialissimam. **PROPTER** rationes quas Dur. faciebat pro sua opinione, dominus Caiet. hic in suis commentarijs dicit, quod poenitentia est virtus specialis: sed non distincta ab omnibus quas posuerunt philosophi, est enim eadem cū religione, quæ est virtus moralis: per quam reddimus Deo debitū cultum, & poenitentia est vnus actus religionis, ita quod religio extendit se ad actus poenitentia. Et per hoc putat ipse, quod euadit argumenta, quæ facimus contra alios: quia in obiecto religionis includitur Deus. Et probat hoc, prius per argumenta Durandi: quia dicit, quod conuincunt intellectum eius. Reputat enim magnum inconueniens, quod nullus possit perfecte esse studiosus, nisi prius sit vitiosus: quia non potest habere poenitentiam virtutem, nisi prius peccauerit. Et sic semper carebit vna virtute, nisi peccet, quod videtur mirabile.

SECUNDO. Probat. Quia sequeretur, quod aliquis esset melior Christo secundum quid, cum habeat aliquam virtutem quā non habuit Christus. Quod est inconueniens: quia Christus fuit perfectissimus, & non habuit poenitentiam. Ergo purus homo qui habet poenitentiam, est melior, quantum ad poenitentiam: quia habet virtutem, quam non habuit Christus.

TERTIO. Non ponimus inter homines virtutes particulares, ad placandum purū hominem, & recompensandum offensam. Ergo nec in ordine ad Deum. Probat antecedēs. Quia per eandē virtutem inter homines reddimus debitū: & satisfacimus iniuriæ. Ita per religionem Deo reddimus debitum, & satisfacimus iniuriæ. Et ponimus religionem ad hoc: quia non licet erga Deū ponere iustitiam, cū non sit æqualitas inter Deū & homines: sicut erga parentes non ponimus iustitiam, sed pietatem. Vnde religio non est, nisi quædam iustitia in ordine ad Deum.

QUARTO. Ex psal. 50. Sacrificium Deo, spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatū Deus non despiciet. Ergo primus actus poenitentia est actus religionis. I. contritio.

EGO dico, quod non possumus terminare hanc questionem ex Scriptura sacra, non tamen est dimittenda: quia non est inutilis, sed multū conducit scire, ad quā virtutem spectat poenitere. Opinio Caiet. est probabilis: sed ipse dicit, quod nō est contra S. Tho. quod tamē est falsum: quia diuisus Tho. 2. sec. q. 80. art. 1. annumerat iustitiā vindicatiuam contra religionem, & sub vindicatione ponit hic poenitentiam. Tunc sic. Poenitentia poni

tur à S. Tho. sub iustitia vindicatiua. Sed iustitia vindicatiua diuiditur contra religionē. Ergo poenitentia non potest esse sub religione. Et in. 4. d. 15. q. 4. ar. 7. q. 1. ad. 2. dicit. S. Tho. expresse, quod religio & poenitentia sunt distinctæ & diuersæ virtutes: vt diximus (inquit S. Tho.) in præcedenti distinctione. Putat S. Tho. se dixisse in præcedenti dist. (per hoc quod dicit, in præcedenti distinctione diximus) quod poenitentia continetur sub iustitia: licet ita expresse nō dixisset. Ergo opinio Caiet. est contra S. Tho.

DICO igitur, quod hæc opinio Caiet. est probabilis. Sed probabilius est, & ita teneo, quod poenitentia est virtus distincta à religione, & ab omnibus alijs quas posuerunt philosophi, & à theologis. Hæc probatur sufficienter illis argumentis, quibus probauimus supra, quod non erat virtus generalis: quia habet obiectum formale distinctum ab obiectis aliarum. Ergo, &c.

SECUNDO. Religio nō reddit Deo quodcūque debitum: sed honorem & cultum. At poenitentia per se quidem intendit compensare iniuriā Deo factam. Ergo finis proximus poenitentia nō est reddere honorem, & cultum Deo. Ergo poenitentia non est religio: quia proximus & immediatus finis religionis est, reddere Deo debitum honorem & cultum.

TERTIO. Non est eiusdē virtutis, reddere debitum honorem Principi, & ipsius offensam compensare. Nam reddere Principi debitum honorem, spectat ad obseruantiam: recompensare autem offensam in eum factam, est iustitiæ. Ergo nō est eiusdē virtutis, Deum colere, & offensam in eū admissis satisfacere. Ergo dicendum est, quod poenitentia est ita specialis virtus, quod est principalis distincta ab omnibus alijs, quas cognouerunt philosophi: cuius proprius actus est compensare offensas Dei.

AD argumenta omnia facile respondebis ex dictis. Et ad illud, quod erat pro illa opinione, quæ dicebat, poenitentiam esse generalem virtutē, & ad vltimum argumentum Caiet. concedo, quod inter puros homines vna virtus sufficit, ad reddendum debitū, & ad satisfaciendum pro offensis: quia possumus reddere æquale: sed non in ordine ad Deū. Vel negetur antecedens: quia etiam est alia ratio. I. in recōpensationem offensæ: vt diximus.

Articulus tertius.

Vtrum virtus poenitentia sit species iustitiæ.

AD TERTIVM sic proceditur. Videtur quod virtus poenitentia nō sit species iustitiæ. Iustitia enim nō est virtus theologia

logica

logica, sed moralis: ut in secunda parte patet. Pœnitentia autem videtur esse virtus theologica: quia habet Deum pro obiecto, satisfacit enim Deo, cui etiã recõciliat peccatorẽ. Ergo videtur quod pœnitentia nõ sit species iustitiæ. **PRÆTEREA.** Iustitia, cum sit virtus moralis, consistit in medio. Sed pœnitentia non consistit in medio, sed in quodam excessu: secundum illud Hier. 6. Luctu unigeniti fac tibi, planctum amarum. Ergo pœnitentia non est species iustitiæ.

PRÆTEREA. Duae sunt species iustitiæ (ut dicitur in s. Ethic.), s. distributiua, & commutatiua. Sed sub neutra videtur pœnitentia contineri. Ergo videtur quod pœnitentia non sit species iustitiæ.

PRÆTEREA. Super illud Lucae 6. Beati qui nunc fletis, dicit glosa. Ecce prudentia, qua ostenditur, quam hac terrena sunt misera, & quam beata cœlestia. Sed flere est actus pœnitentiæ. Ergo pœnitentia magis est species prudentiæ, quam iustitiæ.

SED CONTRA est, quod Augustinus dicit in lib. de pœnitentia. Pœnitentia est quedam dolentis vindicta, semper puniens in se, quod dolet commisisse. Sed vindicta facere pertinet ad iustitiã: unde Tullius in sua rethorica ponit vindicatiua unam speciem iustitiæ. Ergo videtur quod pœnitentia sit species iustitiæ.

RESPONDEO dicendum, quod (sicut supra dictum est) pœnitentia non habet, quod sit virtus specialis, ex hoc solo quod dolet de malo perpetrato (ad hoc enim sufficeret charitas) sed ex eo quod pœnitens dolet de peccato commisso, inquantũ est offensa Dei, cum emendationis proposito. Emendatio autem offensa cõtra aliquem commissa, non fit per solã cessationem offensa: sed exigitur ulterius quedam recompensatio, quæ habet locũ in offensis in alterum commissis, sicut & retributio: nisi quod recompensatio est ex parte eius qui offendit (ut puta cũ satisfactione) retributio autem est, ex parte eius in quem est offensa com-

missa. Utrunque autem ad materiã iustitiæ pertinet: quia utrumque est commutatio quedam. Vnde manifestum est, quod pœnitentia secundũ quod est virtus, est pars iustitiæ. **SCIENDVM** tamen est, quod secundum philosophum in s. Ethic. dupliciter dicitur iustum, s. simpliciter, & secundum quid. Simpliciter quidem iustum, est inter æquales: eo quod iustitia est æqualitas quedã. Quod ipse vocat iustũ politicũ, vel civile, eo quod oēs ciues æquales sunt, quãtũ ad hoc quod immediate sunt sub Principe, sicut liberi existẽtes. **IUSTVM** autem secundũ quid dicitur, quod est inter illos, quorũ unus est sub potestate alterius: sicut seruus sub domino, filius sub patre, uxor sub viro. Et tale iustũ consideratur in pœnitentia. Vnde pœnitens recurrit ad Deum cũ emendationis proposito, sicut seruus ad dominum: secundum illud Psal. Sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum: ita oculi nostri ad dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. Et sicut filius ad patrem secundum illud Lucae. 15. Pater, peccaui in cœlum & coram te. Et sicut uxor ad virum: secundum illud Hier. 3. Fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, dicit Dominus.

AD PRIMUM ergo dicendũ, quod (sicut in s. Ethic. dicitur) iustitia est virtus ad alterum. Ille autem ad quem est iustitia, nõ dicitur esse materia iustitiæ: sed magis res quæ distribuuntur, vel commutantur. Unde & materia pœnitentiæ non est Deus, sed actus humani quibus Deus offeditur vel placatur: sed Deus se habet, sicut ille ad quem est iustitia. Ex quo patet, quod pœnitentia nõ est virtus theologica: quia non habet Deum pro obiecto vel materia.

AD SECVNDVM dicendũ, quod mediũ iustitiæ est æqualitas, quæ cõstituitur inter illos, inter quos est iustitia: ut dicitur in s. Ethic. In quibusdam autem non potest perfecta æqualitas constitui propter alterius excellentiam: sicut inter patrem & filium, inter
Deum

Deum & hominem, ut philosophus dicit in 8. Ethic. Vnde in talibus, ille qui est deficiens, debet facere quicquid potest. Nec tamen hoc erit sufficiens simpliciter: sed solum secundum acceptationem superioris. Et hoc significatur per excessum, qui attribuitur poenitentia.

AD TERTIVM dicendum, quod sicut est commutatio quadam in beneficijs (cū. s. aliquis pro beneficio recepto gratiam rependit) ita etiam est commutatio in offensis: cum aliquis pro offensa in alterum commissā, vel iniuriam punitur, quod pertinet ad vindictivam iustitiam: vel volutarie recompensat emendationem quod pertinet ad poenitentiam, quae respicit personam peccatoris, sicut iustitia vindictiva personam iudicis. Unde manifestum est, quod utraque sub iustitia commutativa continetur.

AD QVARTVM dicendum, quod poenitentia, licet sit directe species iustitiae, comprehendit tamen quodammodo ea quae pertinent ad omnes virtutes. In quantum enim est quadam iustitia hominis ad Deum, oportet quod participet ea quae sunt virtutum theologiarum: quae habent Deum pro obiecto. Unde poenitentia est cum fide passionis Christi, per quam iustificamur à peccatis: & cum spe veniae: & cum odio vitiorum, quod pertinet ad charitatem. In quantum vero est virtus moralis, participat aliquid prudentiae: quae est directiva omnium moralium virtutum. Sed ex ipsa ratione iustitiae non solum habet id quod iustitiae est, sed etiam ea quae sunt temperantiae, & fortitudinis: in quantum. s. ea quae delectationem causant, ad temperantiam pertinent, vel terrorem incutiunt, quem fortitudo moderatur, in communionem iustitiae veniunt. Et secundum hoc ad iustitiam pertinet, & abstinere à delectabilibus, quod pertinet ad temperantiam, & sustinere, dura quod pertinet ad fortitudinem.

IN HOC articulo tertio sunt duae conclusiones: quarum prima est. Poenitentia est pars iustitiae, secundum quod est virtus. Haec probatur prius testimonio divi Aug. qui in libro de poenitentia sic ait. Poenitentia est quadam dolentis vindi-

cta, semper puniens in se quod dolet commisisse. At vindictam facere, pertinet ad iustitiam. Probatur, quia Tullius ponit in sua rethorica vindictivam unam speciem iustitiae. Ergo poenitentia est species iustitiae.

SECUNDO probatur. Poenitentia habet quod sit virtus specialis ex eo quod poenitens dolet de peccato commissō, in quantum est offensa Dei, cum emendationis proposito. Sed emendatio offensa contra aliquem commissā, non fit per solam cessationem offensa, sed ulterius exigitur quadam recompensatio, quae habet locum in offensis in alterum commissis. At hoc pertinet ad materiam iustitiae. Ergo poenitentia pertinet ad materiam iustitiae.

SECUNDA conclusio est. Poenitentia non est proprie iustitiae species. Probatur ex Arif. in Ethic. Iustitia proprie dicta, est solum inter aequales. At poenitentia est inter Deum & homines, qui non sunt aequales. Ergo poenitentia non est proprie pars iustitiae: sed quia est ad alterum (ut dictum est) nimium convenit cum iustitia, ideoque potius est pars iustitiae quam alterius virtutis. Haec. S. Tho. Et idem dicit in. 4. d. 14. q. 1. ar. 1. q. 5.

VNDE sequitur, quod proprie loquendo, poenitentia non est pars subiectiva iustitiae, ita quod absolute sit verum dicere, poenitentia est iustitia: sed est virtus ad iustitiam pertinens. i. quae magis convenit cum iustitia, quam cum aliqua alia, ut religio & similes. De quibus virtutibus (.s. quae adiunguntur alijs) egit S. Tho. sec. 2. q. 50. ubi has virtutes quae reducuntur ad alias, vocat partes potentiales illius virtutis cum qua conveniunt vel ad quam reducuntur. Et ita ibidem vocat. S. Tho. religionem partem potentialem iustitiae: & ita etiam vocanda est poenitentia, eo quod continetur sub potentia iustitiae. Sed non habet totam rationem iustitiae: quia non reddit aequale, nec est inter aequales: est tamen ad alterum, sicut religio & omnes quae sunt in ordine ad Deum, sunt ad alterum. Et in hoc conveniunt cum iustitia. Sed differunt à iustitia: quia non reddunt aequale, deficiunt enim à ratione aequalitatis, quae est de ratione iustitiae proprie dictae. Vide primum argumentum. S. Tho.

CIRCA quod primum argumentum dubitatur, an poenitentia sit virtus theologica, vel an sit moralis, vel an intellectualis. Dubium primum.

PRO huius dubij solutione nota, quod est differentia inter virtutes intellectuales theologicas, & morales: quia intellectuales sunt in intellectu, & non inclinant, quantum est de se, ad mores vel actus morales: sed ad verum, siue practicum, siue speculativum. Morales dicuntur: quia immediate inclinant ad mores, id est, ad moralia opera, & non habent Deum pro obiecto immediate. Theologicae vero habent Deum immediate pro obiecto.

HIS notatis, videtur quod poenitentia sit ponenda inter theologicas virtutes: quia videtur quod habeat Deum pro obiecto suo, & ad minus (ut nos

diximus in art. 2. precedente) includitur Deus in obiecto poenitentiae. Ergo poenitentia est virtus theologalis.

AD HOC dico, quod de hac quaestione nihil habemus in Scriptura sacra: quia parū aut nihil refert ad pietatem, quod dicatur theologalis, aut moralis.

SECUNDO. Pono conclusionem, quod poenitentia est virtus moralis. Pro intellectu huius conclusionis, videndum est: quomodo Deus se habeat in poenitentia, vel in eius actu, aut obiecto: an intrinsece, vel extrinsece. Quia ad hoc quod sit actus vera poenitentiae, oportet, quod ita per illū attingatur Deus, quod per talē actum placetur, & reddatur propitius peccatori poenitenti. Et in hoc omnes conveniunt: quia est certum.

Dubium
secundum.

SED an hoc sit intrinsece, vel extrinsece? sicut actus elemosynae vel misericordiae attingit ipsum Deū: sed extrinsece, quia imperatus à charitate, quia datur elemosyna propter Deum. Misericordia enim attingit Deum extrinsece: quia imperatur ab alia virtute, vt patet de datione elemosynae, quae est actus misericordiae. An igitur ita sit poenitentia, quod attingat extrinsece Deū, in quantum si imperatur à charitate.

AD HOC Durā in. 4. d. 14. q. 1. & 2. & Scotus ibidem. q. etiam prima & 2. & Marsilius. q. 10. dicunt, quod poenitentia attingit Deum extrinsece: & ideo non habet Deum pro obiecto: quia poenitentia solum dicit poenitere, vel dolere de peccatis. Et si fiat propter Deum, hoc est ab alia virtute. s. spe: quia dolet propter veniam quam sperat. Et hoc requiritur, ad hoc quod sit vera poenitentia, quod sit cum spe veniae: eo modo sicut de misericordia dictum est.

EGO autem dico, & sit secunda conclusio, quae est. S. Tho. hic ar. 2. & 3. Poenitentia intrinsece attingit Deum, id est, per proprium actum, sine imperio cuiuscunque alterius virtutis. Contritio est actus poenitentiae ad placandum Deum, vel de peccato quatenus est offensa Dei: esto nunquam alia virtus habeat actum, nec imperet poenitentiae. Itaque totum hoc est poenitentia, dolor de peccatis, eo quia sunt offensa Dei, ad placandū ipsum Deum, & recompensandum offensa Deo facta. Probat hanc conclusio. Quia poenitentia est habitus propitiatus Dei. Ergo oportet quod in quolibet actu attingatur ipse Deus: sicut religio attingit ipsum Deum intrinsece, quia intrinsece habet honorare & colere Deum, sic poenitentia dicit dolorem de peccatis propter Deum. i. quia erāt offensa Dei, & ad placandum Deum. Ergo intrinsece convenit ei attingere Deum seclusa quacunque alia virtute.

SECUNDO probatur ex dictis aliorum doctorum: quia dicunt, quod poenitentia nil aliud est, quam iustitia. Sicut enim per iustitiam placatur proximus: ita (inquiunt) Deus placatur per poenitentiam. Sed in quolibet actu iustitiae per quē

fatisfacit quis pximo includitur ipse proximus intrinsece. i. sine imperio alicuius alterius virtutis. Ergo etiā poenitentia intrinsece attingit ipsum Deum, cū secundum istos sit idem cum iustitia. SED CONTRA. Ergo est virtus theologica, postquam intrinsece attingit Deum.

AD HOC responder. S. Tho. in. 4. d. 14. q. 1. ar. 1. q. 4. ad. 1. & hic ad. 1. quod est differentia inter religionem & poenitentiam ex vna parte, & virtutes theologales ex alia. Nam virtutes theologales habent Deum pro obiecto immediato: religio autem & poenitentia habent Deum pro obiecto mediato, vel potius pro fine. Caritas namque amat Deum immediate. Religio vero immediate est ad honorem & cultum & mediate, vel tanquam ad finem, ad ipsum Deum. Poenitentia vero immediate est ad dolendum de peccatis, & illum dolorem, vel ipsa peccata quatenus sunt detestanda, habet pro immediato obiecto. Ad Deū autem est poenitentia mediate tanquam ad finem. Ideo quamvis poenitentia intrinsece, id est, per proprium actū, attingat Deum, non est virtus theologalis. Quod autem poenitentia intrinsece attingat Deum, potest probari ex sacra Scriptura: quia ubicunque Scriptura loquitur de conversione peccatorum, includitur ibi Deus in tali conversione. 2. Paral. cap. 3. & Deutero. 4. sic dicitur. Quinque dies quaesieris ibi dominum Deum tuum, inuenies eum: si tamen toto corde quaesieris, & tota tribulatione animae tuae. Et sequitur. Nouissimo autem tempore reuerteris ad dominum Deum tuum, & audivit vocem eius.

SECUNDO. Eccle. 2. & 17. Convertere ad Dominum, & relinque peccata tua.

TERTIO. Hier. 3. Tu autem fornicata es cū amatoribus multis: tamen revertere ad me, dicit Dominus. Vnde quando admonetur ad poenitentiam, admonentur, vt convertantur ad Deum, & nō solū ad remotionē peccati. Ergo poenitentia attingit intrinsece Deum ipsum.

DICENDUM est igitur, quod poenitentia intrinsece attingit Deum, id est, per propriū actū sine imperio alterius virtutis. sed non immediate. Ideo non est theologica virtus: quia non habet solum Deum pro obiecto: sed etiam habet dolorem peccatorum, & ad virtutem theologiam requiritur, quod solum habeat Deum pro obiecto.

DUBITATUR an poenitentia sit virtus infusa, vel an acquisita. Hoc est. An poenitentia sit à Deo necessario infusa, vel an possimus nos illā acquirere actibus pductis nostris viribus. PRO cuius dubij dissolutione, est prius ad notandum, virtutem aliquam dupliciter esse infusam. Vno modo ex genere & natura sua: quia videlicet per actus nostros acquiri, & generari non potest. Vnde necesse est à Deo nobis supernaturaliter infundatur. Huiusmodi à theologis asseruntur virtutes theologicae, nempe, fides, spes, caritas. Alio modo virtus dicitur infusa per accidens: quia licet

Dubium
tertium.

licet per actus nostros naturales acquiri possent: miraculose tamen alicui infunditur: vt scientia rerum naturalium Adamo collata, & vsus linguarum Apostolis collatus.

E G O in proposito dubio loquor de virtute infusa sumpta primo modo. Itaq; est sensus dubij. An poenitentia sit ex genere & sua natura à Deo infusa, itaq; actibus nostris acquiri nullo modo possit.

S E C V N D O est notandum ex S. Tho. prima 2. q. 51. ar. 4. quod non est alia causa necessaria ponendi habitus infusus à Deo: nisi vt homo bene se habeat, ad producendum actus super naturales. Et hoc probatur manifeste: quoniam ad actus naturales: quos potentia cum auxilio Dei generali producere potest, non est opus habitu infuso super naturali: cū per actus nostros possit habitus acquiri, quo potentia bene se habeat ad similes actus. Quare tunc, vel virtus acquisita superflueret, vel (vt verius dicamus) superflueret ipsa virtus infusa, quæ nil aliud præstaret, quàm quod præstat acquisita.

S E C V N D O. Talis virtus infusa nõ esset primi generis, de qua nos nunc loquimur: sed esset potius per accidens infusa.

T E R T I O est aduertendum, quod actus poenitentiae qui sufficit ad iustificationem, quem theologo contritionem appellant, nõ potest esse in homine sine actu fidei super naturalis. Quod prius ostendo ex August. in libro de vera & falsa poenitentia. cap. 2. vbi sic ait. Si fides fundamentum est poenitentiae: constat poenitentiam, quæ ex fide nõ procedit, inutilem esse.

S E C V N D O. Nemo potest bene agere poenitentiam: nisi qui sperat indulgentiam: vt habetur de poenitentia. d. 1. cap. Nemo potest, quod ex diuo Ambro. desumptum est. At sperare indulgentiam fieri non potest absque actu fidei. Ergo, &c.

T E R T I O pro hoc est etiam illud Hiero. cap. 31. Postquam conuertistime, egi poenitentiam, & postquam ostendisti mihi percussi sumur meum. Est notandum illud, postquam ostendisti mihi, quia ostendere est per fidem.

Q V A R T O. Ad iustificationem impij requiritur fides: vt constat ex illo. Ad Hebr. 11. Sine fide impossibile est placere Deo. Et Sapient. 9. Per sapientiam (quam s. ante dixerat donum Dei de coelo delapsam) sanati sunt quicumq; placuerunt tibi Domine à principio. Ex quibus omnibus colligitur, omnes cõsiderationes circa peccatũ, quas ex naturalibus habere possumus, esse penitus insufficientes ad poenitentiam, qua homo iustificatur. Quod quidem est contra Sco. in. 4. d. 14. q. 2.

Q V A R T O est aduertendum, quod actus poenitentiae, qui est sufficiens ad remissionem peccatorum, nõ producitur à voluntate cū solo concursu Dei generali: sed eget auxilio super naturali Dei, quo ipse moueat voluntatẽ nostrã ad veram poenitentiam. Id quod & certa ratio docet, & confirmat authoritas, vt ait Bernard. in sermone. 1.

Pentecost. Diuus quoque August. de fide ad Petrũ cap. 31. inquit. Firmissime tene, neminẽ hic posse poenitentiam agere, nisi quem Deus illuminauerit, & gratuito sua miseratione conuerterit. Et libri. 5. contra Iulianum Pelagianum cap. 3. id probat ex Apostolo ad Rom. 2. vbi sic ait. Bonitas Dei ad poenitentiam te adducit, & ex illo. 2. Timothei. 2. Ne forte Deus det illis poenitentiam, & respiscant à diaboli laqueis.

P R A E T E R E A. Hoc fuit determinatum contra Pelagium, vt patet in epistola Aurelij Carthaginiensis episcopi de erroribus & cõdemnatione Pelagij vbi dicitur decimo inquit catholici postulandus. s. Pelagius: vt fateatur secundũ gratiã & Misericordiam Dei, veniam poenitentibus dari, nõ secundum meritum eorum, quando quidẽ ipsam poenitentiam donũ Dei dixit Apostolus, vbi ait de quibusdam, Ne forte det illis Deus poenitentiam. Idem diffinit Leo Papa episto. 95. ad Theodorum episcopum dicens. Ipsam poenitentiam ex Dei credimus inspiratione conceptam, dicente Apostolo, Ne forte det illis Deus poenitentiam &c. Est etiã hoc ipsum diffinitũ à Coelestino Papa in epistola ad omnes Galiarum episcopos ca. 4. vbi dicitur, neminẽ de ruina peccati per liberũ arbitrium posse consurgere, nisi eum gratia Dei miseretis erexerit. Et ca. 8. & 9. sic dicitur rursus. Preparatur voluntas à Dño & vt aliquid agãt, paternis inspirationibus, suorũ ipse tangit corda fidelium. Qui enim spiritu Dei aguntur, ij sunt filii Dei. Quod & concilium Tridentinum sessione. 6. cap. 5. 6. & 7. diffinit, & canone. 3. sub his verbis. Si quis dixerit, sine præueniente Spiritus sancti inspiratione, atque eius adiutorio, hominem poenitere posse, sicut oportet: vt ei iustificationis gratia conferatur, anathema sit.

P R A E T E R E A. Cõfirmatur hoc ex illo Hiero. 31. Cõuerte me Domine, & conuertar: quia tu dominus Deus meus. Postquam enim conuertistime, egi poenitentiam, &c. In quæ verba Hieron. Vide (inquit) quãtum sit auxilium Dei, & quam fragilis humana conditio, vt hoc ipsum quod poenitentiam agimus: nisi nos Dominus ante conuerterit, & nisi Dei nitamur auxilio, nequaquam implere valeamus. Ratione quoque id probat Diuus Tho. lib. 4. contra gentes cap. 72. dicens quod mens debite conuerti non potest ad Deum, sine auxilio speciali. Quod licet Gabr. neget in. 3. dist. 27. q. vnica ar. 3. & 4. d. 14. q. 1. & 2. tamen apud fideles certum esse debet. Hiero. 31. & psalm. 79. Domine Deus virtutum conuerte nos.

P R O hoc etiam est August. in illud psalm. 84. Deus tu conuersus viuificabis nos. Vnde periculose Caiet. in. q. 1. de contritione dicit quod potest quis diligere Deũ super omnia (etiam vt est beatitudo sanctorum) sine charitate infusa: & hoc fine posse esse dolorem acquisitum de peccato quatenus est offensa Dei.

E X P R A E D I C T I S omnibus constituo
l iij hanc

hanc conclusionem. Poenitentia est virtus infusa à Deo proprie, id est, ex genere & natura sua: ita quod ad actum poenitentiae necessarius est habitus virtutis infusus. Probat hanc: quoniam hac sola ratione ponimus virtutes theologicas infusas, quod earum actus excedunt naturae facultatem. Sed actus poenitentiae sunt huiusmodi. Ergo.

PR A E T E R E A. Poenitentia disponit animam hominis, ut bene se habeat in ordine ad finem supernaturalem. Ergo est habitus supernaturalis. Cōsequētia patet: quia habitus est dispositio animi in ordine ad operationē. Ergo si operatio est naturalis, habitus erit naturalis: & si operatio est supernaturalis, habitus erit supernaturalis.

PR A E T E R E A. Deus suauiter disponit omnia. Ergo cum actum perfectum virtutis naturalis non producat sine habitu naturali, nec actum etiam supernaturalem perfectam virtutis, producat sine habitu supernaturali.

PR A E T E R E A. Cum agens naturale non se extendat ultra finem naturae, non poterit producere habitum poenitentiae, quae videlicet perficit hominem in ordine ad finem excedentem naturae facultatem. Est ergo poenitentia habitus infusus à Deo: per quem poenas eligimus, ad diuinas iniurias, in nobis ipsis vlciscendas.

Articul. quartus.

Vtrum voluntas sit proprie subiectum poenitentiae.

AD Q V A R T V M sic proceditur. Videtur quod subiectum poenitentiae non sit proprie voluntas. Poenitentia enim est tristitiae species. Sed tristitia est in concupiscibili, sicut & gaudium. Ergo poenitentia est in concupiscibili.

PR A E T E R E A. Poenitentia est vindicta quadam: sicut Augustinus dicit in lib. de poenitentia. Sed vindicta videtur ad irascibilem pertinere: quia ira est appetitus vindictae. Ergo videtur, quod poenitentia sit in irascibili.

PR A E T E R E A. Præteritum est proprium obiectum memoriae: secundum philosophum in lib. de memoria. Sed poenitentia est de præterito: ut dictum est. Ergo poenitentia est in memoria, sicut in subiecto.

PR A E T E R E A. Nihil agit ubi non est. Sed poenitentia excludit peccatum ab

omnibus viribus animae. Ergo poenitentia est in qualibet vi animae, & non in voluntate tantum.

S E D C O N T R A. Poenitentia est sacrificium quoddam: secundum illud Psalm. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Sed offerre sacrificium, est actus voluntatis: secundum illud Psalm. Voluntarie sacrificabo tibi. Ergo poenitentia est in voluntate.

R E S P O N D E O dicendum, quod de poenitentia dupliciter loqui possumus. Vno modo, secundum quod est passio quadam. Et sic cum sit species tristitiae, est in concupiscibili sicut in subiecto. Alio modo, secundum quod est virtus. Et sic, sicut dictum est, est species iustitiae. Iustitia autem (ut in secunda parte habitum est) habet pro obiecto appetitum rationis, qui est voluntas. Unde manifestum est, quod poenitentia secundum quod est virtus: est in voluntate sicut in subiecto: & proprius eius actus est, propositum emendandi Deo, quod contra eum commissum est.

AD P R I M V M ergo dicendum, quod ratio illa procedit de poenitentia, secundum quod est passio.

AD S E C V N D V M dicendum, quod vindictam appetere ex passione de alio, pertinet ad irascibilem. Sed appetere vel facere vindictam ex ratione, de se, vel de alio, pertinet ad voluntatem.

AD T E R T I V M dicendum, quod memoria est vis apprehensiva præteriti. Poenitentia autem non pertinet ad vim apprehensiuam: sed ad appetitiuam, quae presupponit actum apprehensiuam. Unde poenitentia non est in memoria: sed presupponit eam.

AD Q V A R T V M dicendum, quod voluntas (sicut in prima parte habitum est) mouet omnes alias potentias animae. Et ideo non est inconueniens, si poenitentia in voluntate existens, aliquid in singulis potentijs animae operatur.

I N H O C quarto artic. est vna distinctio bi membris & duae conclusiones: & omnia sunt adeo manifesta, ut maiori interpretatione non egeant,

egeant. Sed est principalis conclusio, quæ sic habet. Poenitentia (vt est virtus) est in voluntate. Et probatur: quia est pars iustitiæ, & iustitia est in voluntate. Ergo & poenitentia.

EST annotandum circa id quod dicit. S. Tho. quod poenitentia est iustitiæ species, quod intelligit (vt diximus supra in hac. q. artic. 2.) quod est species non proprie, sed reductiue: quia reducitur ad iustitiam, cum conueniat cum illa, potius quàm cum alia virtute. Et dicitur pars potestatiua iustitiæ, & non est proprie iustitia, eo quod non est inter æquales, nec reddit æquale.

DEINDE hic est notandum, quod hæc quæstio non est inutilis, sed utilis ad hoc, quia multi conantur dolere, ita vt sensibilibiter sentiant dolere. Et si esset in appetitu sensitiuo, bene facerent laborantes, vt dolerent sensibilibiter: si autem est in sola voluntate non oportet laborare ad dolendum sensibilibiter: sed spiritualemente habere displicentiam de peccato.

SECUNDO dico, quod omnes conueniunt in conclusione cum S. Tho. quod poenitentia est in voluntate. Et probatur. Poenitentia attingit ipsum Deum intrinsicè per actum suum: vt in art. præcedenti probauimus. Sed appetitus sensitiuus non potest attingere Deum: quia sequitur iudiciũ sensus, & sensus non attingit aliquod spirituale. Ergo. Probatur secundo: quia poenitentia dicit ordinem ad alterum. Appetitus autem sensitiuus non facit comparisonem: actus enim appetitus sensitiuus est imcomplexus. Et constat, quod poenitentia non est in intellectu, cum non sit virtus intellectualis. Ergo est in voluntate. Tertio. Poenitentia ab omnibus ponitur iustitia, vel pars iustitiæ. s. potentialis. At, iustitia est in voluntate. Ergo poenitentia est in voluntate. Nec est hic magna difficultas.

SED arguitur hoc modo contra hoc. Contritio est dolor de peccatis, qui est præcipuus actus poenitentiae. Et dolor est in appetitu sensitiuo. Ergo poenitentia est in appetitu sensitiuo.

AD HOC respondet. S. Tho. hic ad primum & in art. quod dolor sumitur dupliciter. Vno modo vt est quædam passio, & ita est in appetitu sensitiuo, & hic non est virtus, nec actus virtutis. Alio modo sumitur pro quadam simplici nolitione. s. nolle peccasse, vel nolle offendisse Deum: & ille est actus virtutis, & est voluntatis.

SED contra hoc arguit Palu. 4. d. 14. q. 2. Secundum S. Thom. in appetitu sensitiuo ponuntur aliquæ virtutes: vt temperantia. Et actus appetitus sensitiuus potest esse actus virtutis: vt patet de ira, quæ est actus fortitudinis. Quare ergo ille dolor, qui est in appetitu sensitiuo: cum sit bonus, nõ erit studiosus, & actus virtutis? Ad quam igitur virtutem pertinebit?

PRAETEREA. Est bonus & meritorius. Ergo est actus virtutis. Si dicas, quod non est ellicitus à virtute immediate: contra. Datio elemosy

na, est actus virtutis, non tamen ellicitur immediate à virtute: sed satis est, quod imperetur. Ideo concludit Palud. quod dolor ille, quando homo se excitat, ad dolendum sensibilibiter propter Deum, est actus virtutis.

QVOD si dicas, hoc esse contra S. Tho. quia hic & in. 4. d. 14. dicit, quod ille dolor sensitiuus non est virtus, vt est passio. Respondet ipse Palu. ad hoc, quod verum est de se. Sed prout imperatur ex electione est actus virtutis, & actus ille secundum quod est à poenitentia non est passio: sed secundum electionem: quia licet sit in appetitu, potius est à voluntate, quam ab appetitu. Sicut iustitia principaliter est in voluntate: licet aliquid illi correspondens sit in appetitu. Ita inquit potest dici de poenitentia. Et bene in hoc dicit Palu. Nec est nouum hoc in S. Thom. quod. s. aliquæ virtutes sint in appetitu sensitiuo & in voluntate. Nã 3. sententiarum. d. 3. q. 2. artic. 4. q. 3. & in prima parte. q. 21. artic. 1. ad. 1. dicit, quod liberalitas est in voluntate. Et prima. 2. q. 60. artic. 5. Et secunda. 2. q. 134. artic. 4. & alijs locis dicit, quod liberalitas est in appetitu sensitiuo. Et vtrunque est verum, nec ibi est aliqua contradictio: quia aliquid quod spectat ad illam virtutem est in voluntate, & aliquid in appetitu sensitiuo. Sicut etiam dicendum est de fortitudine. Nam potissimum quod ad fortitudinem spectat, in appetitu est sensitiuo. s. timor. Et ita spes. Nã vele se defendere, obijcere se periculis mortis, si nõ sit timor, nulla est difficultas. Potissimum etiam quod spectat ad liberalitatem est in appetitu sensitiuo. Si enim non sit auaritia in appetitu sensitiuo, facile est, liberaliter agere. Sed quia liberalitas est ad alterum, est in voluntate habitus liberalitatis: quia homo non est de se determinatus ad bonum alterius: sed principaliter est in appetitu. Ita igitur est dicendum de poenitentia, quod. s. principaliter est in voluntate: tamẽ aliquid correspondens illi est in appetitu, nempe, aliquis alius habitus, qui non habet tam perfectam rationem virtutis: sicut ille, qui est in voluntate.

DVBITATUR prius vbi est ista poenitentia. Non in qua potentia: quia iam diximus: sed in quo subiecto totali, id est, in quibus personis.

Dubium primum.

AD HOC respondet Palud. in. 4. d. 14. q. 4. & ponit aliquas conclusiones, quarum prima est. Poenitentia est in his etiam qui nunquam peccauerunt. Et si quæretur, quid prodest illis: quia ibi non poterit habere operationem: dicit quod est in illis: quia possunt peccare. In baptismo enim datur virtutes infusæ simul cum gratia. Et poenitentia est vna illarum virtutum. Ergo datur poenitentia in baptismo. Et in hoc omnes conueniunt. Et habebit actus conditionales. s. si peccarem, dolerem, &c. Et potest esse de venialibus.

SED an in beata Virgine fuerit poenitentia quàm ad habitum infusum? Quia de actu non dubitamus: quia non potuit actualiter poenitere,

l. iij postquam

postquam de lege nec potuit peccare, quia erat confirmata in gratia magna, & habuit priuilegium etiam circa venialia, quod nec venialia poterat admittere.

VIDETVR quod non habuit habitum poenitentiae: quia frustra esset ibi & otiosus.

AD HOC dicit Paluda, quod habuit ante conceptionem filij Dei, quia poterat venialiter peccare: licet de facto non peccauit. Sed hoc nec ipse probat, nec potest probari: & derogat dignitati Virginis. Ideo dico quod in instanti conceptionis fuit confirmata: ita quod nec venialiter potuit peccare. Ideo propter illud, scilicet quia posset peccare saltem venialiter, non erat opus ponere habitum poenitentiae in beata Virgine.

SED dicendum est, quod habuit habitum poenitentiae: quia erat in statu viae & poterat mereri: erat enim in statu merendi & demerendi, licet ex priuilegio, non poterat demereri. Ideo Marfil & alij tenent, quod habuit habitum poenitentiae. In san. Thom. non inuenio motam questionem istam in particulari.

SECUNDA propositio Paluda, est, quod habitus poenitentiae etiam est in beatis in patria: quia habuerunt in via, & non corruptus fuit.

SED CONTRA. Frustra ponitur in patria, cum illic non habeat operationem: & propterea remouetur fides à beatis: quia esset illic sine operatione. Ergo & poenitentia non debet ibi esse.

AD HOC dico, quod poenitentia in patria habet actum, licet non primum: quia potest ibi beatus nolere peccasse, licet non possit dolere. Et potest gaudere beatus quod redemit peccata sua per poenitentiam: & illud gaudium est actus poenitentiae.

TERTIA conclusio est, quod in Christo non fuit poenitentia: quia differentia erat inter matrem & filium, quia mater habebat quod non poterat peccare ex priuilegio, filius autem ex natura sua de se, quia erat Deus, non poterat peccare, etiam in quantum homo, vt in materia de incarnatione diximus.

QUARTA propositio est. In Angelis non est poenitentia, nec fuit, nec in bonis nec in malis.

SED contra. Quia Angeli poterant peccare: vt peccauerunt.

VERVM est. Sed non poterant poenitere ex lege, (secundum S. Thom. quae fuit cum illis facta, quod si semel peccarent nunquam amplius erant recepturi gratiam nec veniam peccatorum suorum.

QUINTA propositio. In Adamo in statu innocentiae fuit poenitentia. Quae propositio est contra Alma. in suo. 4. Probat. Adamus poterat peccare. Ergo erat in eo virtus poenitentiae infusa.

SEXTA propositio. In omnibus hominibus confirmatis in gratia fuit poenitentia: quia erant in

statu merendi & demerendi: (vt Ioannes baptista, & Hieremias). Et quia multi istorum poterant peccare venialiter & dolere de illis peccatis.

SED contra omnes has propositiones arguitur. Frustra ponitur poenitentia in omnibus istis: quia poenitentia non potest habere actum in istis, & frustra ponitur habitus, qui non potest habere actum, probatur quia ista poenitentia infusa non potest habere actum: quia antequam peccent illi qui habent non possunt habere actum poenitentiae: & postquam peccauerint iam perdunt illam virtutem: quia est virtus moralis, & per peccatum mortale omnes virtutes perduntur infusae praeter fidem & spem. Ergo frustra ponitur poenitentia in illis de quibus loquuntur conclusiones.

AD HOC dico, quod poenitentia non solum est contra peccata mortalia, sed etiam contra venialia, & ita aliqui confirmati in gratia poterant peccare venialiter manentes in innocentia, & dolere de venialibus, & sic poenitentia haberet actum.

SED contra. Pro peccatis venialibus frustra poneretur poenitentia: quia multa alia sunt remedia contra venialia, vt aqua lustralis.

AD HOC dico, quod etiam poenitentia est melius remedium contra venialia, quia dat gratiam, & aqua lustralis non, quia non est sacramentum.

SED contra. Ergo ad minus in beata Virgine non deberet poni poenitentia: quia non poterat peccare venialiter.

IDEO secundo & melius dico, quod virtutes infusae comitantur gratiam: ideoque ponuntur cum gratia, & perduntur cum illa in statu merendi & demerendi & afficiunt bene mentem.

PECCATORIBVS quidem multum est necessaria poenitentia infusa prius in principio quando conuertuntur: quia contritio est à poenitentia infusa.

SECUNDO est necessaria poenitentia infusa peccatoribus: vt saepe doleant de peccato: quia nemo scit an sint ei peccata dimissa etiam quoad poenam. Et S. Thom. in. 4. multa dixit de subiecto poenitentiae: quae reliquit hic, credo, quod tanquam parum necessaria.

PRAETEREA. Contra secundam conclusionem qua diximus quod poenitentia manet in beatis hominibus arguitur hoc modo. In beatis qui in hac vita fuerunt innocentes non potest esse habitus poenitentiae: quia nullum actum poenitentiae possunt habere, nec etiam gaudere quia doluerunt de peccatis aut quia redemerunt peccata: quia (vt suppono) nunquam peccauerunt, nec venialiter, sicut pueri qui decedunt cum solo baptismo ante usum rationis.

AD HOC dico, quod forte habebunt actum conditionatum. scilicet si peccassem poeniterem, & etiam gaudere de tali actu conditionato, & hos actus habet in patria poenitentia ideo ibi manet.

VEL

VEL dicendum, quod datur per se poenitentia cum gratia, & cum illa manet siue habeat actum siue non: quia per poenitentiam sicut etiam per alias virtutes perficitur anima hominis: & ita videtur quod sit lex, quod poenitentia detur cuicumque homini viatori cui datur gratia & qui ex natura poterat peccare.

PRÆTEREA. Arguitur hoc modo contra illud quod diximus, quod poenitentia etiam infusa est propter peccata venialia: quia ex hoc sequitur quod Adamus non habuit poenitentiam: quia non poterat peccare venialiter quin prius perderet poenitentiam per peccatum mortale, & ita etiam circa venialia non poterat poenitentia habere actum in Adamo.

ET confirmatur, quia in beata Virgine aut alijs confirmatis erat poenitentia: quia erant in statu in quo possunt homines peccare venialiter antequam peccent mortaliter etiam manentes in gratia, quod non poterat contingere Adamo in statu innocentiae.

AD HOC dico, quod satis est quod virtutes habent de se concomitari gratiam, alia erunt, aliunde, ideo non erat mutanda hæc lex, quod virtutes comitentur gratiam propter alias conditiones istius vel illius status aut propter alias gratias & priuilegia quæ Dominus dabat huic vel illi, &c.

Articul. quintus.

Vtrum principium poenitentiae sit ex timore.

QUINTVM sic proceditur. Videtur quod principium poenitentiae non sit ex timore. Poenitentia enim incipit in displicentia peccatorum. Sed hoc pertinet ad charitatem: ut supra dictum est. Ergo poenitentia magis oritur ex amore, quam ex timore.

PRÆTEREA. Ad poenitentiam homines prouocantur pro expectatione regni caelestis: secundum illud *Matth. 3. & 4.* Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum. Sed regnum caelorum est obiectum spei. Ergo poenitentia magis procedit ex spe, quam ex timore.

PRÆTEREA. Timor est quidam actus interior hominis. Poenitentia autem non videtur in nobis esse ex opere hominis, sed ex opere Dei: secundum illud *Hiere. 31.* Postquam conuertisti me, egi poenitentiam. Ergo poeni-

tentia non procedit ex timore.

SED CONTRA est, quod *Esai. 26.* dicitur. Sicut quæ concepit, cum appropinqua-uerit ad partum, dolens clamat in doloribus suis: sic facti sumus, s. per poenitentiam. Et postea subditur secundum aliam litteram. *A timore tuo Domine concepimus: & quasi parturimus, & peperimus spiritum salutis, id est, poenitentiae salutaris: ut per præmissa patet.* Ergo poenitentia procedit ex timore.

RESPONDEO dicendum, quod de poenitentia loqui possumus dupliciter. Vno modo quantum ad habitum. Et sic immediate à Deo infunditur sine nobis principaliter operantibus: non tamen sine nobis dispositiue cooperantibus per aliquos actus. Alio modo possumus loqui de poenitentia quantum ad actus, quibus Deo operanti in poenitentia cooperamur. Quorum actuum, primum principium est Dei operatio conuertentis cor: secundum illud *Trenorum vlti.* Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur. Secundus actus est motus fidei. Tertius est motus timoris seruilis, quo quis timore suppliciorum, à peccatis retrahitur. Quartus actus est motus spei, quo quis sub spe veniae consequendæ, assumit propositum emendandi. Quintus actus est motus charitatis, quo alicui peccatum displicet secundum se ipsum, & non iam propter supplicia. Sextus actus est motus timoris filialis, quo propter reuerentiam Dei aliquis emendam Deo voluntarius offert.

SIC igitur patet, quod actus poenitentiae à timore seruili procedit sicut à primo motu affectus ad hoc ordinato: timore autem filiali, sicut ab immediato & proximo principio.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod peccatum primo incipit homini displicere (maxime peccatori) propter supplicia, quæ respicit timor seruilis, quæ propter Dei offensam, vel peccati turpitudinem, quod pertinet ad charitatem.

AD SECVNDVM dicendum, quod in regno caelorum appropinquante intelligitur aduentus

aduētus regis, non solum premiantis, sed etiā punientis. Unde & Matth. 3. Ioannes baptista dicebat. Progenies viperarum, qui demōstrabit vobis fugere à ventura ira?

AD TERTIUM dicendum, quod ipse etiā motus timoris procedit ex actu Dei conuertentis cor. Unde dicitur Deuterono. 5. Quis det eos talem habere mentē, ut timeāt me! Et ideo per hoc quod poenitentia à timore procedit, non excluditur, quin procedat ex actu Dei conuertentis cor.

IN HOC artic. 5. est vna distinctio bimembris, & sunt duæ conclusiones. Distinctio est. Poenitentia capitur dupliciter. Prius quantū ad habitum, & tunc est prima propositio. Poenitentia sumpta quantū ad habitum immediate infunditur à Deo, sine nobis principaliter operantibus: non tamen sine nobis dispositiue cooperantibus per aliquos actus. Quam conclusionem nos diffuse probauimus in hac. q. supra. artic. 3.

SECUNDO modo capitur poenitentia, quod ad actus, quibus Deo operante in poenitentia cooperamur. Et tunc est. 2. conclusio. Ad poenitentia sumptā quo ad actus prærequiruntur. 6. alij actus. Primus est Dei operatio conuertentis cor. Secundus, est motus fidei. Tertius est motus timoris seruilis. Quartus, est motus spei. Quintus, est motus charitatis. Sextus, est motus timoris filialis, & tunc est actus poenitentia. Vnde sequitur, poenitentiam esse à timore seruili. Hæc. S. Thom.

QVAESTIO hæc utilis est ad sciendum, unde debemus incipere dolere & poenitere de peccatis. Et conclusio. S. Thom. est, quod poenitentia est à timore seruili. Quæ conclusio probatur ex illo Ecclesi. 1. Initium sapientia timor Domini. Et initium sapientia est, conuerti ad Dominum. Ergo, &c.

S. THOMAS hic ponit sex actus, requisitos ad conuersionem peccatoris in Deum. Quorum primus (inquit) est actio Dei, conuersio. s. & motio, qua Deus mouet, & iuuat auxilio speciali peccatorem, vt conuertatur iuxta illud, Nemo potest venire ad me: nisi pater meus traxerit eum, Ioan. 6. Pro hoc sunt verba August. ibidem. Non dum traheris, ora, vt traharis. Et illud Treno. 5. conuerte nos Domine ad te, & conuertemur. Secunda actio est fidei. Si enim aliquis non crederet, quod est Deus premiatis bonos, & puniēs malos, non poeniteret, nec posset: saltem vere & proprie, ita quod per illam poenitentiam veniret ad gratiam Dei. Tertia actio est timor seruilis, scilicet timor poenarum inferni. Quarta actio est spei, qua peccator sperat veniam consequendam. Quinta actio est amor Dei, scilicet actus chari-

tatis, quo alicui peccatū displicet propter ipsum Deū & iam non propter supplicia. Sextus actus est timoris filialis, quo propter reuerentiam Dei aliquis offert Deo voluntaria emendam.

HIC prius dubitatur, an iste ordo operationum sit semper necessarius ad conuersionem impij in Deum: vel an possit aliquis couerti sufficienter ad Deum, & poenitere sine illis. 6. actibus. Dubium primum.

AD HOC dico, quod non est necessariū, quod semper in conuersione impij, & in poenitentia inueniantur illi. 6. actus: quia potest Dominus inducere ad poenitentiam: sicut induxit Magdalenam, & Paulum in quibus videtur, quod non fuerint omnes illi. 6. actus, & quod defuerit saltem timor seruilis.

SECUNDO. Quia potest peccator cogitare de Deo, & beatitudine, & sic dolere de peccato propter Deum, non cogitando de poenis inferni. Ergo non semper prærequiritur timor seruilis ante poenitentiam.

SCIRE Ergo oportet ex Arist. in. 2. Ethi. quod sermones morales sunt veri simpliciter, quando vt impluribus sunt veri, licet aliquando (sed raro) deficiāt. Satis enim est, quod habeāt verū vt impluribus. Et licet Deus possit inducere ad poenitentiam sine illo ordine actuum: sed communiter, vt impluribus ita fit: sicut dicit. S. Thom. Nec hoc vertitur in dubium à catholicis. Fatentur nanque omnes, ad poenitendum esse optimū ordinem hunc. s. quod incipias à timore seruili: licet non sufficiat ille dolor, quem vocant attritionem: sed est in proxima dispositione vt doleat peccator propter Deum, & fiat actus vera poenitentia. Itaq; optime facit peccator, si cogitet poenas inferni, & dicat, volo relinquere peccatum, ne vadam in infernum. Actus ille bonus est, qui prouenit ex timore poenarum. Ergo & timor ille poenarum est bonus. Non enim potest mala arbor bonos fructus facere.

DUBITATUR secundo circa illam primam actionem, quam ponit diuus Thom. Dubium secundum. & vocat conuersionem Dei, an ad conuersionem impij & ad actum vera poenitentia requiratur auxilium Dei speciale necessario? vel an possit peccator conuertere se ad Deum, & dolere sufficienter de peccatis suis cum concursu Dei generali?

AD HOC dico prius, quod duo sunt hic videnda. Primum est, an sit de fide, quod ad verum actum poenitentia prærequiritur particulare & speciale auxilium Dei, vel an sufficiat generale. Secundum est, an requiratur, quod actio illa Dei sit prior, & semper Deus incipiat prius conuertere peccatorem, quam peccator possit incipere poenitere de peccatis suis, vel se disponere ad poenitentiam.

PRO dissolutione primi dubij sit. Prima conclusio. Actus poenitentia qui sufficit ad iustificationem, quem

quem theologi contritionem appellant, non potest esse in homine sine actu fidei supernaturalis. Probat prius testimonio Aug. in libro de vera & falsa poenitentia cap. 2. vbi sic ait. Si fides fundamentum est poenitentiae, constat poenitentiam, quae ex fide non procedit, inutilem esse.

SECUNDO. Nemo potest bene agere poenitentiam: nisi qui sperauerit indulgentiam: vt habetur de poenitentia d. 1. cap. Nemo potest quod est desumptum ex Ambr. Sed sperare indulgentiam non potest sine actu fidei. Ergo, &c.

TER TIO. Hieremiae. capi. 31. Postquam conuertisti me, egi poenitentiam, & postquam ostendisti mihi percussus sum meum. Si igitur requiritur quod Deus ostendat. Ergo requiritur fides: quia Deus ostendit per fidem.

Q VARTO. Sine fide impossibile est placere Deo. Ad Hebraeos. 11. & Sapientiae. 9. Per sapientiam (quam donum Dei de caelo delapsum ante dixerat) sanati sunt, quicumque placuerunt tibi Domine a principio.

EX quibus omnibus colligo, quod omnes actus & considerationes circa peccatum mortale, quas naturaliter habere possimus, vel ex naturalibus, esse penitus insufficientes ad poenitentiam, quia homo iustificatur contra Scot. in. 4. distinc. 14. quaest. 2.

SECUNDA conclusio. Actus poenitentiae, qui est sufficiens ad remissionem peccatorum mortalium, non producit a voluntate, nec potest ab ea produci cum solo concursu Dei generali: sed eget auxilio & motione siue conuersione (vt dicit S. Thom. speciali & supernaturali Dei, quo auxilio ipse moueat voluntatem nostram ad veram poenitentiam. Hae conclusio probatur prius testimonio diui Bernar. in. 1. sermone Penthecostes.

SECUNDO probatur ex August. de fide ad Petrum capi. 31. Firmissime (inquit) tene, neminem hic posse, poenitentiam agere: nisi quem Deus illuminauerit, & gratuita sua miseratione conuerterit.

TER TIO. Idem August. lib. 5. contra Iulianum Pellagianum cap. 3. hoc ipsum probat ex Aposto. Roma. 2. vbi Apostol. Benignitas (inquit) Dei ad poenitentiam te adducit. Et rursus probat ex illo 2. ad Timoth. 2. Ne forte Deus det illis poenitentiam, & resipiscant a diaboli laqueis.

Q VARTO. Hoc fuit determinatum contra Pelagianum: vt habetur in epistola Aurelij Carthagenensis episcopi, de erroribus & condemnatione Pelagij. Et est epistola. 72. in ordine epistolarum Leonis Papae.

Q VINTO. Catholici dicebant: vt refert ille Aurelius. Postulandus est Pelagius: vt fateatur, secundum gratiam & misericordiam Dei, veniam poenitentibus dari, non secundum meritum eorum, quandoquidem ipsam poenitentiam, donum Dei dixit Apostolus, vbi ait de quibusdam, Ne forte det illis Deus poenitentiam.

SEXTO. Idem definit Leo Papa epistola. 69. ad Theodorum episcopum. Ipsam poenitentiam, ex Dei credimus inspiratione conceptam, dicente Apostolo. Ne forte det illis Deus poenitentiam.

SEPTIMO. Hoc etiam est definitum a Coelestino Papa in epistola ad omnes Galliarum episcopos cap. 4. vbi ait, neminem, de ruina peccati, per liberum arbitrium posse consergere: nisi eum gratia Dei misericordis crexerit. Et rursus ibidem cap. 8. & 9. Preparatur voluntas a Domino: & vt aliquid agant, paternis inspirationibus suorum ipse tangit corda fidelium: qui enim spiritu Dei aguntur, ij sunt filij Dei.

OCTAVO hoc ipsum tanquam de fide tenendum diffiniuit concilium Tridentinum sessione 6. cap. 5. 6. & 7. & canone. 3. dicens. Si quis dixerit sine praeueniente Spiritus sancti inspiratione atque eius adiutorio hominem poenitere posse, sicut oportet vt ei iustificationis gratia conferatur, anathema sit.

NONO pro hoc est Hieremias propheta cap. 31. vbi sic dicit. Conuerte me Domine, & conuertar: quia tu domine Deus meus, postquam enim conuertisti me egi poenitentiam. Super quae verba Hiero. Sic inquit. Vide quantum sit auxilium Dei, & quam fragilis humana conditio: vt hoc ipsum quod poenitentiam agimus, (nisi nos Dominus ante conuerterit, & nisi Dei nitamur auxilio) nequaquam implere valeamus.

DECIMO hoc probat ratione diuus Tho. in. 4. contra Gentiles cap. 72. quia mens debite ad Deum conuerti non potest sine auxilio speciali. Quod (licet Gabr. neget in. 3. di. 27. q. vnic. ar. 3. & in. 4. di. 14. q. 1. & 2.) apud fideles tamen certum esse debet: vt deduximus ex Hier. 31. & psalm. 79. Domine Deus virtutum conuerte nos. Et hoc ipsum dicit Aug. in illud psal. 84. Deus, tu conuersus viuificabis nos: & li. 2. de peccatorum: meri. & remi. ca. 18.

EX quibus omnibus sequuntur aliqua corollaria mandanda memoriae. Primum est, quod non est recipiendus Dominus. Caieta. q. 1. de contritione, in quotlib. vbi periculose dicit, quod potest quis diligere Deum super omnia, etiam vt est beatitudo sanctorum, sine charitate infusa, & hoc sine posse esse dolorem acquisitum de peccato: quatenus est offensa Dei.

SECUNDO sequitur, quod omnis poenitentia quae a nobis acquiritur naturaliter non est vera & perfecta poenitentia, idest, quae possit elicere actum sufficientem ad habendam gratiam Dei & veniam peccatorum: quia (vt probatum fuit) requiritur auxilium Dei speciale.

TER TIO sequitur, quod ad perfectum actum poenitentiae vere necessaria est poenitentia habitualis infusa & supernaturalis: quoniam hac sola ratione ponimus virtutes theologicas infusas, quae actus earum excedunt naturae facultate: quia si natura posset illos actus producere, frustra ponerentur illi habitus infusi. Sed actus poenitentiae est huiusmodi

huiusmodi. Ergo, &c. Optime igitur dicit. S. Tho. quod ad veram & sufficientem poenitentiam requiritur operatio, id est, conuersio Dei peculiaris necessario, & est certum hoc de fide, vt probaui.

PRAETEREA. Probatur. 3. corinthiarum. Poenitentia disponit animam hominis: vt bene se habeat in ordine ad finem super naturalem. Ergo est habitus super naturalis. Probatur consequentia: quia habitus est dispositio animi in ordine ad operationem. Ergo si operatio est naturalis, habitus erit naturalis, & si operatio erit supernaturalis, habitus erit super naturalis.

PRAETEREA. Deus suauiter disponit omnia. Ergo cum actum perfectum virtutis naturalis non producat ipsemet Deus sine habitu naturali, nec actum supernaturalem perfectae virtutis producat sine habitu supernaturali.

PRAETEREA. Agens naturale non se extendit ultra finem naturae non potest producere habitum poenitentiae: quia poenitentia perficit hominem in ordine ad finem excedentem facultatem naturae. Est ergo poenitentia habitus infusus à Deo, per quem poenas eligimus ad diuinas iniurias in nobis ipsis vindicandas. Et quod ad veram poenitentiam actualem requiratur auxiliū Dei speciale (quod. S. Tho. hic vocat operationē Dei) est de fide, vt probauimus. Sed quod hoc faciat Deus per habitum infusum, id est, quod Deus infundat habitum, est certum & verum & multū probabile: non tamen tam certum quod sit de fide. Verū est igitur, quod dicit. S. Tho. quod Deus immediate infundit habitum poenitentiae.

Dubium tertium. **PRAETEREA.** Dubitatur circa tertiam illam actionem quam ponit. S. Thom. s. quod ad poenitentiam concurrat timor seruilis, an timor seruilis sit bonus, & an dolor de peccatis propter vitandas poenas inferni sit bonus.

AD hoc respondet Luthæus, & sequaces, & dicit duo in quodam sermone de poenitentia. Alterum est contritio quae paratur per discussionem & detestationem peccatorum suorum facit hypocritam, & non solum non est vera poenitentia, sed est perniciofa & facit hominem peccatorem & est grauius peccatum quam alia peccata.

SECUNDO dicit, quod nunquam est vera poenitentia nisi homo esset ita paratus quod etiam si non esset lex nec poena inferni nec gloria non faceret illud peccatum, non est vera poenitentia: ita quod ad consequendam veniam peccatorum debet habere talem actum, nolo furari. v. g. etiam si furtum non esset prohibitum.

TERTIO dicit, quod ad hoc quod homo habeat veram poenitentiam debet considerare, an poeniteret de peccatis si nec esset infernus nec gloria. Et si est in tali preparatione, quod si nec esset infernus nec gloria non poeniteret, non est in statu verae poenitentiae: si autem poeniteret esto non esset infernus nec gloria, tunc est in statu verae poenitentiae.

CONTRA hos haereticos ponimus hanc conclusionem. Timor seruilis est bonus, honestus & laudabilis: & dolere de peccatis propter timorem seruilem absolute. s. ne vadas in infernū est multum vtile & laudabile ad consequendam veniam peccatorum. Itaque est multum vtile & laudabile & consulendum Christianis: si volunt venire ad poenitentiam veram, vna via est considerare poenas inferni & gloriam Dei, & quod doleat ne vadat in infernum ne. s. perdat gloriam. Et quod dicit Luthæus est condemnatum à Leone decimo, & est. 6. ar. condemnatus in ordine articulo- rum qui condemnati sunt contra Luthæum, contra quem optime scripsit. Rosensis in anteluthæ- ro. artic. 6. & frater Alfonsus à Castro in summa haesum verbo, contritio, & verbo, timor. Est etiam conclusio nostra diffinita in concilio Tridentino. Sessio. 6. ar. 8. vbi sic dicitur. Si quis dixerit gehennae metum (per quem ad Dei misericordiam de peccatis dolendo confugimus, vel à peccando abstinemus) peccatum esse, aut peccatores peiores facere, anathema sit.

ET probatur conclusio nostra manifestissimis sacrae Scripturae testimonijs. Et prius Prouerbio- rum. 15. Per timorem Domini declinat omnis homo à malo. Ergo bonum est timere. Ergo non est hypocrisis.

SECUNDO. Ecclesi. 1. Initiū sapientiae timor Domini. Clarum est, quod initium sapientiae est poenitentia: quia illud est vere sapere conuerti ad Dominum.

TERTIO. Ibidem. Timor Domini expellit peccatum.

QUARTO. Esai. 26. A timore tuo concepimus. Quando autem concipit mulier nondū est foetus: sed prius sunt quaedam semina & dispositiones. Ita ergo quādo concipit peccator, non est perfecta poenitentia: sed sunt quaedam dispositiones ad veram poenitentiam, laudabiles tamen.

QUINTO. Matth. 3. & Luca. 3. Ioannes baptista manifeste inducit peccatores ad poenitentiam ex timore poenarum dicens. Progenies viperarum quis ostendit vobis fugere à vetera ira? Facite ergo fructus dignos poenitentiae.

SEXTO. Matth. 10. & Luca. 12. ipse Dominus sic ait. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, & postquam occiderint, non habent amplius, quid faciant. Sed ostendam, quem timeatis. Timeate potius illum, qui postquam occiderit corpus, habet potestatem mittendi in gehennam ignis.

SEPTIMO. Pro hoc est illud Luca. 13. Nisi poenitentiam egeritis omnes simul peribitis. Vbi Dominus admonet abstinere à peccatis, propter timorem poenarum.

OCTAVO. Dominus ipse multoties gehennam, ignem aeternum, tenebras exteriores, fletus, stridorem detium, comminatur peccatoribus: vt Matth. 8. Luca. 13. Dico autem vobis, quod multi ab Oriente & Occidente venient & recumbent cum Abra

cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno caelorum: filij autem regni eijciuntur in tenebras exteriores. Ibi erit fletus, & stridor dentium.

NONO. Dominus ipse terret peccatores, ex p'lo illorum super quos turris cecidit in Siloe, & exemplo aliorum, quorum sanguinem Pilatus miscuit cū sacrificijs eorū, Luc. 13. Nisi poenitentia egeritis, omnes simul peribitis: sicut illi. 18. super quos cecidit turris in Siloe, & occidit eos, &c.

AT Luthærus duplici via intendit euadere ista testimonia. Et prius dicit, quod Scriptura loquitur de timore filiali & non de seruilis.

SED CONTRA. Quia illud quod Dominus dicit. Nolite timere eos, qui occidunt corpus: sed illum potius timete, qui postquam occiderit corpus, potest animam mittere in gehēnā ignis: non potest intelligi de timore filiali: quia comminatur damnationem æternam. Illud etiam, Progenies viperarum, &c. Vbi manifeste ex ventura ira exhortatur ad poenitentiam. Facite (inquit) fructus dignos poenitentiae. Ergo non valet illa responsio Luthæri. Illa etiam, quæ citauimus ex vet. testam. patet, quod loquuntur de timore seruilis: quia quando quis timet timore filiali, iā non est in initio sapientiae (vt dicit S. Tho. hic) sed est potius in fine. iam non concipit: sed parturit.

DICIT secundo Luthærus, quod prædicta testimonia intelliguntur, quod apud homines perditos & obstinatos bonum est inducere illos terrores, non propter illos: quia illis peior est ille timor, & grauissimum peccatū: sed propter alios. Vt admonere tyrannum ne debachetur in alios. Dicit igitur, quod impij, crassi, & imperiti, atque indurati, qui nondum conscientias habent: possunt vt serui indomiti, vrgeri illis terroribus ad poenitentiam: quia licet peiores in se fiant: minus tamen nocebunt alijs.

VERVM, hoc quod Luthærus dicit nil valet, quia testimonia adducta loquuntur cū omnibus peccatoribus generaliter, & non cum obstinatis, vt ipse dicit, quod patet ex locis citatis.

PRAETEREA. David psalmo. 17. de se sic dicit. Circundederunt me dolores mortis, dolores inferni circundederunt me. Vbi constat, quod propheta timebat poenas inferni. Et tamen obstinatus & sceleratus non erat: vt dicit Luthærus. Ergo non est verum, nec habet apparentiam: sed est commentum.

AT Luthærus allegat pro se Cassianum, tamen non citat vbi dicat, ideo non est illi credendum, maxime cum ipse Cassianus asserat hoc ipsum quod nos dicimus: vt patet collatio. 3. ca. 4. vbi sic ait. Conuertimur ad Dominū timore poenarum inferni, & timore malorum temporalium: ita vt vel iniuncti conuertamur ad Dominū. Et adducit ad hoc Cassianus Scripturā, cum filios Israhel conuersos ad Dominū proclamasse propter crudelitatem seuissimam hostium, legimus: & misit eis Dominus saluatorem Othoimel filiū Cenez & liberauit

eos, Iudicij. Vnde non solū ex sententia Cassiani, est bonum incipere à timore poenarum inferni: sed etiam incipere à timore malorum temporalium: licet sit poenitentia imperfecta, est tamen principium ad perfectam poenitentiam.

PRAETEREA. Pro hoc est illud psalm. 77. Cum occideret eos, quærebant eū, & reuertebantur, & diliculo veniebant ad eū. Et rursus psalm. 106. Clamauerunt ad Dominum cum tribularentur. Ergo ex tribulatione corporali moti sunt ad clamandū ad Dominū, & laudatur ille clamor.

PRAETEREA. Idem Cassianus in collatione. 11. cap. 6. ponit. 3. modos, quibus vitia vincuntur, quorum primus est motus gehennæ, qui facit homines temperate viuere.

PRAETEREA. Idem Cassianus collatio. 9. capit. 29. idem dicit, & adducit Dauidem in psal. 142. vbi dicit, quod cogebatur propheta clamare timore & non amore, Non intres in iudicium cū seruo tuo Domine: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.

PRAETEREA. Idem Cassia. lib. 4. capit. 9. loquens de timore ait, nos per illū & initiū conuersionis, & purgationem vitiorū accipere: itaq; ex illa poenitentia, quæ est ex timore peruenitur ad charitatem, quæ non habet timorem: quia perfecta charitas foras mittit timorem. Ergo constat ex his locis, Luthærum falsò imponere suum errorem Cassiano viro docto & pio.

PRAETEREA. Diuus Aug. tractatu super. 1. epistolam Ioan. Si nullus est timor, qua intrabit charitas? Oportet enim quod charitas intret per timorem. Quod quidem non potest intelligi de timore filiali: cum timor filialis sit à charitate & post charitatem. Quod explicat exemplo. Nam seta necessaria (inquit) est, ad hoc quod filum intret. Si enim seta non intrat per foramen: filum non intrabit, & postquam filum intrat, iam seta non manet. Sic ergo ad charitatem intratur per timorem, & postquā charitas est, iā timor abest.

PRAETEREA. Hierony. super Esaiam. cap. 26. dicit. Si est ad partum appropinquas mulier, cogitur clamare: dolēs, clamat in doloribus suis. Sic nos in angustia requirimus te Domine, & à facie formidinis tue cōcepimus, & parturimus, & peperimus, non carnis liberos, sed spiritus.

PRAETEREA. Diuus Chrysost. in libr. de compunctione cordis inquit. Quid corporis viribus opus est: cum cor conterere debeamus. Hoc solū est, quod à nobis exposcitur, vt semper recordemur mala nostra, vt pro his supplicemus Deo, vt gehennā ponamus in nostris conspectibus, & Angelos, qui in die iudicij vbique discurrunt, & congregant de omni orbe terrarum eos, qui tradēdi sunt in gehēnā ignis. Ponamus etiā illud ante oculos, quāci doloris est proijci, ac excludi à regno caelorum, quod cū videtur, grauius est ipsa gehēna. Ergo laudabilis est timor seruilis, & laudabile est dolere de peccato propter illū timorem.

PRAET